

**Elinkautisvankien vapautusedellytysten oikeudellinen harkinta
Helsingin hovioikeudessa**

Lapin Yliopisto
Oikeustieteiden
tiedekunta
Rikosoikeus
Syksy 2021
Hilja Inka Ilona Rauma

Lapin yliopisto, Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Elinkautisvankien vapautusedellytysten oikeudellinen harkinta Helsingin hovioikeudessa

Tekijä: Hilja Inka Ilona Rauma

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Oikeustiede, Rikosoikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: X + 71

Vuosi: 2021

Tiivistelmä:

Tämän tutkimuksen kohteena on elinkautisen vankeuden vapauttamismenettely ja erityisesti vapauttamisedellytykset, joita Helsingin hovioikeuden on vapauttamisharkinnassaan arvioitava. Tutkimuksen tarkoituksena on löytää elinkautisvankien vapauttamispäätöksistä sellaisia yhtäläisyyksiä ja eroja, joiden avulla vapauttamismenettely ja -edellytykset olisivat paremmin jäseneltävissä ja vapauttamisharkinnasta tulisi avoimempaa ja ennustettavampaa. Lisäksi tavoitteena on selvittää, millainen asema elinkautisvangeille tehtävällä väkivaltarikosten uusimisriskiarvioinnilla on tällä hetkellä vapauttamismenettelyssä. Tutkimuksessa tullaan kuvailemaan mitä väkivaltarikosten uusimisriskillä tarkoitetaan, miten sitä tutkitaan ja mihin sitä käytetään vapauttamismenettelyssä.

Pääasiallisena tutkimusmetodina toimii oikeusdogmaattinen metodi, jonka lisäksi tutkimus pohjautuu kvalitatiiviseen ja kvantitatiiviseen aineistoanalyysiin. Tutkimuksen lähdeaineistona on perinteistä kotimaista rikos oikeudellista lähdemateriaalia, mukaan lukien lakeja, lainvalmisteluasiakirjoja, korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja ja oikeuskirjallisuutta. Elinkautisvankien vapauttamisedellytyksistä ei ole saatavilla tuoretta tutkimustietoa, joten tutkimus pohjautuu laajasti Helsingin hovioikeudelta pyydettyihin elinkautisvankien vapauttamispäätöksiin. Tutkimusta varten Helsingin hovioikeus on myöntänyt tutkimusluvan yhteensä 88 elinkautisvankien vapauttamispäätökseen vuosilta 2015–2019. Päätökset on suoraan lain nojalla määrätty salaisiksi ja koska tämän tutkimuksen tarkoituksena on edesauttaa avoimuutta ja ennustettavuutta ilman, että yksityisyydensuoja vaarantuu, tutkimuksessa ei viitata tapauksiin niiden diaarinumeroilla tai muilla tunnistettavilla tiedoilla.

Tutkimustuloksissa korostuivat elinkautiseen vankeuteen johtaneen teon tai tekojen suuri painoarvo vapauttamisharkinnassa, mutta myös muiden vapauttamisedellytysten merkitys. Elinkautisvankien väkivaltarikosten uusimisriskin kannalta merkittävänä tuloksena voidaan pitää sitä, että nykyisiä menetelmiä käyttäen aineiston elinkautisvangeista yli 80 %:lla arvioitiin olevan vähintään keskitason uusimisriski. Lisäksi huomionarvoisena voidaan pitää elinkautisvankien vapauttamismenettelyn osalta sitä, että prosessin kokonaiskesto on tällä hetkellä keskimäärin puolitoista vuotta ja Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön lausunnon lopputulos ennustaa erittäin suurella todennäköisyydellä Helsingin hovioikeuden päätöksen lopputuloksen.

Avainsanat: rikosoikeus, rangaistukset, elinkautinen vankeus, vapauttamismenettely, rikosentekijän uusimisriski

SISÄLLYS

LÄHTEET	V
LYHENTEET.....	IX
TAULUKOT	X
1. JOHDANTO.....	1
1.1. Aluksi	1
1.2. Tutkimusmetodi ja -aineisto	3
1.3. Elinkautinen vankeus Suomessa.....	5
1.4. Elinkautisvankien vapauttamismenettely Helsingin hovioikeudessa	7
2. RIKOSLAIN VAPAUTTAMISEDELLYTYKSET	11
2.1. Elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtanut teko tai teot	11
2.1.1. Teoreettinen perusta, lainsäädäntö ja justifikaatio.....	11
2.1.2. Aineiston perusteella	14
2.1.3. Johtopäätökset.....	19
2.2. Tuomitun muut rangaistukset ja muu mahdollinen myöhempi rikollisuus ...	20
2.2.1. Teoreettinen perusta, lainsäädäntö ja justifikaatio.....	20
2.2.2. Aineiston perusteella	23
2.2.3. Johtopäätökset.....	25
2.3. Rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentissa tarkoitettut seikat	26
2.3.1. Teoreettinen perusta, lainsäädäntö ja justifikaatio.....	26
2.3.2. Aineiston perusteella	27
2.3.3. Johtopäätöksiä.....	28
2.4. Rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutoin	29
2.4.1. Teoreettinen perusta, lainsäädäntö ja justifikaatio.....	29
2.4.2. Aineiston perusteella	31
2.4.3. Johtopäätöksiä.....	38
2.5. Lääkehoito, päihteet ja päihdeongelma	39
2.5.1. Teoreettinen perusta, lainsäädäntö ja justifikaatio.....	39

IV

2.5.2.	Aineiston perusteella	41
2.5.3.	Johtopäätöksiä.....	42
2.6.	Kokonaisarviointi	43
3.	VÄKIVALTARISKIARVION ASEMA JA VAIKUTUS VAPAUTTAMISMENETTELYSSÄ	45
3.1.	Rikoksenteijän vaarallisuus, väkivaltariskiarvio ja asema seuraamusjärjestelmässä yleisesti	45
3.2.	Väkivaltariskiarvion asema elinkautisvankien vapauttamismenettelyssä	47
3.3.	Aineiston perusteella	48
3.3.1.	Väkivaltariskiarvion lainsäädännöllinen asema Helsingin hovioikeuden vapauttamisharkinnassa.....	48
3.3.2.	Väkivaltariskiarvion lopputuloksen vaikutus vapauttamisharkintaan	50
3.4.	Väkivaltariskiarvion nykyasemasta esitettyä kritiikkiä.....	53
3.5.	Johtopäätöksiä	55
4.	EMPIIRINEN TUTKIMUS ELINKAUTISVANKIEN VAPAUTTAMISMENETTELYSTÄ HELSINGIN HOVIOIKEUDESSA.....	58
4.1.	Vapauttamismenettelyn kesto aineiston ja oikeuskäytännön perusteella	58
4.2.	Elinkautisen vankeuden todellinen kesto aineiston perusteella.....	61
4.3.	Helsingin hovioikeuden päätösten ja Rikosseuraamuslaitoksen lausuntojen vertailu aineiston perusteella	62
5.	LOPUKSI.....	64
5.1.	Rikoslaisissa säädetyistä vapauttamisedellytyksistä tehdyt keskeiset johtopäätökset	64
5.2.	Elinkautisvankien väkivaltariskiarvioinnista tehdyt keskeiset johtopäätökset	67
5.3.	Elinkautisvankien vapauttamismenettelystä tehdyt keskeiset johtopäätökset	68
5.4.	Tutkimuksen tavoitteiden toteutuminen	70

LÄHTEET**Kirjallisuus**

- Ahlgrén-Rimpiläinen, Aulikki – Joelsson, Pettri – Kaarre, Hanna – Rautanen, Mika – Niinistö, Kirsi – Lindberg, Nina – Tiihonen, Jari, Vaarallisuuden arviointi – Sattuman summaako? Edilex-sarja 2020/41, 15.10.2020. [www.edilex.fi/artikkelit/21506].
- Auvinen-Lintunen, Laura – Häkkänen-Nyholm, Helinä, Psykopatian arviointi, s. 41-65 teoksessa Häkkänen-Nyholm, Helinä (toim.), Psykopatia. Edita 2009.
- Frände, Dan, Yleinen rikosoikeus. Suom. Wahlberg, Markus. 2 uudistettu painos. Edita 2012.
- Haapasalo, Jaana, Kriminaalipsykologia. 2 uudistettu painos. PS-kustannus 2017.
- Hakola, Panu – Tiihonen, Jari – Vartiainen, Heikki – Eronen, Markku. Väkivaltaisuuden arviointi. Suomen lääkirilehti 1994, 49(17), s. 1807-1813.
- Hartoneva, Aanne – Mohell, Uulla – Pajuoja, Jussi – Vartia, Matti, Yhdyskuntaseuraamukset ja vankeus. Tietosanoma 2015.
- Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. 2011.
- Joukamaa, Matti, Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve, Perustulosraportti. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010. Rikosseuraamuslaitos 2010.
- Kaijalainen, Marjatta, Elinkautisvangit 1980-2013 ja heidän uusintarikollisuutensa. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/2014. Rikosseuraamuslaitos 2014.
- Lappi-Seppälä, Tapio, Rikossoikeustutkimus, kriminaalipoliittinen orientaatio - ja metodi, s. 189–218 teoksessa Häyhä, Juha (toim.), Minun metodini. Werner Söderström Lakitieto 1997.
- Lappi-Seppälä, Tapio, Rikosten seuraamukset. Werner Söderström Lakitieto 2000.
- Lappi-Seppälä, Tapio, Vaikuttivatko lainmuutokset? Pohdintoja rikosoikeudellisen järjestelmän muutosvaikutuksista. Edilex lakikirjasto 27.1.2012.
- Lehti, Martti, Henkirikoskatsaus 2020. Katsauksia 41/2020. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Helsingin yliopisto 2020.

- Males, Mike – Macallair, Dan, Striking out: The Failure of California's Three Strikes and You're out Law. *Stanford Law & Policy Review* 11(1) 1999, s. 65-74.
- Matikkala, Jussi, Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. 2. uudistettu ja ajantasainen painos. Edita 2021.
- Melander, Sakari, Rikosvastuun yleiset edellytykset. Tietosanoma 2016.
- Mohell, Uulla – Pajuoja, Jussi, Vankeuspaketti. Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Tietosanoma 2006.
- Nuutila, Ari-Matti, Rikoslain yleinen osa. Lakimiesliitos kustannus 1997.
- Pohjola, Aannakaisa, Vaarallinen rikoksentekijä? Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja 335. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2017.
- Rautio, Ilkka – Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo, Rikosoikeus. Alma Talent-palvelu. [<https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.ezproxy.ulapland.fi/teos/GAHBGXCTDG>] (10.10.2021)
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti, Rikosoikeus: Rangaistuksen Määrääminen Ja Täytäntöönpano. 3. uudistettu painos. Talentum Pro 2016.
- Tolvanen, Matti, Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon tavoite ja keinot san saavuttamiseksi vankeuslain mukaan. Edilex lakikirjasto 21.6.2010. [www.edilex.fi/lakikirjasto/7130] (27. 9 2021)
- Tolvanen, Matti, Rangaistusteorioiden – Mitä ne ovat ja mihin niitä tarvitaan? *Oikeus* 4/2009, s. 358-379.
- Tyni, Sasu, Vankien uusintarikollisuus vuosina 2000-2012 ja vankeuslain kokonaisuusuudistuksen uusintarikollisuusvaikutukset. *Oikeus* 1/2020. 47-73.
- Viljanen, Pekka, Uusi yhtenäisrangaistusjärjestelmä. Lakimiesliiton kustannus 1992.
- Weizmann-Henelius, Ghitta, Mielentilatutkimusprosessi ja oikeuspsykologinen kliininen tutkimus, s. 321-351 teoksessa Pekka Santtila – Ghitta Weizmann-Henelius (toim.), *Oikeuspsykologia*. Edita 2008.
- Zimring, Franklin E. – Hawkins, Gordon – Kamin, Sam, Punishment and democracy. Three Strikes and You're Out in California. Oxford University Press 2001.

Internet ja muut lähteet

Oikeusministeriö 2020: Henkilökohtainen tiedonanto Johanna Nyberg, Kriminaalipoliitikka- ja rikosoikeusosasto, rikosentorjunta ja seuraamukset -yksikkö, 16.12.2020.

Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020. [www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20210630143720/7RRy9CvLt/RISE_Tilastollinen_vuosikirja_2020_FI_1.pdf]

Rikosseuraamuslaitos. Arvot ja strategia. [<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>] (9.10.2021)

Virallislähteet

Draft Recommendation CM/Rec(2014)... of the Committee of Ministers to member States concerning dangerous offenders, Draft commentary. Council of Europe, Ministers' Deputies.

HE 23/1990 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 48/1997 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 7 luvun muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 262/2004 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 263/2004 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 54/2010 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 2 c luvun muuttamisesta.

HE 279/2010 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosseuraamusalan organisaatiouudistukseen liittyvien lakien muuttamiseksi.

HE 140/2012 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle valvottua koevapautta koskevaksi lainsäädännöksi.

Kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosasto, Oikeusministeriö. Elinkautisvankeja koskeva läinsäädäntö ja vapauttamismenettelyn kehittämistarpeet. Arviomuistio VN/13339/2019-VNK-1. 11.12.2019.

LaVM 9/2005 vp, Hallituksen esitys vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi.

VIII

Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 1/2020: Elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kehittäminen. Lausuntotiivistelmä arviomuistiosta.

Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 37/2012: Vakavan väkivallan vähentäminen.

Recommendation CM/Rec(2014) 3 of the Committee of Ministers to member States concerning dangerous offenders. Council of Europe, Committee of Ministers.

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 2008:110

KKO 2019:89

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Case of Stafford v. The United Kingdom, 28.5.2002. Application no. 46295/99.

Lainvalvontaratkaisut

AOA 22.3.2017 dnro 1300/2016, Elinkautisvankien vapauttamislausuntojen laatiminen kesti liian kauan.

AOA 5.10.2018 dnro 4325/2017, Elinkautisvankien vapauttamisesta annettavan lausunnon käsittelyaika Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikössä.

LYHENTEET

AOA	Eduskunnan apulaisoikeusasiamies
dnro	diaarinumero
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EIS	yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus, SopS 18–19/1990)
HE	hallituksen esitys
HHO	Helsingin hovioikeus
HO	hovioikeus
KKO	korkein oikeus
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
OM	Oikeusministeriö
PL	Suomen perustuslaki 731/1999
RL	Rikoslaki 39/1889

TAULUKOT

Taulukko 1: Elinkautisvankien vapauttamismenettelypäätösten kokonaismäärä	4
Taulukko 2: Elinkautisvankien väkivaltariskiarvioiden tulokset aineiston perusteella.....	50
Taulukko 3: Elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kesto aineiston perusteella.....	58
Taulukko 4: Elinkautisen vankeusrangaistuksen todellinen kesto aineiston perusteella	61
Taulukko 5: Rikosseuraamuslaitoksen lausuntojen ja Helsingin hovioikeuden päätösten vertailu aineiston perusteella	62

1. JOHDANTO

1.1. Aluksi

“An eye for an eye will leave the whole world blind.” Mahatma Gandhi

Tämän tutkimuksen kohteena on elinkautisen vankeuden vapauttamismenettely ja erityisesti vapauttamisedellytykset, joita Helsingin hovioikeuden (HHO) on vapauttamisharkinnassaan arvioitava. Tutkimuksen tavoitteena on pyrkiä avaamaan näitä elinkautisen vankeuden vapauttamisedellytyksiä ja Helsingin hovioikeuden vapauttamisharkintaa. Elinkautisen vankeuden vapauttamisharkinta on äärimmäisen tapauskohtaista, sillä harkinnan kohteena olevat teot ja tekijän käytös ovat täysin yksilöllisiä. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuitenkin löytää elinkautisvankien vapauttamispäätöksistä sellaisia yhtäläisyyksiä ja eroja, joiden avulla vapauttamismenettely ja -edellytykset olisivat paremmin jäseneltävissä ja vapauttamisharkinnasta tulisi avoimempaa ja ennustettavampaa sekä elinkautisvankien, täytäntöönpanoviranomaisten että suuren yleisön näkökulmasta. Tämän tutkimuksen pääasiallinen tutkimuskysymys voidaan kiteyttää siihen, mitä edellytyksiä tai muita seikkoja elinkautisvankien vapauttamisharkinta sisältää ja miten Helsingin hovioikeus niitä arvioi.

Elinkautisvankien vapauttamispäätökset on suoraan lain nojalla määrätty kokonaan salaisiksi, joten ilman tutkimusta vapauttamismenettelyn arviointi, ja toisaalta myös valvonta, on hankalaa. Avoimuus ja tieto ovat äärimmäisen tärkeitä oikeusturvan toteutumisen ja yleisen luottamuksen kannalta. Prosessin lopputulosta on hyvin helppo kritisoida tai epäillä, jos prosessi itsessään jää hämärän peittoon. On kuitenkin selvää, etteivät elinkautisvankeja koskevat vapauttamispäätökset voi olla julkisia, sillä ne sisältävä hyvin henkilökohtaista ja sen vuoksi salassa pidettävää tietoa. Henkilökohtaiset tiedot ovat puolestaan olennaisia, jotta Helsingin hovioikeus voi mahdollisimman luotettavasti arvioida vapauttamisedellytysten toteutumista. Tällä tutkimuksella pyritään edesauttamaan avoimuutta ja ennustettavuutta ilman, että kenenkään yksilön yksityisyydensuoja vaarantuu. Tutkimuksessa ei tulla kertomaan tapausten diaaritietoja tai viittaamaan tapauksiin niin, että niiden kohteena oleva henkilö olisi tunnistettavissa. Tapauksiin tullaan viittaamaan ainoastaan anonyymillä, tätä tutkimusta varten luodulla numeroinnilla. Tutkimus kohdistuu elinkautisvankien vapauttamismenettelyssä tehtävään harkintaan, eikä siinä kyseenalaisteta tai oteta uudelleen käsiteltäväksi elinkautista vankeustuomiota. Kaikki tutkimuksessa käsitellyt päätökset koskevat elinkautisvankeja, jotka on lainvoimaisilla tuomioilla tuomittu elinkautiseen vankeuteen. Käsiteltäessä elinkautiseen vankeuteen johtaneita tekoja vapauttamisharkinnan näkökulmasta,

kysymys on aina erittäin vakavista ja moitittavista teoista, jotka tämän tutkimuksen tavoitteiden saavuttamiseksi on pyritty jäsentelemään niiden vakavuuden ja muiden elementtien perusteella.

Tutkimuksen toisena tavoitteena on selvittää, millainen vuonna 2011 elinkautisvankien vapauttamismenettelyn osaksi tulleen, elinkautisvangeille tehtävän väkivaltarikosten uusimisriskiarvion asema vapauttamisharkinnassa on tällä hetkellä. Kyseisen arvion asema ja merkitys elinkautisvankien vapauttamismenettelyyn on jäänyt jossain määrin epäselväksi ja tämän tutkimuksen pyrkimyksenä on kuvailla tarkemmin, mitä väkivaltarikosten uusimisriskillä oikeastaan tarkoitetaan, miten sitä tutkitaan ja mihin arviota käytetään tai on tarkoitus käyttää elinkautisvankien vapauttamismenettelyssä. Väkivallan uusimisriski on monimutkainen oikeudellinen konsepti ja sen kasvanut asema on herättänyt myös huolta ja kritiikkiä eri tahoissa, kuten esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamiehessä, Suomen Asianajajaliitossa ja Suomen Tuomariliitossa.¹ Tämän vuoksi väkivaltariskinarvioinnin käsittelyssä pyritään tuomaan esiin myös näitä kritiikkiä aiheuttaneita seikkoja.

Tutkittaessa rangaistuksia ja erityisesti ehdotonta vankeusrangaistusta on aina pyrittävä muistamaan sen tarkoitus eli mitä rangaistuksella halutaan saavuttaa ja toisaalta olisiko rangaistuksen tavoite saavutettavissa muilla, paremmilla keinoilla. Suomalainen yhteiskunta ei toimi periaatteella ”three strikes and you’re out”² eikä tämä toivottavasti koskaan muutu. Pitkilläkin vankeusrangaistuksilla tulee olla merkityksellinen ja saavutettavissa oleva tavoite, eikä rikosten uusijoidenkaan kohdalla tulisi unohtaa mahdollisuutta vaikuttaa heidän tulevaan uusimisriskiinsä. Vankien, eikä ainoastaan elinkautisvankien vaan koko vankipopulaation, uusimisrikostilastoja tutkittaessa kiinnitetään yleensä huomiota siihen, kuinka suuri osa rikoksentekeijöistä syyllistyy vapauduttuaan uusiin rikoksiin. Tämä on tarpeellista, sillä yhtenä vankeusrangaistuksen tärkeimmistä tavoitteista on uusimisrikollisuuden vähentäminen esimerkiksi parantamalla tuomitun mahdollisuuksia rikoksettomaan elämään vapauduttuaan.³ Samoja uusimisrikollisuustilastoja tutkimalla voidaan kuitenkin myös nähdä,

---

¹ Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 1/2020, s.12-13, 23-24 ja 26-27.

² Eräissä Yhdysvaltain osavaltioissa voimassa oleva käytäntö, jossa kolmannelle rikoksesta tuomitaan pitkään vankeusrangaistukseen. Joissakin osavaltioissa myös muut kuin väkivaltarikokset otetaan huomioon ja kolmannelle rikoksesta minimituomio voi olla jopa 25 vuotta vankeutta. ks. Zimring – Hawkins – Kamin 2001 ja Males – Macallair 1999, s. 65–74.

³ Rikosseuraamuslaitos, Arvot ja strategia.

että tämä tärkeä tavoite on jo useiden vankien kohdalla saavutettu, sillä suuri osa vangeista ei koskaan enää palaa takaisin vankilaan.⁴

1.2. Tutkimusmetodi ja -aineisto

Oikeustieteen perinteisenä ydinalueena toimii oikeusdogmatiikka, jonka tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus.⁵ Myös tämän tutkimuksen pääasiallisena tutkimusmetodina toimii oikeusdogmaattinen metodi, jonka lisäksi tutkimus nojautuu kvalitatiiviseen ja kvantitatiiviseen aineistoanalyysiin. Rikoslainopin perustehtävänä on perinteisesti nähty rikosoikeudellisten normien tulkinta ja systematisointi ja tämän systematisoinnin tehtävänä on puolestaan saattaa oikeudellinen aines helpommin hallittavaan ja yleiskatsauksellisempaan mutta samalla yksityiskohdissaan tarkempaan ja soveltamiskelpoisempaan muotoon.⁶ Tämän rikosoikeusdogmaattisen tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millainen on elinkautisvankien vapauttamisharkintaa ja -edellytyksiä koskeva lainsäädäntö tällä hetkellä ja tehdä vapauttamisharkinnasta ymmärrettävämpi ja helpommin hallittavissa oleva kokonaisuus. Aiheen tutkiminen on tarpeen, sillä Helsingin hovioikeuden päätökset, jotka koskevat elinkautisvankien ehdonalaiseen vapauteen pääsyä, on lain nojalla määrätty kokonaan salaisiksi. Päätösten tutkiminen edellyttää tutkimuslupaa, eikä menettelystä ei ole tällä hetkellä juurikaan saatavilla ajantasaista tutkimustietoa. Elinkautisvankien vapauttamismenettelyä ja vapauttamisedellytyksiä on kuitenkin alettu selvittää myös ylemmillä tahoilla ja oikeusministeriö (OM) on julkaissut 11.12.2019 arviomuistion aihepiiriin kehitystarpeisiin liittyen.⁷ Tähän arviomuistioon liittyen oikeusministeriö on julkaissut 1.6.2020 lausuntotiivistelmän, jossa on kerrottu eri tahojen näkemyksiä elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kehittämistarpeista.⁸ Tässä tutkimuksessa tullaan viittaamaan kumpaankin julkaisuun.

Tutkimuksen lähdeaineistoon kuuluu perinteistä kotimaista rikosoikeudellista lähdemateriaalia, mukaan lukien lakeja, lainvalmisteluasiakirjoja, yksittäisiä korkeimman oikeuden enakkoratkaisuja ja oikeuskirjallisuutta. Elinkautisvankien vapauttamismenettelystä ja erityisesti vapauttamisedellytyksistä ei kuitenkaan, kuten edellä on tuotu ilmi, ole saatavilla tuoretta tutkimusaineistoa ja tämän vuoksi tämä tutkimus pohjautuu laajasti perinteisen rikosoikeudellisen lähdemateriaalin lisäksi Helsingin hovioikeudesta pyydettyihin

⁴ Rikosseuraamuslaitoksen mukaan vapautuneiden vankeusvankien uusintarikollisuus pienentyi vuosien 2006–2015 aikana 64 prosentista 58 prosenttiin. ks. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020, s. 19.

⁵ Hirvonen 2011, s. 21–22.

⁶ Lappi-Seppälä 1997, s. 192.

⁷ Arviomuistio VN/1 3339/2019-VNK.

⁸ Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 1/2020.

elinkautisvankien vapauttamispäätöksiin. Helsingin hovioikeus on 18.6.2020 antamallaan päätöksellä H 20/534, myöntänyt tutkimusluvan tämän tutkimuksen kohteena oleviin päätöksiin. Tutkimusta varten Helsingin hovioikeudelta on pyydetty lupa elinkautisvankien vapauttamismenettelyyn liittyvien päätösten tutkimiseen vuosilta 2015–2019. Jokaiselta tutkimusvuodelta on pyydetty ensimmäiset kymmenen ratkaisua, joissa hakemus on hyväksytty, ja ensimmäiset kymmenen ratkaisua, joissa hakemus on hylätty. Helsingin hovioikeus on myöntänyt tutkimusluvan pyydettyihin hovioikeuden ratkaisuihin, mutta todennut, ettei kaikkina kysymyksessä olevina vuosin ole tehty tutkimuslupahakemuksessa pyydettyä määrää ratkaisuja, joilla vapauttamishakemus on hylätty.

Tämän tutkimuksen lopulliseksi aineistoksi on tullut yhteensä 88 Helsingin hovioikeuden elinkautiseen vankeuteen tuomittujen ehdonalaista vapauttamista koskevissa asioissa tehtyä päätöstä. Näistä päätöksistä yhteensä 38⁹ on ollut sellaisia, joissa hakemus on hylätty ja 50 sellaisia, joissa hakemus on hyväksytty. Tarkemmin kuvailtuna aineistossa on 10 hyväksyttyä ja 7 hylättyä päätöstä vuodelta 2015, 10 hyväksyttyä ja 9 hylättyä päätöstä vuodelta 2016, 10 hyväksyttyä ja 6 hylättyä päätöstä vuodelta 2017, 10 hyväksyttyä ja 6 hylättyä päätöstä vuodelta 2018 sekä 10 hyväksyttyä ja 10 hylättyä päätöstä vuodelta 2019. Tutkimusta varten Helsingin hovioikeudelta on pyydetty myös tiedot kyseisinä vuosina annettujen elinkautisvankien vapauttamispäätösten määrästä kokonaisuudessaan. Helsingin hovioikeus on toimitanut alla olevan taulukon tutkimuksen kohteena olevalta ajalta annetuista päätöksistä.¹⁰ Näin ollen voidaan todeta, että analysoitavana on ollut koko tarkastelujaksolta yhteensä 36 % kaikista tapauksista tai 30 % hyväksytyistä päätöksistä ja 50 % hylätyistä päätöksistä.

Taulukko 1: Elinkautisvankien vapauttamismenettelypäätösten kokonaismäärä

Vuosi	Ei muutettu	Tutkimatta jätetty	Lausunnon antaminen rauennut	Hyväksytty	Hylätty
2015		2	4	30	14
2016			8	26	18
2017			2	30	12
2018				32	12
2019	2		2	50	20

⁹ Yksi hylätty tapaus on jätetty osittain tämän tutkimuksen ulkopuolelle sen poikkeavan luonteen vuoksi. Kyseisessä päätöksessä Helsingin hovioikeus on hylännyt hakemuksen, koska se ei ole voinut hakijasta riippuvista syistä tehdä kokonaisharkintaa lainkohdan edellyttämällä tavalla.

¹⁰ Helsingin hovioikeudelta myöhemmin saadun tiedon mukaan tutkimusluvan ja kokonaistilaston välinen risiitti on johtunut siitä, että kyseiset tiedot on haettu eri tietokannosta.

Tässä tutkimuksessa tullaan aluksi käsittelemään elinkautisvankien vapauttamisedellytyksiä, joista on säädetty rikoslain (39/1889, RL) 2 c luvun 10 §:n 2 momentissa. Tämän jälkeen käsitellään laajemmin elinkautisvangista tehtävää väkivaltariskiarviota, joka Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön on toimitettava Helsingin hovioikeudelle elinkautisvankien vapautusmenettelystä annetun lain (781/2005) perusteella. Rikoslain vapauttamisedellytysten ja elinkautisvangin väkivaltariskiarvion jälkeen tullaan käsittelemään vapauttamismenettelyprosessia oikeuskäytännön ja aineiston perusteella ja samassa yhteydessä esitellään myös aineiston perusteella tehtyä arviota elinkautisen vankeuden tämänhetkisestä tosiasiallisesta kestosta ja miten vankeusrangaistuksen kesto on kehittynyt viime vuosina. Lopuksi tiivistetään tutkimuksen keskeisiä johtopäätöksiä ja pohditaan mahdollisia elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kehittämiskohteita tai tulevaisuudennäkymiä.

1.3. Elinkautinen vankeus Suomessa

Elinkautinen vankeusrangaistus on oikeusjärjestelmämme ankarin rangaistus. Rikoslain 2 c luvun 2 §:n 1 momentin mukaan rikoksenteijä voidaan tuomita vankeuteen joko määräajaksi tai elinkaudeksi. Suomessa henkilö, joka on syyllistynyt murhaan tai terroristisessa tarkoituksessa tehtyyn murhaan, on lain mukaan tuomittava elinkautiseen vankeusrangaistukseen. Elinkautiseen vankeusrangaistukseen voidaan tuomita myös henkilö, joka on syyllistynyt joukkotuhontaan, perusmuotoiseen tai törkeään rikokseen ihmisyyttä vastaan, hyökkäysrikokseen, perusmuotoiseen taikka törkeään sotarikokseen, törkeään maanpetokseen, törkeään vakoiluun, törkeään valtiopetokseen tai terroristisessa tarkoituksessa tehtyyn tappoon. Rikoslain 2 c luvun 10 §:n 1 momentin mukaan elinkautiseen vankeuteen tuomittu voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt 12 vuotta tai mikäli vanki on tuomittu elinkautiseen vankeuteen alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta, hänet voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt 10 vuotta.

Suomessa elinkautisen vankeusrangaistuksen vähimmäispituus on siis 10 tai 12 vuotta riippuen siitä minkä ikäisenä henkilö on syyllistynyt rikokseen. Elinkautisen vankeuden tosiasiallinen kesto on kuitenkin tapauskohtainen ja ennalta määrittelemätön, sillä elinkautisesta vankeudesta voi vapautua vähimmäisajan jälkeen vasta hakemalla vapautusta Helsingin hovioikeudelta tai armahdusta tasavallan presidentiltä, eikä vapautuminen on automaattista. Tämä tarkoittaa, että elinkautinen vankeusrangaistus voisi Suomessa teoriassa kestää jopa siihen tuomitun koko luonnollisen elämän loppuun asti. Näin ei kuitenkaan käytännössä ole

sillä elinkautisen vankeuden keskimääräinen kesto vuonna 2020 on ollut 15,3 vuotta. Elinkautisen vankeusrangaistuksen keskipituus on 2010-luvulla asettunut noin 14,5 vuoden paikkeille, kun laskennasta jätetään pois vuoden 2012 arvo. Kyseisenä vuonna elinkautisen vankeusrangaistuksen keskipituus oli 22,4 vuotta, mikä on selvä poikkeama tilastoissa. Huomionarvoista elinkautisen vankeuden tilastossa näyttää kuitenkin olevan se, että vankeuden keskipituus on pidentynyt jo vuosia ja esimerkiksi vuoden 2015 13,8 vuoden keskipituus on noussut vuoteen 2020 mennessä jo 15,3 vuoteen. Elinkautisvankien määrä on puolestaan ollut keskimäärin noin 180–200 vankia vuodessa. Tämän tutkimuksen kohteena olevien vuosien 2015–2019 aikana elinkautisvankeja on vapautunut yhteensä 74 eli noin 13–16 vankia vuodessa, kun taas elinkautiseen vankeuteen on tuona aikana tuomittu 9–15 henkilöä vuodessa yhteensä 58 henkilöä. Näin ollen elinkautisvankien kokonaismäärä on kyseisenä aikana laskenut 16 vangilla. Rikosseuraamuslaitoksen tilastollisen vuosikirjan mukaan Suomessa on ollut vuoden 2021 alussa yhteensä 182 elinkautisvankia.¹¹

Elinkautisvanki voi vapautua vankeudesta nykyisen lainsäädännön perusteella kahdella tavalla. Ensinnäkin vanki voi anoa ehdonalaiseen vapauteen pääsyä Helsingin hovioikeudelta tai hän voi anoa armahdusta tasavallan presidentiltä. Tasavallan presidentin armahdusoikeus on historiallisesti ollut merkittävä osa elinkautista vankeusrangaistusta, sillä aina vuodesta 1931 vuoteen 2006 asti elinkautisesta vankeudesta oli mahdollista vapautua ainoastaan tasavallan presidentin armahduksella. Vaikka presidentin armahdusoikeudella onkin merkittävä historiallinen asema elinkautisen vankeuden vapauttamismenettelyssä, sen asema ei kuitenkaan alun perin ollut tällainen. Alkuperäisen vuoden 1889 rikoslain mukaan elinkautisesta vankeudesta voitiin päästä ehdonalaiseen vapauteen, kun rangaistusta oli suoritettu 12 vuotta ja tästä vapauttamisesta päätti autonomian ajalla senaatin oikeusosasto ja Suomen itsenäistymisen jälkeen korkein oikeus.¹² Vuoden 1931 lakimuutos ei kuitenkaan aiheuttanut suurta muutosta elinkautisvankien rangaistusaikoihin¹³ ja vuonna 2006 voimaan tullut säännönmukainen vapauttamismenettely, jossa Helsingin hovioikeus päättää ehdonalaiseen vapauteen pääsystä, on pikemminkin paluu menneisyyteen kuin täysin uusi järjestelmä.

Tasavallan presidentin armahdusoikeudesta ei kuitenkaan kokonaan luovuttu edes vuoden 2006 lakiuudistuksessa, vaan se jäi edelleen vaihtoehtoiseksi vapauttamismenettelyksi. Sen merkitys on kuitenkin nykyaikana lähes olematon, sillä oikeusministeriöstä saatujen tilastojen perusteella tasavallan presidentti ei ole vuosien 2015–2019 aikana armahtanut yhtään

---

¹¹ Rikosseuraamuslaitos 2020, s. 32, Taulukko 12.

¹² HE 262/2004 vp, s. 6.

¹³ Lappi-Seppälä 2012, s. 174.

elinkautisvankia. Kyseisten vuosien aikana elinkautisvankeja koskevia armahdusanomuksia on tehty tasavallan presidentille yhteensä 33 kappaletta. Kysymyksessä on anomusten kokonaismäärä, joka voi sisältää useampia samaa elinkautisvankia koskevia hakemuksia. Armahdusanomusten määrää ei ole rajoitettu ja anomuksen voi tehdä elinkautiseen vankeuteen tuomittu itse, mutta myös muu henkilö tai viranomainen. Myönteisen armahduspäätöksen edellytyksenä on korkeimman oikeuden lausunto, jonka sisältöön tasavallan presidentti ei kuitenkaan ole sidottu. Vuosina 2015–2019 ratkaistuissa elinkautisvankeja koskevissa anomuksissa oli yksi, jossa korkein oikeus oli lausunnossaan puoltanut armahdusta.¹⁴

1.4. Elinkautisvankien vapauttamismenettely Helsingin hovioikeudessa

Elinkautisvankien vapauttamismenettelystä säädetyn lain mukaan elinkautisvanki voi hakea pääsyä ehdonalaiseen vapauteen toimittamalla hakemuksen Helsingin hovioikeuteen, kuitenkin aikaisintaan kaksi vuotta ennen aikaisinta mahdollista vapautusajankohtaa. Elinkautisvankien vapauttamisesta päättäminen siirtyi Helsingin hovioikeudelle vuonna 2006 voimaan tulleessa vankeuslainsäädännön kokonaisuudistuksessa. Tätä ennen vuodesta 1931 alkaen elinkautisvangin oli mahdollista vapautua ainoastaan tasavallan presidentin armahduksella.¹⁵ Eräs tämän lakimuutoksen taustalla ollut merkittävä seikka, oli pyrkimys ottaa paremmin huomioon Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) tulkinta, jonka perusteella elinkautisvangin vapautuminen hallintovalan päätöksellä on ongelmallista.¹⁶ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tuomiossaan *Stafford v. The United Kingdom* todennut, että elinkautisen vankeusrangaistuksen vähimmäisajan suorittamisen jälkeen jatkuva vankeus on ollut riippuvainen vaarallisuutta ja vaaraa koskevista seikoista, jotka liittyvät alkuperäisen tuomion päämääriin. Nämä seikat ovat sellaisia, jotka saattavat muuttua ajan kuluessa, jolloin syntyy uusia laillisuuskysymyksiä, jotka edellyttävät Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 5 artiklan 4 kohdan mukaiset vaatimukset täyttävän elimen tutkintaa.¹⁷ Tämän lisäksi hallituksen esityksessä nostettiin esiin viimeaikainen eurooppalainen lainsäädäntökehitys, jonka suunta on kulkenut kohti rangaistuksen pituuden tarkkaa määrittelyä, josta esimerkiksi sellaisia maita kuin Norja, Espanja, Portugali, Slovenia ja Kroatia. Toisaalta

---

¹⁴ Oikeusministeriö 2020.

¹⁵ HE 262/2004 vp, s. 6.

¹⁶ HE 262/2004 vp, s. 34.

¹⁷ *Case of Stafford v. The United Kingdom* 2002, kohdat 80–83.

esimerkkinä esiin nostettiin myös Tanska ja Ruotsi, joissa elinkautista vankeutta ei ole poistettu, mutta sen pituudesta on pyritty tekemään ennustettava.¹⁸

Elinkautisvankien vapauttamismenettelylain esitöissä Helsingin hovioikeuden valikoitumista päättäväksi elimeksi perusteltiin muun muassa sen sijainnilla, sillä esitöissä katsottiin, että soveltuvalla hovioikeuspaikkakunnalla tulisi sijaita pitkäaikaisvankien säilyttämiseen soveltuvia rangaistuslaitoksia, jotta prosessin järjestäminen olisi joustavaa. Lisäksi sijaintipaikkakunnalla tulisi olla saatavilla riittävää psykiatrista asiantuntemusta, joka on tarpeen vaarallisuusarvioiden laatimisessa sekä hovioikeuskäsittelyssä. Lain esitöissä todettiin myös, ettei korkein oikeus soveltuisi tehtävään, koska se toimii ensisijaisesti ennakkopäästöuomioistuimena eikä vapauttamispäätösten tekeminen soveltuisi sen toimenkuvaan.¹⁹

Elinkautisvankien vapauttamismenettelylain 1 §:n mukaan elinkautisvangin vapauttamisasiasia tulee vireille vangin hakemuksella, jonka johdosta Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön on toimitettava Helsingin hovioikeudelle lausunto, jossa se toteaa puoltaako vai vastustaako se vapauttamista ja onko vanki määrättävä rikoslain 2 c luvussa tarkoitettuun valvottuun koevapauteen. Rikosseuraamuslaitoksen on liitettävä lausuntoonsa arvio vapauttamisen edellytyksistä ja muu vankia koskeva selvitys sekä vuonna 2011 voimaan tulleen lakimuutoksen myötä myös arvio vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen. Vaikka vapauttamismenettely alkaa lähtökohtaisesti vangin omasta hakemuksesta, säädettiin lakiin myös mahdollisuus, että erityisestä syystä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö voi tehdä hakemuksen vangin puolesta. Tämän mahdollisuuden katsottiin olevan edellytys, jotta pitkäaikaisvangit olisivat yhdenvertaisessa asemassa ehdonalaisessa vapauttamisessa, eivätkä vangin terveydentila, aloitteellisuus ja muut henkilökohtaiset seikat muodostuisi esteeksi vapauttamiskäsittelyn käynnistämisessä. Vangin vakava sairaus, vamma tai erikoishoitoa vaativa tila taikka korkea ikä saattaisi muutoin muodostua esteeksi sille, ettei vanki kykene omin toimenpitein hoitamaan vapauttamista.²⁰

Elinkautisvankien vapauttamismenettelylain 3 §:n mukaan hovioikeuden on kuultava vankia Rikosseuraamuslaitoksen lausunnosta taikka sen erityisen syyn vuoksi tekemästä hakemuksesta. Helsingin hovioikeudella on kyseisen pykälän perusteella mahdollisuus omasta aloitteestaan päättää asiantuntijalausunnon hankkimisesta, todistelun vastaanottamisesta taikka kirjallisen todisteen tai muun asiakirjan esittämisestä, mutta näiden johdosta vangille ja

---

¹⁸ Mohell – Pajuoja 2006, s. 304.

¹⁹ HE 262/2004 vp, s. 34.

²⁰ HE 262/2004 vp, s. 54.

rikosseuraamuslaitokselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Elinkautisvankien vapauttamismenettelylain 3 §:n 3 momentin perusteella asiassa on järjestettävä suullinen käsittely, jos vanki sitä vaatii ja muutoinkin, jollei se ole selvästi tarpeetonta. Lain esitöissä on todettu, että vangin vaatimuksesta suullinen käsittely on aina järjestettävä, koska kysymys on vangin kannalta merkittävästä asiasta jonka hovioikeus ratkaisee ensimmäisenä oikeusasteena ja oikeusturva edellyttää tällöin, että vangilla on halutessaan oikeus saada asia suullisesti käsiteltyksi. Esitöissä kuitenkin todetaan, ettei kysymyksessä oleva suullinen käsittely ole luonteeltaan pääkäsittely eikä siihen siis sovelleta oikeudenkäymiskaaren 26 luvun säännöksiä. Suullisen käsittelyn on tarkoitus täydentää esitettyä kirjallista oikeudenkäyntiaineistoa.²¹ Elinkautisvankien vapauttamismenettelylain 3 §:n 4 momentissa on säädetty, että ”Asia on käsiteltävä kiireellisenä.” Lain esitöissä kiireellisyysvaatimuksen perusteeksi on esitetty ainoastaan valvotun koevapauden toteutuminen hallitusti. Valvottuun koevapauteen vanki voidaan päästää enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista, joten asia tulee saada käsiteltyä selvästi ennen tätä vapauttamisajankohtaa.²²

Elinkautisvankien vapauttamismenettelylain 2 §:n 2 momentin mukaan, mikäli vankia ei päästetä ehdonalaiseen vapauteen voi hän saattaa asian hovioikeuden uudelleen ratkaistavaksi aikaisintaan vuoden kuluttua hylkäävästä päätöksestä. Lain esitöissä esitettiin, että asia voitaisiin saattaa hovioikeuden uudelleen ratkaistavaksi kahden vuoden väliajoin.²³ Lakivaliokunnan mietinnössä kuitenkin katsottiin, että ehdotettu kahden vuoden väliaika ennen uuden hakemuksen käsiteltäväksi saamista on melko pitkä, kun kysymyksessä ovat aina jo varsin pitkään vankeusrangaistustaan suorittaneet vangit. Lakivaliokunta ehdotti säädettäväksi, että uusi hakemus on oikeus tehdä vuoden väliajoin niin, että aika lasketaan hovioikeuden aiemmasta hylkäävästä ratkaisusta. Valiokunta arveli lyhyemmän odotusajan kannustavan vankeja asialliseen käyttäytymiseen vankilassa heidän odottaessaan uutta mahdollisuutta vapauttamiseen.²⁴ Elinkautisvankien vapautusmenettelylain 6 §:n perusteella hovioikeus on päätösvaltainen kolmijäsenenä ja jos erimielisyyttä ilmenee, päätetään asia niin kuin äänestämisestä rikosasioissa säädetään. Elinkautisvankien vapautusmenettelylain 4 §:n perusteella asia ratkaistaan esittelystä asiassa esitetyn kirjallisen ja suullisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella ja suullisen käsittelyn jälkeen asiassa voidaan vain erityisestä syystä esittää tai hankkia selvitystä. Hallituksen esityksessä on todettu, ettei suullinen käsittely ole

---

²¹ HE 262/2004 vp, s. 55–56.

²² HE 262/2004 vp, s. 56.

²³ HE 262/2004 vp, s. 55.

²⁴ LaVM 9/2005 vp, s. 10.

luonteeltaan pääkäsittely, eikä asiaa ratkaistaessa huomioon otettava oikeudenkäyntiaineisto siis rajoitu pelkästään suullisessa käsittelyssä esitettyyn aineistoon.²⁵

---

²⁵ HE 262/2004vp, s. 56.

2. RIKOSLAIN VAPAUTTAMISEDELLYTYKSET

2.1. Elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtanut teko tai teot

2.1.1. Teoreettinen perusta, lainsäädäntö ja justifikaatio

Rikoslain 2 c luvun 10 §:n 2 momentissa on säädetty seikoista, joihin tuomioistuimen on kiinnitettävä huomiota arvioidessaan sitä, voidaanko elinkautisvanki vapauttaa ehdonalaiseen vapauteen. Ensimmäinen momentissa esiin nostettu edellytys on elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatu. Selkeyden vuoksi näistä teoista tai teosta käytetään termiä varsinainen rikos, sillä vapauttamisharkinnassa harkinnan kohteeksi voivat tulla myös muut kuin varsinainen elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtanut teko tai teot. Tämä varsinaista tekoa tai tekoja koskeva edellytys voidaan jakaa kahteen erikseen harkittavaan osaan. Ensinnäkin huomioon on otettava se, onko kysymys yhdestä vai useammasta rikoksesta ja toiseksi millaisista rikoksista on kysymys ja ovatko ne mahdollisesti olleet omassa lajissaan poikkeuksellisen moitittavia. Lain esitöissä on korostettu sitä mahdollisuutta, että osalla rikosentekijöistä elinkautiseen vankeuteen johtanut teko on voinut ollut poikkeuksellisessa elämäntilanteessa tehty ainutkertainen teko, kun taas toisilla elinkautinen vankeusrangaistus sisältää runsaasti muita rikoksia mahdollisesti myös useita henkirikoksia. Näin ollen vapauttamisharkinnassa tulee lain esitöiden mukaan huomioida se millaisia rikoksia ja kuinka monta niitä elinkautiseen vankeusrangaistukseen alun perin sisältyy.²⁶

Siitä mitkä rangaistukset elinkautinen vankeusrangaistus tarkalleen ottaen käsittää, säädetään rikoslain 7 luvun 1 §:n 1 ja 3 momentissa, jossa on säädetty yhteisestä rangaistuksesta seuraavasti: ”Jos joku on tuomittava samalla kertaa kahdesta tai useammasta rikoksesta vankeusrangaistukseen, hänet tuomitaan rikoksista yhteiseen vankeusrangaistukseen, jollei muualla laissa toisin säädetä.” ja ”Jos jostakin rikoksesta olisi tuomittava elinkautinen vankeusrangaistus, tuomitaan elinkautinen vankeusrangaistus yhteiseksi rangaistukseksi kaikista rikoksista.” Pykälä koskee siis yhteisen rangaistuksen määräämistä usean rikoksen tilanteessa ja ilmentää ajatusta, jonka mukaan elinkautista vankeusrangaistusta ei voi enää koventaa. Tuomioistuin siis tuomitsee elinkautisen vankeusrangaistuksen yhteiseksi rangaistukseksi kaikista käsiteltävänä olevista rikoksista.²⁷ Lain esitöissä on tarkennettu, että kysymys on nimenomaan tilanteesta, jossa joku on tuomittavana kahdesta tai useammasta rikoksesta samalla kertaa.²⁸ Yhteinen rangaistus tuomitaan siis silloin, kun rikokset ovat ”käsillä”

²⁶ HE 262/2004 vp, s. 47.

²⁷ Matikkala 2021, s. 56.

²⁸ HE 48/1997 vp, s. 7.

samalla kertaa, toisin sanoen silloin kun kysymys on samasta pääkäsittelystä ja tuomitsemistilanteesta. Kysymys voi olla tilanteesta, jossa rikoksenteijä syyllistyy useisiin rikoksiin, jotka muodostavat sellaisen ajallisen kokonaisuuden, että ne voitaisiin periaatteessa käsitellä yhdessä ja niistä voitaisiin tuomita yhteinen rangaistus samassa pääkäsittelyssä.²⁹ Näin ollen, jos rikoksenteijä on esimerkiksi yhden ja saman vuorokauden aikana syyllistynyt sekä huumausainerikokseen, pahoinpitelyyn että murhaan, ja samassa oikeudenkäynnissä käsitellään näiden lisäksi muita, aiemmin tehtyjä rikoksia, joista hän ei vielä ole saanut tuomiota, tuomitaan hänelle näistä rikoksista yhteiseksi rangaistukseksi elinkautinen vankeusrangaistus.

Elinkautiseen rangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten arvioiminen vapauttamisharkinnassa on ensimmäinen ja tärkein kaikista vapautusedellytyksistä, sillä juuri rikos eli teko on se, josta rikoksenteijää rangaistaan ja jonka pohjalta rangaistuksen pituus ennen kaikkea tulee arvioitavaksi. Suomalainen rikosoikeus perustuu pitkälti tekorikosoikeuteen, jossa teko kriminalisoidaan, ei sen tekijää tai hänen elämäntapaansa.³⁰ Tekorikosoikeuden käyttö on johdettavissa Suomen perustuslain (731/1999, PL) 8 §:n laillisuusperiaatteesta, jonka mukaan ”Ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty.” Tämä tekorikosoikeudellinen perusta on hyvin näkyvässä murhan kvalifiointiperusteen sanamuodossa³¹, jonka mukaan, jos *teko* (tappo) on tehty erityisen raakaalla tai julmalla tavalla, ja tuo sama *teko* (rikos) on kokonaisuutena arvostellen törkeä, on *teon tehnyt* (rikoksenteijä) tuomittava murhasta. On hyvin ymmärrettävää ja varmasti myös joissakin tapauksissa mahdollista, että rikoksenteijä, joka syyllistyy erityisen raakaan tai julmaan tekoon myös ajateltaisiin olevan raaka tai julma ihminen. Suomalainen rikosoikeus ei kuitenkaan rankaise tällaista(kaan) rikoksenteijää hänen mahdollisten henkilökohtaisten ominaisuuksiensa vuoksi vaan sen konkreettisen teon vuoksi, johon hän on syyllistynyt. Näin ollen tuon teon tai tekojen, joista rikoksenteijä on tuomittu elinkautiseen vankeuteen, tuleekin muodostaa lähtökohta vapauttamisharkinnalle.

Tekorikosoikeuden periaate ei kuitenkaan estä sitä, että seuraamusjärjestelmässä otetaan huomioon myös tekijään liittyviä seikkoja ja elinkautisvankien vapauttamismenettelyyn onkin muodostunut tästä tekorikosoikeuden perustasta merkittävä poikkeus, joka on rikoksenteijästä tehtävä väkivaltariskiarviointi ja sen vaikutus vapauttamisharkintaan.

²⁹ Tapani – Tolvanen 2016, s. 29.

³⁰ Nuutila 1997, s. 67.

³¹ Rautio, ym. 2004.

Väkivaltariskiarvioinnin painoarvo on vuosien saatossa vain kasvanut, kun vuonna 2011 voimaan tulleessa lakimuutoksessa siitä tehtiin pakollinen osa elinkautisvankien vapauttamismenettelyä. Tämä tarkoittaa, että tuomioistuimen tulee nyt harkinnassaan ottaa huomioon myös rikoksenteijästä tehty väkivaltariskiarvointi. Muutos osoittaa selvää siirtymistä tekorikosoikeudesta tekijärikosoikeuteen, sillä kun väkivaltariskiarvointi vaikuttaa vapauttamisharkintaan, rikoksenteijän henkilökohtaiset ominaisuudet eivät enää ole merkityksellisiä, vaan vaikuttavat suoraan hänelle annettuun rangaistukseen. Vaikka kyseisen muutoksen esitöissä on todettu, ettei lakimuutoksella ole tarkoitus muuttaa olemassa olevia lakiin sisältyviä vapauttamisharkinnan perusteita³², on muutos käytännössä tehnyt väkivaltariskiarvioinnista uuden vapauttamisharkintaan vaikuttavan seikan. Väkivaltariskiarviointia ja sen vaikutusta vapauttamisharkintaan käsitellään jäljempänä 3. luvussa.

Tärkeä perustelu varsinaisen teon tai tekojen arvioimiselle vapauttamisharkinnassa löytyy myös rangaistusteorioista, joilla yleisesti perustellaan rangaistusten oikeutusta eli sitä miksi rangaistuksen langettaminen on ylipäättään oikeutettua.³³ Rangaistusteorioilla voidaan vastata kysymykseen siitä, mikä on vankeusrangaistuksen tarkoitus ja tavoite eli mitä rankaisemisella halutaan saavuttaa. *Tolvanen* on nostanut vuonna 2009 kirjoittamassaan rangaistusteorioita koskevassa artikkelissaan esiin näkemyksensä siitä, kuinka lainkäyttäjien tulisi tietää, miten heidän ratkaisunsa vaikuttavat tai miten niiden oletetaan vaikuttavan yhteiskunnallisessa todellisuudessa. Hän kysyy, miten tavoitteellinen toimiminen on mahdollista, jos ei tiedä tavoitteita.³⁴ Rangaistusteorioiden merkitys korostuu erityisesti elinkautisvankien vapauttamismenettelyssä, sillä siinä tulee konkreettisesti pohdittavaksi se, onko rangaistuksen täytäntöönpano-aika ollut sen pituinen, että kyseisellä rangaistuksella on saavutettu haluttu tavoite. Tolvasen muotoilua mukaillen: Miten voidaan tehdä päätös rangaistuksen päättymisajankohdasta, jos ei tiedetä mikä rangaistuksen tavoite on ylipäättään ollut?

Rangaistusteorioiden avulla hahmotettu vankeusrangaistuksen tavoite muodostuu erittäin tärkeäksi juuri elinkautisen vankeuden vapauttamismenettelyssä. Tämä johtuu ennen kaikkea elinkautisen vankeuden luonteesta ennalta määrittelemättömän pituisena rangaistuksena, josta vapautuu ainoastaan hakemalla vapauttamista Helsingin hovioikeudelta tai armahdusta tasavallan presidentiltä. Rikosoikeudessa rangaistuksen oikeuttamiseen käytettävät rangaistusteorioiden näkökulma on vahvasti taaksepäin katsova ja rangaistusta perustellaan

---

³² HE 279/2010 vp, s. 15.

³³ Lappi-Seppälä 2000, s. 15.

³⁴ Tolvanen 2009, s. 359.

vetoamalla menneisyyden tapahtumiin ja oikeudenmukaisuusvaatimukseen. Rikoksenteijä on ansainnut rangaistuksen, koska hän on teollaan rikkonut lakia ja tämän vuoksi rangaistus on oikeutettu.³⁵ Preventioteoriat puolestaan katsovat eteenpäin tulevaisuuteen ja oikeuttavat rangaistuksen siitä saatavan hyödyn perusteella. Rangaistus on oikeutettu, jos se hyödyttää yhteiskuntaa joko vähentämällä yleisesti lainrikkomuksia tai rikoksenteijän omia taipumuksia rikkoa lakia.³⁶ Preventioteoriat voidaan jakaa näiden vaikutustapojen perusteella edelleen kahteen ryhmään, sen mukaan onko kysymys yleisestäävistä vai erityisestäävistä vaikutuksesta eli estääkö rangaistusuhka potentiaalisia rikoksenteijöitä syyllistymästä rikoksiin vai estääkö rangaistus sitä rikoksenteijää, joka on jo syyllistynyt rikokseen, konkreettisesti syyllistymästä uusiin rikoksiin, koska hänet on suljettu laitokseen ja näin rajattu yhteiskunnan ulkopuolelle.³⁷

Teolle annettava suuri painoarvo elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa tulee ilmi myös korkeimman oikeuden ennakkotapauksen KKO 2019:89 perusteluista, joissa korkein oikeus on todennut, että rangaistuksen täytäntöönpanon kesto tulee vapauttamisharkinnassa ottaa huomioon keskeisenä tekijänä ja että ”– – harkinnassa on lähtökohtaisesti kysymys siitä, onko elinkautisvangin katsottava suorittaneen vankilassa riittävästi rangaistusta niistä rikoksista, joista tuomitut vankeusrangaistukset elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on suoritettu rikoslain 2 c luvun 10 a §:ssä tarkoitettuna vankilassaoloaikana.” Vaikka elinkautisella rangaistuksella voidaan katsoa olevan vahva yleispreventiivinen tavoite, sen ollessa lainsäädäntömme ankarin mahdollinen rangaistus, joka kenellekään on mahdollista tuomita, ilmentävät lain esityöt ja korkeimman oikeuden perustelut vahvasti sovitusteoriaa. Helsingin hovioikeuden tehtävänä on arvioida, onko rikoksenteijän suorittaman vankeuden kesto ollut riittävä rangaistus hänen tekemästään rikoksesta.

2.1.2. Aineiston perusteella

Varsinainen teko tai teot muodostavat siis pohjan, josta koko vapauttamisharkinta alkaa. Tämä vapauttamisedellytys on ehdottomasti tärkein ja sen painoarvo harkinnassa on merkittävä. Seuraavaksi tarkoituksena on pyrkiä avaamaan sitä pohdintaa, jota Helsingin hovioikeus tekee, kun se arvioi yksittäisen elinkautisvangin vapauttamishakemusta. Vaikka jokainen tapaus on erilainen, tässä tutkimuksessa on pyritty löytämään aineistosta suuntaviivoja, jotka toivottavasti parantavat elinkautisen vankeuden pituuden ennustettavuutta

---

³⁵ Melander 2016, s. 28–30.

³⁶ Lappi-Seppälä 2000, s. 18.

³⁷ Tapani – Tolvanen 2016, s. 13.

tulevaisuudessa niin täytäntöönpanoviranomaisille, elinkautisvangeille kuin suurelle yleisölle. Ennustettavuus edesauttaa oikeusturvan toteutumista ja parantaa sekä vangin että Rikosseuraamuslaitoksen mahdollisuuksia suunnitella vangin asteittaista vapautumista³⁸ ja näin parantaa hänen mahdollisuuksiaan integroitua paremmin takaisin yhteiskuntaan, mikä puolestaan lisää yhteiskunnan turvallisuutta yleisesti. Elinkautinen vankeusrangaistus tuomitaan vain vakavimmista rikoksista ja sen pituus ei ole ennalta määritelty. Vapauttamisharkinnassa tuomioistuimen pohdittavaksi tuleekin konkreettisesti kysymys siitä, onko hakemushetkellä suoritettu rangaistusaika ollut sellainen, että tuomitun voidaan katsoa sillä soveltaneen tekemänsä rikoksen. Tässä tutkimuksessa elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtanut teko tai teot on jaettu neljään eri kategoriaan niiden vakavuuden perusteella. Ensimmäisessä kategoriassa ovat lievimmät teot ja neljännessä kategoriassa kaikista vakavimmat ja moitittavimmat teot.

Vapauttamisharkinnassa elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen teon eli ensimmäisen vapauttamisedellytyksen ei ole juuri koskaan katsottu aineiston perusteella olevan vapauttamista puoltava seikka, sillä juuri kyseinen teko tai teot ovat alun perin olleet perusteena elinkautisen vankeusrangaistuksen tuomitsemiselle. Tässä tutkimuksessa olennainen ensimmäisen kategorian tekoja yhdistävä seikka on se, että Helsingin hovioikeus on poikkeuksellisesti katsonut niiden luonteen tai olosuhteiden olleen sellainen, että sen voidaan katsoa puoltavan elinkautisvangin pääsyä ehdonalaiseen vapauteen. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että kyseiset tähän kategoriaan sijoittuvat teot ovat elinkautisvankien osalta harvinaisia. Tämän kategorian teosta Helsingin hovioikeus on esimerkiksi voinut todeta, että teko on ollut poikkeuksellisessa elämäntilanteessa tapahtunut ainutkertainen teko. Kyseinen teko on voinut mahdollisesti olla myös rikosentekijän ensimmäinen ja ainoa rikos, eikä hän myöskään sen jälkeen ole syyllistynyt uusiin rikoksiin. Teon poikkeuksellisuus on mahdollisesti voinut ilmetä jo käsittelyn aikana ja tuomiossa on voitu ottaa siihen kantaa. Helsingin hovioikeus on arvioinut tällaista tekoa muun muassa seuraavasti: ”[X:n] tekemä rikos on poikkeava teko hänen elämänsä aikana.”³⁹ tai ”– [X:n] vapauttamista puoltaa hänen elinkautiseen vankeusrangaistukseensa johtaneen tekonsa ainutkertaisuus [X:n] historiassa.”⁴⁰ Kysymys on joka tapauksessa teoriassa lievimmästä mahdollisesta teosta, josta kukaan ylipäätään voisi tulla tuomituksi elinkautiseen vankeusrangaistukseen, eikä teon sovittamiseksi vankeusrangaistuksen tarvitse välttämättä olla enemmän kuin vähimmäisajan eli 12 vuotta

---

³⁸ Tolvanen 2006, s. 222.

³⁹ Tapaus 15/2.

⁴⁰ Tapaus 15/7.

vankeutta. Tämän ensimmäisen kategorian tekojen voidaan siis katsoa muodostavan tietynlaisen pohjan tekojen keskinäiselle arvioimiselle vapauttamisharkinnassa.

Toisen kategorian tekojen voidaan katsoa olevan niin sanotusti neutraaleja vapauttamisharkinnan näkökulmasta, vaikkei niiden enää missään tilanteessa katsota varsinaisesti puoltavan vapauttamista. Tämän kategorian teko ei kuitenkaan myöskään suoraan edellytä itsessään vähimmäisaikaa pidempää vankeusrangaistusta. Kysymys on teosta, joka ei omassa lajissaan ole ollut erityisen poikkeuksellinen, mutta kysymys ei kuitenkaan ole edellä kuvatun kaltaisesta ainutkertaisesta teosta rikosentekijän elämässä. Tällaista teosta Helsingin hovioikeus on lausunut muun muassa seuraavaa: ”[X:n] elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtanut rikos ei ole lajissaan sillä tavalla erityinen, että sen merkitys [X:n] vapauttamista arvioitaessa olisi keskeinen.”⁴¹ Tähän kategoriaan katsotaan tässä tutkimuksessa sisältyvän myös ne teot, joiden vaikutusta vapauttamisharkintaan Helsingin hovioikeus ei suoraan ole käsitellyt päätöksiensä johtopäätösosiossa, sillä tämän seikan voidaan katsoa osoittavan etteivät nuo teot ole olleet sellaisella tavalla poikkeuksellisia, että niille olisi annettava vapauttamisharkinnassa erityistä painoarvoa suuntaan tai toiseen.

Kolmannen kategorian tekoihin siirryttäessä kysymys on jo selkeästi teoista, joiden vaikutus vapauttamisharkinnassa on vankeusrangaistusta pidentävä eli teot puhuvat ehdonalaista vapauttamista vastaan. Tämä tarkoittaa sitä, että pelkästään teko vaatii sovitettavakseen elinkautisen vankeusrangaistuksen vähimmäisaikaa pidemmän ajan, vaikka kaikki muut edellytykset suoraan ja vahvasti puoltaisivat vapauttamista. Tällaiset teot ovat omassa lajissaankin vakavia ja niissä on voinut olla erityisen moitittavia piirteitä, kuten erityistä pitkäkestoisuutta, erityistä raakuutta tai julmuutta taikka ne ovat voineet kohdistua puolustuskyvyttömiin uhreihin. Lisäksi Helsingin hovioikeus on useissa tapauksissa katsonut erityisen moitittaviksi teot, jotka on tehty osana järjestäytyntä rikollisuutta taikka jotka on tehty palkkiota vastaan. Aineiston perusteella suurin osa elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomituista on syyllistynyt tähän kategoriaan sisältyvään tekoon tai tekoihin. Tällaisista teoista Helsingin hovioikeus on lausunut ratkaisuisaan muun muassa seuraavaa: ”[X:n] vapauttamista vastaan puhuvat erityisesti hänen elinkautiseen vankeusrangaistukseensa johtaneet tekonsa ja niiden laatu, joihin on myös vapauttamisharkinnassa kiinnitettävä huomiota.”⁴² Teoista, jotka ovat sisältäneet edellä mainittuja erityisen moitittavia piirteitä, Helsingin hovioikeus on todennut muiden muassa seuraavaa: ”Vapauttamista vastaan puhuu myös [X:n]

---

⁴¹ Tapaus 15/15.

⁴² Tapaus 15/4.

elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtanut teko, joka on ollut pitkäkestoinen ja uhrille hyvin tuskainen."⁴³, "[X:n] vapauttamista vastaan puhuu myös hänen elinkautiseen vankeusrangaistukseensa johtama teko, jonka [X] on kohdistanut puolustuskyvyttömäksi saattamaansa henkilöön, ja joka on ollut erityisen raaka ja julma."⁴⁴ ja ”– [X:n] vapauttamista vastaan puhuvat hänen elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneiden tekojensa laatu ja erityisesti se, että teot ovat liittyneet järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan.”⁴⁵ sekä "[X:n] palkkiota vastaan tekemä murha on katsottava erityisen moitittavaksi teoksi. Rikoksen laatuun nähden se, että [X] ei ole vielä suorittanut elinkautisen rangaistuksen vähimmäisaikaan, on hänen vapauttamistaan vastaan puhuva seikka, jonka painoarvo vapauttamisharkinnassa on merkittävä."⁴⁶ Tämän kategorian voidaan katsoa muodostavan elinkautiseen vankeuteen johtaneiden tekojen perustason, johon suurin osa tapauksista sisältyy. Mikäli teko puolestaan on erityisellä tavalla lievempi taikka siinä on vielä perustasoonkin verrattuna erityisen moitittavia piirteitä, teko siirtyy toisiin kategorioihin.

Neljäs ja viimeinen kategoria sisältää kaikista vakavimmat ja moitittavimmat teot, mihin kukaan voi syyllistyä. Nämä teot ovat sellaisia, jotka jo yksin pidentävät elinkautisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoaikaa selvästi. Tämän kategorian tekoihin lukeutuvat suoraan ainakin tapaukset, joissa rikoksenteijä on syyllistynyt enemmän kuin yhteen murhaan eli uhreja on ollut useampia. Vaikkei näiden tekojen luonne olisi sellainen, että ne yksinään siirtyisivät kolmannen kategorian tasolta neljänteen kategoriaan, jo se seikka että, tekijä on surmannut useamman henkilön tarkoittaa, että kysymyksessä on vapauttamisharkinnan kannalta tapaus, jossa tekojen painoarvo korostuu. Tämä on perusteltua ennen kaikkea siksi, että riippumatta siitä kuinka moneen murhaan rikoksenteijä on syyllistynyt, hänet tuomitaan elinkautiseen vankeusrangaistukseen. Tekojen suurempi moitittavuus ja sovituksen tarve konkretisoituu siis vasta Helsingin hovioikeuden tekemässä vapauttamisharkinnassa ja yleinen oikeustajukin edellyttää, että tällöin rikoksenteijän on lähes automaattisesti suoritettava pidempi vankeusrangaistus. Näiden tapausten osalta Helsingin hovioikeus on lausunut esimerkiksi: "[X:n] syyksi on luettu [useampi kuin yksi] murhaa, joissa kaikissa menettely on ollut erityisen raakaa ja julmaa.” ja "[X] on syyllistynyt [useampaan] murhaan eli tekokokonaisuus käsittää useita itsenäisellä elinkautisella vankeusrangaistuksella rangaistavia tekoja”⁴⁷ sekä "Hovioikeus katsoo, että [X:n] rikoksia ja vaarallisuutta arvioitaessa keskeistä

---

⁴³ Tapaus 16/9.

⁴⁴ Tapaus 16/1.

⁴⁵ Tapaus 15/3.

⁴⁶ Tapaus 15/13.

⁴⁷ Tapaus 19/7.

on hänen elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneiden rikostensa poikkeuksellinen vakavuus. – – Vaikka murhasta ei ole säädetty muuta rangaistusta kuin elinkausi vankeutta, [X:n] teot ovat rikoslajissaankin poikkeuksellisen vakavia. Sen vuoksi niille on annettava erityinen merkitys vapauttamisharkinnassa."⁴⁸ Aineiston analysoinnin perusteella juuri nämä useampia uhreja vaatineet teot ovat pääosin niitä, jotka nousevat tähän viimeiseen kategoriaan. On kuitenkin myös poikkeuksellisen vakavia yhteen uhriin kohdistuneita tekoja, jotka voidaan luokitella neljänteen kategoriaan. Tällaisen erittäin vakavan yksittäisen teon merkitystä vapauttamisharkintaan Helsingin hovioikeus on kuvannut muun muassa seuraavasti: "Elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtanutta tekoa on pidettävä rikoslajissaan poikkeuksellisen törkeänä."⁴⁹ tai "Lisäksi [X:n] vapauttamista vastaan puhuu hänen elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksensa laatu, joka tekotavaltaan osoittaa tavanomaista suurempaa julmuutta ja raakuutta."⁵⁰

Tämän tutkimuksen perusteella vaikuttaa selvältä, että tämän viimeisen kategorian tekoon tai tekoihin syyllistyneen vangin on lähes mahdotonta vapautua pian vähimmäisajan jälkeen, eivätkä muut edellytykset voi juuri muuttaa tilannetta. Muilla edellytyksillä on kuitenkin painoarvoa myös näiden tapausten harkinnassa, kysymys on vain lähinnä siitä, ettei tuo harkinta todennäköisesti johda vapauttavaan lopputulokseen ennen kuin näiden tekojen niin sanottu oma minimiraja on ylitetty. Tämä ei tietenkään estä tällaisiin tekoihin syyllistyneitä rikoksentekejiä hakemasta vapautusta vähimmäisajan jälkeen kuten muutkin ja on selvää, että Helsingin hovioikeus harkitsee hakemusta samoin perustein kuin muidenkin hakemusten osalta. Lopputuloksena voidaan kuitenkin arvioida olevan hylkäävä päätös ainakin ensimmäisellä hakukerralla, mikäli hakemus on toimitettu Helsingin hovioikeudelle pian vähimmäisajan suorittamisen jälkeen tai varsinkin ennen sitä. Se että myös näihin tekoihin syyllistyneet voivat hakea vapauttamista vähimmäisajan jälkeen on tärkeää oikeusturvan ja yhdenvertaisuuden kannalta. Elinkautisvankien voidaan myös katsoa saavan tärkeää informaatiota hylkäävistä päätöksistä, sillä niistä rikoksentekeijät voivat konkreettisesti nähdä kuinka Rikosseuraamuslaitos ja Helsingin hovioikeus ovat arvioineet heidän siihenastisen käytöksensä vaikutusta vapauttamisharkintaan ja jos tuo käytös on esimerkiksi siihen asti ollut huonoa, voi tämä antaa vangille kannustimen muuttaa käytöstään.

---

⁴⁸ Tapaus15/17.

⁴⁹ Tapaus 19/6.

⁵⁰ Tapaus 19/19.

2.1.3. Johtopäätökset

Voidaan siis todeta, että elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtanut teko tai teot todella ovat tärkein vapauttamisharkinnassa arvioitavana oleva edellytys. Elinkautinen vankeusrangaistus on tuomittu teko-oikeudelle perustuvan lainsäädäntömme mukaisesti nimenomaisesti tehdystä teosta tai teoista ja rangaistuksen yhtenä tärkeimmistä tavoitteista on sovittaa tuo teko. Tämä edellytys ohittaa painoarvoltaan ja merkittävyydeltään kaikki muut edellytykset ja voi tiettyyn pisteeseen asti jopa yksin määrittää vapauttamisharkinnan lopputuloksen. Näin voi olla esimerkiksi silloin kun kaikki muut vapauttamisedellytykset puoltaisivat elinkautisvangin vapauttamista ehdonalaiseen vapauteen, mutta varsinainen teko on ollut niin vakava, ettei elinkautisvangin vapauttaminen ehdonalaiseen vapauteen vähimmäisajan jälkeen ole mahdollista. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että tuo varsinainen teko on ollut omassa lajissaankin niin poikkeuksellinen, ettei sen sovittamiseen riitä elinkautisen vankeusrangaistuksen vähimmäisaika tai kysymyksessä on voinut olla tekokokonaisuus, joka käsittää useita itsenäisillä elinkautisilla vankeusrangaistuksella rangaistavia tekoja, jolloin vaikuttaa selvältä, ettei vapautuminen vähimmäisajan jälkeen ole mahdollista, vaikka kaikki muut edellytykset vahvasti puoltaisivat vapauttamista. Lain tarkoituksena on kuitenkin nimenomaan mahdollistaa tapauskohtainen arviointi niin, että tapausten erot on mahdollista ottaa huomioon, kun harkitaan elinkautisvankien vapauttamistaan ehdonalaiseen vapauteen. Toisaalta myös yleisen oikeudentajun, mutta myös rangaistusten preventiovaikutuksen kannalta on tärkeää, että vakavammasta teosta seuraa ankarampi rangaistus.

Määrittelemättömän mittainen vankeusrangaistus on myös hyvin joustava ja mahdollistaa oikeudenmukaiselta tuntuvan rangaistuksen tuomitsemisen myös sellaisissa ennalta-arvaamattomissa tapauksissa, joihin lainsäätäjä ei muutoin olisi mitenkään voinut varautua tai joita kansalaiset eivät olisi koskaan voineet kuvitellakaan tapahtuvan, kuten esimerkiksi terroriteot taikka massamurhat. Vaikka elinkautisen vankeuden keskipituudeksi on tällä hetkellä muodostunut noin 15 vuotta, vankeusrangaistustaan suorittaa edelleen myös joukko vankeja, jotka kärsivät rangaistuksiaan lähes 20 vuotta. Aineiston perusteella tämä varsinaisen teon tai tekojen arvioiminen ja painoarvo elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa Helsingin hovioikeudessa vastaa tällä hetkellä hyvin sekä lainsäädäntöä että yleistä oikeudentajua. Ratkaisujen johtopäätöksissä Helsingin hovioikeus on onnistuneesti pystynyt kuvailemaan eri tekojen arviointia ja keskinäistä vertailua, mikä on pyritty tuomaan esiin myös edellä olevien lainausten avulla.

2.2. Tuomitun muut rangaistukset ja muu mahdollinen myöhempi rikollisuus

2.2.1. Teoreettinen perusta, lainsäädäntö ja justifikaatio

Rikoslain 2 c luvun 10 §:n 2 momentissa on seuraavaksi säädetty, että Helsingin hovioikeuden on harkinnassaan kiinnitettävä seuraavaksi huomiota ”muihin rangaistuksiin, jotka elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on suoritettu 10 a §:ssä tarkoitettuna vankilassaoloaikana, tuomitun muuhun mahdolliseen myöhempään rikollisuuteen”. Tämä vapauttamisedellytys käsittää siis edellä kuvatulla tavalla elinkautisvangille elinkautisen vankeusrangaistuksen lisäksi tuomitut muut rangaistukset. Sen lisäksi vapauttamisharkinnassa huomioidaan tämän edellytyksen perusteella myös tuomitun mahdollinen myöhempi rikollisuus, joka tarkoittaa lähinnä vangin rangaistusaikana ennen ehdonalaista vapauttautumista tekemiä uusia rikoksia.⁵¹ Tämä vapauttamisedellytys on kokonaisuus, joka sisältää elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomitun niin sanotusti kaikki loput rangaistukset ja rikollisuuden, joiden huomioiminen vapauttamisharkinnassa on tärkeää, jotta oikeudenmukaisuus toteutuu, eikä kukaan saa mahdollisuutta välttää rangaistusta yhdestäkään tekemästään rikoksesta.

Tässä vapauttamisedellytyksessä voidaan nähdä selkeästi kaksi ulottuvuutta, ensinnäkin rikoksentekijälle ennen elinkautisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa tuomitut muut rangaistukset, jotka on sisällytetty tai jotka elinkautinen vankeusrangaistus käsittää sekä toiseksi hänen elinkautisen vankeusrangaistuksensa täytäntöönpanon aikana mahdollisesti tekemänsä uudet rikokset. Ensimmäiseksi käsitellään ennen täytäntöönpanoa tuomitut ja elinkautiseen vankeusrangaistukseen sisällytetyt rangaistukset. Vuonna 2010 vapauttamisharkinnassa harkittaviin seikkoihin lisättiin nämä ”muut rangaistukset, jotka elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on suoritettu 10 a §:ssä tarkoitettuna vankilassaoloaikana”. Ennen muutosta harkinnan kohteena olivat ainoastaan elinkautiseen vankeuteen johdanneet varsinainen teko tai teot sekä tuomitun mahdollinen muu myöhempi rikollisuus. Lain esitöissä tuotiin esiin, ettei vapauttamisharkinnassa voitu ennen muutosta ottaa huomioon kuin tuomitun myöhempi rikollisuus, vaikka elinkautinen vankeusrangaistus voi käsittää myös sellaisia rikoksia, jotka on tehty ennen elinkautisen vankeuden alkamista. Lain esitöissä katsottiin, että vapauttamisharkinnassa on perusteltua ottaa huomioon myös tällaiset rikokset.⁵²

---

⁵¹ Frände – Wahlberg 2012, s. 39.

⁵² HE 54/2010 vp, s. 7.

Rangaistuksista, jotka elinkautinen vankeusrangaistus *käsittää* on säädetty rikoslain 2 c luvun 4 §:n 2 momentissa seuraavasti: ”Elinkautinen vankeusrangaistus käsittää ne vankeusrangaistukset, yhdistelmärangaistukset, sakon muuntorangaistukset ja arestirangaistukset, jotka pannaan täytäntöön samalla kertaa elinkautisen vankeusrangaistuksen kanssa.” Kyseisen momentin säätämisen taustalla 1980–1990-luvuilla vaikuttivat muun muassa halu lopettaa yksinäishuonerangaistuksen tuomitseminen, jonka oli todettu aiheuttavan vakavia ja peruuttamattomia mielenterveydellisiä vaurioita. Hallituksen esityksessä 23/1990 vp on todettu, että elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomittu, joka syyllistyy uuteen rikokseen, tuomitaan sen sijaan normaaliin tapaan sakko- tai vankeusrangaistuksiin ja lakiin tarvittiin säännös siitä, miten rangaistuksia yhteen laskettaessa otetaan huomioon uusi määräaikainen tai elinkautinen vankeusrangaistus. Hallituksen esityksessä päädyttiin momenttiin, joka perustuisi samalle periaatteelle kuin rangaistusten yhdistämistä koskeva säännös. Elinkautinen vankeusrangaistus käsittäisi siis kaikki vankeus-, sakon muunto- ja arestirangaistukset ja esitöissä tarkennettiin vielä erikseen, että kyseinen säännös koskee paitsi niitä tapauksia, joissa elinkaudeksi vankeuteen tuomittu tuomittaisiin uudesta rikoksesta määräaikaiseen vankeusrangaistukseen myös niitä tilanteita, joissa määräaikaiseen vankeusrangaistukseen tuomittu syyllistyisi uuteen rikokseen, josta hänet tuomittaisiin elinkaudeksi vankeuteen.⁵³ Elinkautinen vankeusrangaistus käsittää siis lähtökohtaisesti muut rangaistukset silloin, kun niiden täytäntöönpano osuu kokonaan tai osittain elinkautisen vankeusrangaistuksen rangaistuskaudelle. Tämä tarkoittaa siis muun muassa sellaisia määräaikaisia vankeusrangaistuksia, joista henkilöä ei vielä ole laskettu ehdonalaiseen vapauteen, kun elinkautinen vankeusrangaistus tulee täytäntöönpantavaksi sekä sellaisia yhdistelmä-, sakon muunto- ja arestirangaistuksia, joiden täytäntöönpano on ollut käynnissä elinkautisen vankeusrangaistuksen tullessa täytäntöönpantavaksi.⁵⁴

Edellä kuvatulla tavalla elinkautinen vankeusrangaistus käsittää siis kaikki sakonmuuntorangaistukset. Kysymys on kuitenkin nimenomaan sakonmuuntorangaistuksista, eikä pykälässä tai muualla laissa säädetä, että elinkautinen vankeusrangaistus käsittäisi myös sakkorangaistuksen. Ei ole myöskään säädetty, että elinkautisvangille tuomittu sakko ilman muuta muunnetaan. Asiasta ovat voimassa yleiset sakonmuutosäännökset, joiden mukaan sakko muunnetaan vankeudeksi vain, jos sitä ei ole saatu perityksi sakkoon tuomitulta. Tästä on tulkittavissa, että sakkoon tuomittu, jolle sittemmin tuomitaan elinkautinen

---

⁵³ HE 23/1990 vp, s.13–14.

⁵⁴ Matikkala 2021, s. 57.

vankeusrangaistus sekä elinkautisvanki, jolle tuomitaan uudesta rikoksesta sakkorangaistus, joutuu suorittamaan sakon erikseen. Ainoastaan siinä tilanteessa, että sakko maksamatta jäämisen vuoksi muunnetaan, se tulee sisällymään elinkautiseen vankeusrangaistukseen.⁵⁵

Laissa on säädetty, että huomioon otetaan myös rangaistukset, jotka on *suoritettu* elinkautisen vankeusrangaistuksen rikoslain 2 c luvun 10 a §:ssä tarkoitettuna vankilassaoloaikana. Rikoslain 2 c luvun 10 a §:n 1 momentissa on säädetty, että ”Elinkautista rangaistusta suorittavan vangin vankilassaoloajaksi luetaan rangaistusaika sekä aika, jonka vanki on ollut pidätettynä, vangittuna tai muuten vapautensa menettäneenä elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen vuoksi ennen rangaistuksen suorittamisen aloittamista.” ja näin on pykälän 2 momentin mukaan silloinkin kun vanki on tuona vapaudenmenetyksinä suorittanut myös esimerkiksi toista määräaikaista vankeusrangaistusta. Lain esitöissä on kuvailtu tarkemmin tilanne, jossa määräaikainen vankeusrangaistus ei tule suoritetuksi kokonaan ehdonalaiseen vapauteen päästen ennen kuin elinkautinen vankeusrangaistus tulee täytäntöönpantavaksi.⁵⁶ Vapauttamisharkinnassa voidaan siis muutoksen myötä ottaa huomioon myös tällaiset elinkautiseen vankeuteen sisällytetyt vankeusrangaistukset.

Vapauttamisharkinnassa tuomioistuimen on kiinnitettävä huomiota myös tuomitun myöhempään rikollisuuteen, josta lain esitöissä on nostettu esimerkiksi tilanne, jossa rikollinen toiminta jatkuu rangaistusaikana.⁵⁷ Tuomitun muu mahdollinen myöhempi rikollisuus tarkoittaa siis lähinnä tuomitun rangaistusaikana ennen ehdonalaiseen vapauteen pääsemistä tekemiä uusia rikoksia siltä osin, kun ne eivät tule huomioituksi jo edellä kuvatulla tavalla.⁵⁸ Näin ollen myös tuomitun rangaistusaikana tekemät rikokset tulevat rangaistuksiksi, koska ne vaikuttavat negatiivisesti elinkautisvangin mahdollisuuksiin vapautua aikaisemmin ehdonalaiseen vapauteen tai jopa lykätä vapautumista tavanomaista pidemmälle. Vapauttamisharkinnassa tarkoitettua myöhempää rikollisuutta ei kuitenkaan saa sekoittaa elinkautisen vankeusrangaistustuomion jälkeen tehtyihin rikoksiin, joista puolestaan tuomitaan normaalisti rangaistukset. Näiden rikosten joukossa voi olla myös rikoksia, jotka on tehty ennen elinkautistuomiota, mutta ne ovat selvinneet vasta myöhemmin, jolloin rikoksesta tuomitessa on sovellettava normaalisti rikoslain 7 luvun 6 §:n kohtuullistamissäännöstä.⁵⁹

---

⁵⁵ Viljanen 1992, s. 59–60.

⁵⁶ HE 54/2010 vp, s. 9.

⁵⁷ HE 262/2004 vp, s. 47.

⁵⁸ Matikkala 2021, s. 60.

⁵⁹ Matikkala 2021, s. 56.

2.2.2. *Aineiston perusteella*

Jokaisella vapauttamisedellytyksellä on vaikutusta vapauttamisharkintaan, ja seuraavaksi aineiston avulla pyritään näyttämään, kuinka muut rangaistukset ja muu myöhempi rikollisuus todellisuudessa vaikuttavat elinkautisen vankeuden pituuteen. Heti alkuun voidaan todeta, että aineistoanalyysin perusteella niillä on vaikutusta. Helsingin hovioikeus on tuonut useassa ratkaisussaan esille sen, kuinka elinkautiseen vankeuteen sisältyneet muut rangaistukset tai muu myöhempi rikollisuus ovat vaikuttaneet negatiivisesti ratkaisun lopputulokseen tai olleet jopa yksi tärkeimmistä syistä hakemuksen hylkäämiseen. Tässä tutkimuksessa tapaukset on jaettu tämän vapauttamisedellytyksen perusteella kolmeen kategoriaan. Ensimmäinen kategoria sisältää tapaukset, joiden Helsingin hovioikeus on katsonut puoltavan vapauttamista ja siihen sisältyvät lähinnä tapaukset, joissa rikoksentehtyjä ei ole syyllistynyt varsinaisen teon lisäksi muihin rikoksiin. Tähän ensimmäiseen kategoriaan katsotaan sisältyvän jossain määrin myös ne tapaukset, joissa nämä muut rikokset ovat olleet hyvin vähäisiä. Kategoriaan kaksi ja kolme sijoittuvat tapaukset puhuvat puolestaan vapauttamista vastaan ja kategorioiden välisten tapausten ero on ainoastaan muiden rangaistusten ja/tai muun rikollisuuden vakavuuden asteessa.

Ensimmäisen kategorian tapaukset ovat siis ainoita, joiden Helsingin hovioikeus on katsonut olevan vapauttamista puoltavia. Näitä ovat ennen kaikkea tapaukset, joissa rikoksentehtyjän ainoa rikos on ollut teko, joka on johtanut elinkautiseen vankeusrangaistukseen. Kyseiset tapaukset vaikuttavat kuitenkin olevan äärimmäisen harvinaisia. Tähän kategoriaan sisältyvät ensikertalaisten lisäksi myös kaikki muut tapaukset, joissa Helsingin hovioikeus on katsonut tämän vapauttamisedellytyksen puoltavan elinkautisvangin vapauttamista. Tällaisia tapauksia ovat lähinnä ne, joissa elinkautiseen vankeuteen tuomittu on tehnyt myös muita rikoksia, joko niin että ne ovat sisältyneet elinkautiseen vankeusrangaistukseen taikka ne on tehty myöhemmin eli elinkautisen vankeuden rangaistusaikana, mutta kyseiset rikokset ovat olleet niin vähäisiä, ettei niillä ole merkitystä vapauttamisharkintaan. Tämän kategorian tapauksista Helsingin hovioikeus on lausunut muun muassa seuraavasti: ”[X] ei ole tuomittu muista rikoksista eikä hän ole vankeusaikanaan syyllistynyt sellaisiin rikkomuksiin, joille olisi annettava merkitystä asiaa arvioitaessa.”⁶⁰, ”[X] ei ollut ennen elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneita rikoksia syyllistynyt rikoksiin, eikä hän ole vankeusaikanaan syyllistynyt uusiin rikoksiin”⁶¹ ja ” [X:n] vapauttamista puoltaa se, että [X:llä] ei ole kyseisen

---

⁶⁰ Tapaus 15/7.

⁶¹ Tapaus 15/17.

teon lisäksi muita rikosrekisterimerkintöjä – –⁶². Kuten edellä mainituista lainauksista voidaan todeta, aikaisempi rikoksettomuus ja se ettei tuomittu syyllisty uusiin rikoksiin rangaistusajana vaikuttaa selkeästi myönteisesti vapauttamisharkintaan.

Toinen kategoria on niin sanottu yleis- tai perustason kategoria, joihin valtaosa tapauksista sijoittuu. Tässä kategoriassa rikosentekijällä on taustalla yleensä useista aikaisemmista rikoksista saatuja tuomioita mukaan lukien henkeen ja terveyteen kohdistuneita rikoksia taikka huumausainerikoksia. Rangaistuksia on voinut olla jopa hyvin paljon, mutta yksikään niistä ei ole ollut poikkeuksellisen vakava. Elinkautisvanki on myös mahdollisesti syyllistynyt rangaistusajanaan uusiin rikoksiin, mutta nämä rikokset ovat olleet vähäisiä tai ainakaan ne eivät ole olleet poikkeuksellisen vakavia. Tämän kategorian tapauksissa Helsingin hovioikeus on todennut muun muassa seuraavaa: "se että rangaistus sisältää edellä mainitut erilliset pahoinpitelyteot, puhuvat jossain määrin – – [X:n] vapauttamistaan vastaan."⁶³, "[X:n] vapauttamista vastaan puhuu – – sekä huumausainerikoksiin syyllistyminen vankeusajana."⁶⁴ ja "[X:n] vapauttamista vastaan puhuvat – – sekä vankila-aikaiset rangaistukset ja muut rikkeet."⁶⁵ Tämän kategorian muut rangaistukset ja muu myöhempi rikollisuus ovat siis mukana kokonaiskuvassa vapauttamista vastaan puhuvina seikkoina, mutta eivät yksinään nouse erityiseksi huomioon otettavaksi painavaksi seikaksi.

Kolmanteen kategoriaan kuuluvat poikkeuksellisen vakavat muut rangaistukset ja myöhempi rikollisuus, joilla yksinään on painoarvoa vapauttamisharkinnassa. Tähän kategoriaan kuuluvat tapaukset, joissa tuomittu on syyllistynyt esimerkiksi varsinaisen teon tai tekojen lisäksi muihin vakaviin henkeä ja terveyttä uhkaaviin rikoksiin, kuten murhan yritys, tappo, tapon yritys taikka ryöstö ja niistä saatu rangaistus on ollut vielä osittain tai kokonaan suorittamatta. Lisäksi törkeät muut rikokset kuten törkeät huumausainerikokset, joista rikosentekijälle on voitu tuomita jopa lähes 10 vuoden vankeusrangaistus, kuuluvat tähän kategoriaan. Kyseisistä rikoksista tulisi siis jo itsessään pitkä ehdoton vankeusrangaistus, jos ne olisivat ainoita rikoksia, joista niiden tekijä tuomittaisiin. Myöhemmän rikollisuuden osalta myös rikosten tekoajankohta korostuu vapauttamisharkinnassa, sillä jos kysymys on uudesta rangaistusajana tehdystä vakavasta rikoksesta ja erityisesti jos tuo rikos on tehty elinkautisen vankeusrangaistuksen loppupuolella, on sen katsottu aineiston perusteella olevan moitittavampaa, kuin esimerkiksi rangaistuksen alkupuolelle sijoittuneet uudet rikokset, jotka

---

⁶² Tapaus 18/9.

⁶³ Tapaus 17/4.

⁶⁴ Tapaus 19/2.

⁶⁵ Tapaus 15/5.

toki myös huomioidaan vapauttamisharkinnassa, mutta joiden vaikutus siihen ei enää ole yhtä suuri. Tämän kategorian tapauksista Helsingin hovioikeus on lausunut muun muassa seuraavaa: ”Elinkautiseen vankeusrangaistukseen sisältyy myös kaksi muuta vakavaa rikosta, joista toisesta tuomittu vankeusrangaistus on varsin ankara”⁶⁶, ”– [X:n] vapauttamista vastaan puhuvat – sekä hänen aiempi kuuden vuoden vankeusrangaistukseen johtanut tekonsa, jonka jäännösrangaistuksen osan elinkautinen vankeusrangaistus käsittää.”⁶⁷ ja ”Lisäksi elinkautiseen vankeusrangaistukseen sisältyy kaksi muuta vakavaa rikosta”⁶⁸ sekä ”Vapauttamista vastaan puhuvat [X:n] – ja jotka murhan lisäksi sisältävät muun muassa murhan yrityksen ja useita muita rikoksia”⁶⁹ Näistä lainauksista ja aineistosta yleisesti voidaan todeta, että kun kyseessä on vakavampi yksittäinen tai useampi rikos, Helsingin hovioikeus nostaa sen useimmiten esiin ja punnitsee sen vaikutusta. Eräs selkeä moitittavuutta lisäävä seikka myöhempään rikollisuuteen liittyen on erityisesti se, koska tuo rikos on tehty. Tämä ilmenee esimerkiksi aineiston tapauksesta 16/18, jossa Helsingin hovioikeus on todennut: ”Vielä vapauttamista vastaan puhuu se, että [X] on edellä mainituin tavoin syyllistynyt huumausainerikoksiin varsin hiljattain.”⁷⁰ Kuten varsinaisenkin teon osalta, myös muiden rangaistusten sovittaminen tapahtuu tietysti ajan kulumisella, joten jos nuo muut rikokset ovat sijoittuneet lähinnä rangaistusajan alkuaikaan tai niistä viimeisestäkkin on jo reilusti aikaa Helsingin hovioikeus on todennut esimerkiksi: “[X:n] vankeusaikanaan tekemää vakavaa rikosta, – ei voida enää ajan kulumisen vuoksi pitää painavana esteenä vapauttamiselle, kun otetaan huomioon hänelle siitä ja – tuomitun yhteisen vankeusrangaistuksen pituus”.⁷¹

2.2.3. Johtopäätökset

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että elinkautisen vankeusrangaistuksen vapauttamisharkinnassa otetaan huomioon varsinaisen rikoksen lisäksi rikoksentekijälle tuomitut muut rangaistukset sekä hänen muu mahdollinen rikollisuutensa. Elinkautiseen tuomitun ei siis voida sanoa jäävän ilman rangaistusta muista rikoksista silloin kun hänelle tuomitaan elinkautinen vankeusrangaistus, sillä Helsingin hovioikeus ottaa huomioon vapautusajankohtaa harkitessaan sen, onko elinkautiseen sisältynyt muita rangaistuksia tai onko elinkautisvanki sortunut uusiin rikoksiin rangaistusaikana. Se, kuinka eri rikokset ja rangaistukset lainsäädännön

---

⁶⁶ Tapaus 15/1.

⁶⁷ Tapaus 17/12.

⁶⁸ Tapaus 18/3.

⁶⁹ Tapaus 18/13.

⁷⁰ Tapaus 16/18.

⁷¹ Tapaus 15/9.

perusteella sisällytetään elinkautiseen vankeusrangaistukseen, on jossain määrin sekava ja selkeyttämistä vaativa kokonaisuus, joka tällä hetkellä vaatii useiden eri pykälien soveltamista. Helsingin hovioikeuden mahdollisuuksia arvioida elinkautisvankien rikoshistoriaa kuitenkin parannettiin vuoden 2010 muutoksella, ja muutoksen lisäksi vapauttamisharkinta perustuu tietysti kokonaisharkintaan.

Aineiston tapauksista välittyy Helsingin hovioikeuden negatiivinen kanta uusintarikollisuuteen ja toisaalta positiivinen suhtautuminen elinkautisvankeihin, jotka ovat ryhdistäytyneet ja pidättäytyneet uusista rikoksista vankeusaikana. Erityisen moitittavaksi Helsingin hovioikeuden lausuntojen perusteella nousevat rikosentekijän aikaisempi vakava rikoshistoria, kuten esimerkiksi syyllistyminen aiemminkin henkirikokseen taikka aikaisempi useiden vuosien pituinen vankeusrangaistus sekä uusiin rikoksiin syyllistyminen lähellä elinkautisvankeuden loppua, vaikkeivat nämä uudet rikokset olisi olleet edes erityisen vakavia.

2.3. Rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentissa tarkoitetut seikat

2.3.1. Teoreettinen perusta, lainsäädäntö ja justifikaatio

Kolmas vapauttamisedellytys, joka on säädetty rikoslain 2 c luvun 10 §:n 2 momentissa on muotoilu ainoastaan viittaamalla toiseen lainkohtaan seuraavasti: ”Harkittaessa kysymystä ehdonalaisesta vapauttamisesta kiinnitetään huomiota – 9 §:n 2 momentissa tarkoitettuihin seikkoihin.” Kyseinen pykälä koskee ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämistä ja vapauttamisharkinnassa huomioon otettavassa rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentissa on säädetty, että ”Ehdonalaista vapauttamista voidaan lykätä ilman vangin suostumusta, jos vangin käyttäytymisen tai hänen esittämiensä uhkausten johdosta on olemassa ilmeinen vaara, että vanki vapauduttuaan syyllistyy henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen ja vapauttamisen lykkääminen on tarpeen rikoksen estämiseksi.” Lain esitöissä on todettu, että pykälässä tarkoitettu rangaistusaikainen käytös voi olla rangaistavaksi säädettyä, mutta että tämä ei ole välttämätöntä. Esitöiden mukaan tyypillisiä rikoksia, jotka voisivat antaa viitteitä vangin vaarallisuudesta vapauttamisen jälkeen, ovat väkivaltarikokset tai väkivallalla uhkaaminen, eikä merkitystä tulisi antaa sille missä rikos on tehty, rangaistuslaitoksessa vai sen ulkopuolella, vaan merkitystä on vain sillä, onko se tehty ennen ehdonalaisen vapauttamisen säännönmukaista ajankohtaa. Lain esitöiden mukaan uhkaukset voivat olla merkki vaaran läsnäolosta, vaikka ne eivät mahdollisesti täytä rikoksen tunnusmerkistöjä. Näin voi olla esimerkiksi silloin kun uhkaukset eivät täytä rikosten tunnusmerkistöjä, mutta niiden lukuisuus saattaa olla merkki vaaran läsnäolosta taikka kysymys on tilanteesta, jossa uhkailusta ei ole

saatavissa riittävää näyttöä tuomion perusteeksi, mutta toisten vankien tai muiden itsensä uhatuksi kokevien käyttäytyminen viittaa vahvasti väkivallan vaaran olemassaoloon.⁷²

Kyseinen vapauttamisedellytys on vahvasti yhteydessä rikoksenteelijän uusimisriskiin ja elinkautisvangeista tehtävään väkivaltariskiarvioon, josta on tullut vuoden 2011 uudistuksen jälkeen pakollinen osa elinkautisvankien vapauttamismenettelyä. Rikoksenteelijän väkivaltariskiarviointia tullaan käsittelemään kattavasti 3. luvussa, mutta sen yhteyttä nyt käsiteltävään rikoslain vapauttamisedellytykseen ei voida jättää tässäkin kohtaa täysin maininnan varaan. Merkittävin ero nyt käsiteltävänä olevan rikoslaissa säädetyn ilmeisen vaaran ja elinkautisvankien vapauttamismenettelylain perusteella tehtävän elinkautisvankien väkivaltariskiarvion välillä vaikuttaa olevan uusimisriskin todennäköisyys ja vaikutus vapauttamisharkintaan. Rikoslain 2 c luvun 9 §:n tarkoittamassa tilanteessa kysymyksessä on ilmeinen vaara, kun puolestaan Helsingin hovioikeudelle toimitettavassa lausunnossa arvioidaan elinkautisvangin vaarallisuutta eli uusimisriskiä yleisesti ja siitä annetaan arvioksi matala, keskitaso tai korkea riski. Korkein oikeus on ottanut kantaa tämän vapauttamisedellytyksen ja elinkautiseen tuomitusta tehdyn väkivaltariskiarvion vaikutuksesta vapauttamisharkintaan tapauksessa KKO 2019:89. Kyseisessä tapauksessa korkein oikeus liitti elinkautiseen vankeuteen tuomitusta A:sta tehdyn riskiarvion kiinteästi rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentin riskiin ja tulkitsi riskiseikkoja lähinnä kyseisen lainkohdan täyttymisen näkökulmasta. Korkein oikeus nosti tapauksessa esiin riskiarviossa käsitellyjä seikkoja, kuten sen että aikaisemman korkean riskin sijaan, A:n psykologin lausunnon mukaan väkivallan uusimisriskiä olisi pidettävä enää keskitasoisena, sekä sen että A:n liittyminen vankilassaoloaikana United Brotherhood -ryhmään merkitsi kuitenkin kohonnutta riskiä. Korkein oikeus päätyi kuitenkin lopulta toteamaan, että ”Asiakirjoihin sisältyvästä riskiarviosta toisaalta ilmenee, ettei selvitystä ole siitä, että A:n esittämien uhkausten tai muunkaan käyttäytymisen perusteella voitaisiin päätellä olevan olemassa ilmeinen vaara hänen syyllistymisestään henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen vapauduttuaan. Näin ollen kysymyksessä olevan lainkohdan mukaiset edellytykset ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämiselle eivät kuitenkaan täyty.”

2.3.2. *Aineiston perusteella*

Vapauttamisedellytys koskee siis lain mukaan ilmeistä vaaraa, että tuomittu syyllistyisi vapauduttuaan uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan

---

⁷² HE 262/2004 vp, s. 46.

rikokseen, eikä vaatimuksena lain esitöiden mukaan ole rangaistuksen tunnusmerkistön täyttävä teko. Aineiston pohjalta voidaan kuitenkin tehdä varovainen johtopäätös siitä, että rikoslain vapauttamisedellytyksenä tuomitun ilmeisen vaaran edellytys on asetettu hyvin korkealle ja tosiasiaissa kysymys on konkreettisesta vaarasta. Yhdessäkin aineiston tapauksessa kyseinen 9 §:n 2 momentti ei ole tullut sovellettavaksi. Niissä tapauksissa, joissa kyseiseen vapauttamisedellytykseen viitattiin Helsingin hovioikeus totesi lähinnä, että "Saadun selvityksen mukaan [X:n] käyttäytymisestä ei ole tiedossa sellaisia seikkoja, joiden nojalla olisi aiheutta epäillä, että hän olisi vapautuessaan rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla vaarallinen."⁷³ tai "Asiassa ei ole tullut ilmi seikkoja, joiden nojalla olisi aiheutta epäillä, että [X] olisi vapautuessaan rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla vaarallinen."⁷⁴ Suuressa osassa tapauksista kyseiseen rikoslain vapauttamisedellytykseen ei kuitenkaan Helsingin hovioikeuden johtopäätöksissä viitattu lainkaan, vaikka lähes jokaisessa tapauksessa käsiteltiin elinkautisvangista tehtyä väkivaltariskiä.

2.3.3. Johtopäätöksiä

Rikoslain 9 §:n 2 momentin ilmeisen vaaran huomioimisella elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa on selvästi tavoiteltu sitä, ettei ketään ilmeisen vaarallista elinkautisvankia, tai muutakaan vankia, tarvitse automaattisesti päästää ehdonalaiseen vapauteen ja on hyvin johdonmukaista, ettei vankia, joka on itse sanoin tai teoin kertonut tarkoituksenaan olevan tehdä vapauduttuaan vakava henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuva rikos, päästetä vapaaksi, jos se suinkin voidaan estää. Lain tavoitteiden hyvät pyrkimykset eivät kuitenkaan vaikuta joko olleen erityisen tarpeellisia, mikä ei tietenkään tarkoita, etteikö säännös tulevaisuudessa ole tarpeen tai kyseisen säännöksen soveltaminen on tosiasiaissa muodostunut hyvin vaikeaksi. Kuten edellä on todettu, kyseinen rikoslain 2 c luvun 9 §:n mahdollisuus ehdonalaisen vankeuden lykkäämiseen ei ole tullut sovelletuksi yhdessäkään aineiston tapauksista, vaikka lain esitöissä on nimenomaisesti todettu, ettei kysymyksessä tarvitse olla esimerkiksi rikoslain tunnusmerkistön täyttävät uhkaukset. Helsingin hovioikeus ei ole suuressa osassa päätöksistään edes suoraan käsitellyt kyseisen vapauttamisedellytyksen soveltamista ja silloin kun sitä on käsitelty, käsittely on jäänyt mainintaan, ettei tapauksessa ole aiheutta epäillä ilmeisen vaaran olemassaoloa.

Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksestä KKO 2019:89 voidaan puolestaan vetää se johtopäätös, ettei korkeimman oikeuden näkemyksen mukaan elinkautisvangista tehtävälle

---

⁷³ Tapaus 15/16.

⁷⁴ Tapaus 16/2.

väkivaltariskiarvioinnille tulisi antaa lainkaan itsenäistä painoarvoa vapauttamisharkinnassa, vaan sen käyttö rajautuisi ainoastaan rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentin ilmeisen vaaran olemassaolon arviointiin. Sen sijaan aineiston pohjalta voidaan arvioida, että Helsingin hovioikeuden tulkintalinja on poikennut jossain määrin tästä korkeimman oikeuden ratkaisusta ja Helsingin hovioikeus on antanut väkivaltariskiarvioinnille myös itsenäistä painoarvoa vapauttamisharkinnassaan. Kyseinen korkeimman oikeuden ennakkoratkaisu on kuitenkin hyvin tuore, joten sen vaikutusta Helsingin hovioikeuden linjaan, ei voida tämän tutkimuksen aineiston perusteella vielä arvioida. Väkivaltariskiarvion itsenäiseen asemaan vapauttamisharkinnassa paneudutaan kuitenkin myöhemmin 3. luvussa.

2.4. Rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytymisen muutoin

2.4.1. Teoreettinen perusta, lainsäädäntö ja justifikaatio

Rikoslain 2 c luvun 10 §:n 2 momentissa seuraavaksi säädetty vapauttamisedellytys koskee elinkautisvangin rangaistusajan suunnitelmaa ja hänen vankila-aikaista käytöstään muutoin ja se on muotoiltu lakiin seuraavasti: ”Vapauttamisharkinnassa tulee ottaa huomioon vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä tarkoitetun rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin.” Edellä mainitusta rangaistusajan suunnitelmasta on säädetty vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä seuraavasti:

”Vangille on laadittava yksilöllinen suunnitelma rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten (rangaistusajan suunnitelma).

Rangaistusajan suunnitelma sisältää suunnitelman vangin sijoittamisesta, toiminnasta rangaistusaikana, valvotusta koevapaudesta ja ehdonalaisesta vapauttamisesta sekä poistumisluvan myöntämisestä. Hyvissä ajoin ennen vangin todennäköistä vapauttamista suunnitelmaa täydennetään vapauttamissuunnitelmalla ja valvontasuunnitelmalla. Vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa arvioidaan tarvittavassa laajuudessa vangin edellytykset selviytyä vapaudessa sekä hänen palvelujen tarpeensa. Ehdonalaiseen vapauteen päästetyn valvontaa koskevasta rangaistusajan suunnitelmasta säädetään yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetussa laissa (400/2015).

Rangaistusajan suunnitelman sisällössä ja laajuudessa otetaan huomioon vangin rangaistusajan pituus, aikaisemmat vankeusrangaistukset, vangin työ- ja toimintakyky sekä hänen henkilöstään, rikollisuudestaan ja olosuhteistaan saadut tiedot.”

Vankeuslain esitöissä on muun muassa todettu, että rangaistusajan suunnitelma on yksi tärkeimmistä välineistä, jolla kunkin vangin rangaistusajasta pyritään tekemään ennustettava, suunnitelmallinen ja vaikuttava vankeusprosessi. Suunnitelman on tarkoitus olla yksilöllinen ja se tehdään kaikille vangeille niin, että se kattaisi sekä koko rangaistusajan että ehdonalaisten vapauden. Vankia pyritään kannustamaan osallistumaan hänen uusintarikollisuuttaan vähentävään ja toimintakykyään parantavaan toimintaan.⁷⁵ Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisusta KKO 2019:89 voidaan nähdä millaisia tavoitteita rangaistusajan suunnitelma voi elinkautisvangin kohdalle mahdollisesti sisältää. Tapauksessa A:n rangaistusajan keskeisiksi rikoksetonta elämäntapaa tukeviksi tavoitteiksi oli suunnitelmassa määritelty muun muassa rikosmyönteisten asenteiden muuttaminen rikosvastaisiksi, irtautuminen rikosmyönteisestä kaveripiiristä, vastuullinen vanhemmuus ja rikoksettomuuteen tukevien perhe- ja muiden suhteiden ylläpito, päihteettömyys, uusien vankeusaikaisten rikosten välttäminen sekä väkivaltakäyttäytymisen läpikäyminen ja ammatillisten taitojen parantaminen.

Vankeuslain 15 luvun 2 §:ssä on säädetty vangin käytöksestä seuraavasti: ”*Vangin on noudatettava vankilan järjestyssääntöä sekä vankilan henkilökunnan antamia kehotuksia ja käskyjä. Vangin on käyttäydyttävä vankilan henkilökuntaa sekä muita vankeja ja henkilöitä kohtaan asiallisesti.*” Rikoslain esitöissä on tuotu esiin mahdollisuus, että elinkautisvanki voisi hyvällä vankeusajan käyttäytymisellä ja tunnollisella rangaistusajan suunnitelman noudattamisella vaikuttaa ehdonalaiseen vapautumiseensa. Tämän kääntöpuolena vapauttamisharkintaan voi vaikuttaa myös elinkautisvangin piittaamattomuus rangaistusajan suunnitelmasta.⁷⁶ Helsingin hovioikeus voi arvioida vangin käytöstä muun muassa sen perusteella onko vangista kirjattu ilmoituksia vankitietojärjestelmään, onko vanki syyllistynyt vankeuslain 15 luvun 3 §:stä ilmeneviin järjestyksirikkomuksiin ja millaisia nämä rikkomukset ovat olleet ja onko niistä määrätty kurinpitovankilaan. Se millaisia ilmoituksia tai rikkomuksia vangista voidaan kirjata, ilmenee esimerkiksi korkeimman oikeuden ennakkoratkaisusta KKO 2019:89, jossa on lueteltu A:sta vankitietojärjestelmään kirjattuja ilmoituksia. Tapauksessa elinkautisvanki A:sta oli tämän vankeusaikana kirjattu Rikosseuraamuslaitoksen lausunnon mukaan yhteensä 53 ilmoitusta ja niistä 13 on käsitelty kurinpitomenettelyssä. Ilmoitusten asiantuntemukkeita olivat olleet huumausaineen käyttörikos, sopimaton käytös, luvaton tavaran hallussapito, itsensä päihdyttäminen, järjestyssäännön rikkominen, niskoittelu, teräaseen hallussapito, päihteiden valmistus tai välitys, muu rikkomus ja muu tapahtuma.

---

⁷⁵ HE 263/2004 vp, s. 148.

⁷⁶ HE 262/2004 vp, s. 48.

Vapauttamisharkinnassa arvioitavaan vangin käytökseen sisältyvät varsinaisen käytöksen eli vangin käytös vankilan henkilökuntaa ja muita vankeja kohtaan lisäksi myös vangille myönnettävät poistumisluvat ja niiden onnistuminen. Poistumisluvasta ja sen tarkoituksesta on säädetty vankeuslain 14 luvun 1 §:ssä seuraavasti: ”Vangille voidaan hakemuksesta antaa lyhyeksi aikaa lupa poistua vankilasta (poistumislupa). Poistumisluvan tarkoituksena on tukea vangin yhteyksien säilymistä ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä vähentää vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja.” Poistumislupa voidaan myöntää joko valvonnan alaisena tai valvomattomana ja sen pituus määräytyy vankeuslain 14 luvun 7 §:ssä säädetyllä tavalla.⁷⁷ Poistumisluvan tarkoituksena on vähentää vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja, mikä korostuu erityisesti pitkää rangaistusta suorittavilla vangeilla.⁷⁸ Rangaistusajan pituuden perusteella myönnettävästä poistumisluvasta säädetään vankeuslain 14 luvun 2 §:ssä seuraavasti: ”Rangaistusajan pituuden perusteella voidaan hakemuksesta myöntää poistumislupa, jos: 1) luvan myöntäminen edistää rangaistusajan suunnitelman toteutumista; 2) vangin rangaistusaikaisesta käyttäytymisestä sekä hänen henkilöstään ja rikollisuudestaan saatujen tietojen mukaan luvan ehtojen noudattamista voidaan pitää todennäköisenä; ja 3) vanki sitoutuu 16 luvun 7 §:n 3 momentissa tarkoitettuun päihteettömyyden valvontaan ja muuhun luvan ehtojen noudattamisen kannalta tarpeelliseen valvontaan.” Lain esitöiden mukaan tavoitteena olisikin, että poistumislupa toimisi positiivisena kannustimena, joka motivoisi vankia noudattamaan rangaistusajan suunnitelmaa ja tällöin järjestelmä kehittyisi myös entistä ennustettavampaan suuntaan.⁷⁹ Vankeuslain 14 luvun 3 §:ssä on säädetty rangaistusajan pituuden perusteella myönnettävän poistumisluvan aikaisimmasta mahdollisesta ajankohdasta ja kyseisen pykälän 2 momentissa on säädetty, miten tuo ajankohta lasketaan elinkautisvankien kohdalla. Elinkautisvankien kohdalla poistumisluvan aikaisin ajankohta määräytyy siten, että laskennallinen vankilassaoloaika on 12 vuotta tai alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta elinkautiseen tuomitun kohdalla 10 vuotta. Näin ollen poistumislupa voidaan myöntää, kun rangaistusta on suoritettu kahdeksan vuotta tai alle 21-vuotiaiden rangaistusten kohdalla kuusi vuotta ja kahdeksan kuukautta.⁸⁰

2.4.2. Aineiston perusteella

Se, että vapauttamisharkinnassa otetaan huomioon myös elinkautisvangin rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja hänen vankila-aikainen käytöksensä muutoin, toivottavasti

⁷⁷ HE 263/2004 vp, s. 183.

⁷⁸ Hartoneva ym. 2015, s. 224.

⁷⁹ HE 263/2004 vp, s. 183–184.

⁸⁰ Hartoneva ym. 2015, s. 226.

kannustaa vankeja sitoutumaan rangaistusajan suunnitelmaansa sekä kannustaa vankeja hyvään käytökseen. Toisaalta taas, mikäli vangilla ei ole motivaatiota kehittyä, voi käytöksen huomioiminen vapauttamisharkinnassa kuitenkin ainakin potentiaalisesti vähentää vankien negatiivista käytöstä, kuten vankilan järjestyssääntöjen suoranaista rikkomista. Helsingin hovioikeus on käsitellyt elinkautisvankien rangaistusajan suunnitelman toteutumista ja heidän vankila-aikaista käyttäytymistään jokaisessa päätöksessään. Rangaistusajan suunnitelmaa ja sen toteutumista sekä vangin käytöstä on yleensä sekä kuvailtu että arvioitu päätöksissä. Tämä vapauttamisedellytys on hyvin moniulotteinen ja sen avulla Helsingin hovioikeudelle muodostuu hyvä perusta, jonka avulla se voi arvioida vangin käytöstä ja vankeus-aikaa monipuolisesti ja saada mahdollisimman todellisen kuvan vangin senhetkisestä tilanteesta ja mahdollisuuksista selviytyä esimerkiksi koevapauden säännöistä. Vapauttamisedellytykseen sisältyvät sekä rangaistusajan suunnitelman tekeminen yhteistyössä rikosseuraamusviranomaisten kanssa ja sen toteutuminen että vangin käytös vankilassa yleisesti muita vankeja ja vankilan henkilökuntaa kohtaan, mutta myös käytös poistumislupien aikana vankilan ulkopuolella. Vapauttamisharkinnassa huomioidaan vangin työskentely sen eteen, että hänen mahdollisuutensa rikoksettomaan elämään vapauduttuaan paranee, sekä vangin varsinaisen rikoksen sovittamisen eteen tekemä työ. Tärkeää on myös, että vanki pyrkii tunnistamaan omat riskitekijänsä ja tekemään työtä niiden minimoimiseksi. Valtaosalla vangeista myös päihdetyö ja oman päihdeongelman työstäminen on yksi tärkeimmistä rangaistusajan suunnitelman osista.

Aineiston perusteella tapaukset voidaan lähtökohtaisesti jakaa rangaistusajan suunnitelman ja sen toteutumisen osalta kolmeen kategoriaan sen mukaan, ovatko kaikki suunnitelman osa-alueet edenneet ja osin toteutuneet, onko jossakin yksittäisessä osa-alueessa ollut puutteita vai onko rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteutumisessa ollut suuria puutteita. Koko suunnitelman niin sanottu epäonnistuminen on hyvin harvinaista ja kysymys vaikuttaa tällöin olevan lähinnä yksittäisistä tapauksista, joissa suunnitelmaa ei ole voitu tehdä tai se on tehty vasta myöhäisemmässä vaiheessa, koska vanki on kieltäytynyt osallistumasta sen tekemiseen. Tällaisessa kolmannen kategorian tapauksessa hovioikeus on todennus esimerkiksi: "Rangaistusajan suunnitelman toteutumisen ei voida katsoa puoltavan [X:n] vapauttamista."⁸¹ Aineiston perusteella ainoastaan muutamien tapausten voidaan katsoa sijoittuvan kategoriaan kaksi eli rangaistusajan suunnitelman jossakin osa-alueessa on ollut puutteita. Tällaisista tapauksista Helsingin hovioikeus on nostanut esiin esimerkiksi seuraavaa:

---

⁸¹ Tapaus 17/15.

"Vapauttamista vastaan puhuvana voidaan jossain määrin pitää myös [X:n] ehdonalaiseen vapauteen pääsemistä koskevien suunnitelmien keskeneräisyyttä – –" ⁸² tai "Vapauttamista vastaan puhuvat myös [X:n] – – sekä jäsentymättömät suunnitelmat siviilielämää varten." ⁸³

Lähtökohtaisesti lähes kaikissa aineiston tapauksissa elinkautisvankien suunnitelmat ovat edenneet ja osin toteutuneet. Toteutumisen asteissa on vähäisiä eroja, mutta valtaosalla suunnitelman etenemisvaatimus on onnistunut. Erittäin usein tapauksissa toistuvat Helsingin hovioikeuden päätelmät ovat olleet muun muassa seuraavanlaisia: "[X:n] vapauttamista puoltaa se, että kaikki hänen rangaistusajan suunnitelmansa tavoitteet ovat edenneet tai osittain toteutuneet" ⁸⁴ tai "[X:n] rangaistusajan suunnitelman kaikki tavoitteet ovat myös edistyneet tai osin toteutuneet." ⁸⁵ Joissakin tapauksissa Helsingin hovioikeus on nostanut esiin poikkeuksellisen hyvin edenneen suunnitelman ja todennut niistä esimerkiksi "[X:n] sitoutuneisuus rangaistusajan suunnitelman toteutumiseen edistävät hänen sosiaalista selviytymistään ja edesauttavat rikoksettoman elämäntavan omaksumista." ⁸⁶

Varsinainen vankila-aikainen käytös voidaan lähtökohtaisesti jakaa hyvään ja huonoon käytökseen. Aineiston perusteella hyvää käytöstä ja usein myös rangaistusajan suunnitelmaan kirjattuja tavoitteita ovat ennen kaikkea olleet se, että elinkautisvanki osallistuu aktiivisesti vankilan eri toimintoihin, kuten erilaisiin työpajoihin, ryhmiin ja mahdollisesti yksilötyökentelyyn eri ammattilaisten kanssa. Lisäksi erittäin positiiviseksi on katsottu vangin aktiivinen osallistuminen työhön sekä vankilassa, että siviilityöluvalla sen ulkopuolella. Myös opiskelu ja erityisesti lukion päättötodistuksen hankkiminen, ylioppilaaksi kirjoittaminen, ammattitutkinnon suorittaminen sekä yliopistokoulutuksiin osallistuminen on katsottu tapauksissa vapauttamista puoltaviksi seikoiksi sekä itsenäisesti että usein vangin uusimisriskiä vähentävinä seikkoina, sillä työ, koulutus ja turvattu toimeentulo ovat uusimisriskiä laskevia tekijöitä. ⁸⁷ Helsingin hovioikeuden johtopäätöksissä näitä hyviä ja vapauttamista puoltavia seikkoja ja niiden vaikutusta vapauttamisharkinnassa on kuvailtu monin tavoin, tässä muutama esimerkki: "[X] on vankeusaikana opiskellut ja osallistunut vankilan työ- ja ohjelmatoimintaan, suorittanut myös peruskoulu- ja lukio-opintoja – –" ⁸⁸, "[X] on osallistunut aktiivisesti kuntouttaviin ohjelmiin – –" ⁸⁹ ja "[X:n] vapauttamista puoltaa se, että hän on

---

⁸² Tapaus 19/3.

⁸³ Tapaus 19/18.

⁸⁴ Tapaus 19/10.

⁸⁵ Tapaus 18/3.

⁸⁶ Tapaus 16/10.

⁸⁷ Pohjola 2017, s. 151.

⁸⁸ Tapaus 15/5.

⁸⁹ Tapaus 16/3.

opiskellut vankilassaoloaikanaan ahkerasti ja suorittanut ylioppilastutkinnon sekä ammattitutkinnon."⁹⁰ sekä "[X] on osallistunut monipuolisesti vankilan toimintoihin. Hän on suorittanut muun muassa peruskoulu-, lukio- ja ammatillisia opintoja sekä osallistunut uusimisrikkieihinsä vaikuttaviin ryhmämuotoisiin ohjelmiin, yksilötyöskentelyyn – –, vertaistuki- ja tukihenkilötoimintaan sekä laitoksissa järjestettyihin keskustelu- ja harrastuspiireihin."⁹¹

Vapauttamista puoltavaan käytökseen oli joissakin tapauksissa mainittu sisältyneen myös vangin asiallinen käytös muita vankeja ja vankilan henkilökuntaa kohtaan tai yleisesti erityisen kiitettävä käytös. Näiden osalta Helsingin hovioikeus oli todennut muun muassa: "Vapauttamista puoltaa myös [X:n] vankila-aikainen käyttäytyminen, joka on Rikosseuraamuslaitoksen esittämän selvityksen mukaan ollut mallikelpoista."⁹², "[X:n] vapauttamista puoltaa hänen vankila-aikainen moitteeton käytös ja aktiivinen opiskelu."⁹³ ja "[X:n] käyttäytyminen vankilassa viettämäänsä aikana on ollut moitteetonta niin vankiyhteisössä kuin suhteessa henkilökuntaan."⁹⁴ Hyvään käytökseen katsotaan sisältyvän myös päihteettömyys, jota edellytetään vankiloissa, sillä päihteiden käyttö ja erityisesti väärinkäyttö on selkeä törkeää väkivaltakäyttäytymistä ennustava riskitekijä.⁹⁵ Päihteettömyyteen sitoutumisen on vapauttamisharkinnassa katsottu olevan vapauttamista puoltava seikka, jota osoittavat ennen kaikkea useat negatiiviset päihdetestit. Päihteiden käytön on puolestaan katsottu olevan vapauttamista vastaan puhuva seikka. Päihteettömyyttä käsitellään laajemmin luvussa 2.5.

Helsingin hovioikeus on vapauttamisharkinnassaan punninnut myös huonon käytöksen vaikutusta vapauttamisharkintaan. Huonoksi eli toisin sanoen vapauttamista vastaan puhuvaksi käytökseksi tapauksissa ovat nousseet esiin muun muassa vankien passiivisuus ja kieltäytyminen osallistumasta vankilan järjestämiin toimintoihin tai työhön, vankilassa tai poistumisluvalla tehdyt rikkeet sekä päihteiden käyttö. Näistä Helsingin hovioikeus on todennut muun muassa: "[X:n] käytös vankilassa ei ole ollut täysin moitteetonta ja hänestä on kirjattu useita ilmoituksia, – –. [X:lle] on määrätty useita kurinpitoseuraamuksia."⁹⁶, "Jossain määrin [X:n] vapauttamista vastaan puhuvat myös [X:n] kurinpitorikkomukset, joihin hän on syyllistynyt alkoholinkäytön seurauksena."⁹⁷ sekä "Vapauttamista vastaan puhuvat myös hänen vankila-

---

⁹⁰ Tapaus 16/5.

⁹¹ Tapaus 17/3.

⁹² Tapaus 15/12.

⁹³ Tapaus 18/5.

⁹⁴ Tapaus 19/16.

⁹⁵ Pohjola 2017, s. 158.

⁹⁶ Tapaus 15/4.

⁹⁷ Tapaus 16/1.

aikaiset rikkeensä.⁹⁸ Käyttäytymistä arvioidessaan Helsingin hovioikeus voi siis ottaa laajemmin huomioon myös vangin tekemät vähäisemmät rikkeet, joista on seurannut ainoastaan kurinpidollisia seuraamuksia. Päätöksissä on usein lueteltu vangin vankeusaikana saamien ilmoitusten määrä ja se, kuinka monesta niistä on seurannut kurinpitorangeistus, esimerkiksi: ”Vankitietojärjestelmään on ajalla – – kirjattu [X:stä] 18 ilmoitusta. Ilmoitukset ovat liittyneet poistumislupaehtojen rikkomiseen, sopimattomaan käytökseen, itsensä päihdyttämiseen, huumausainerikokseen, työstä tai muusta toiminnasta kieltäytymiseen ja luvattoman tavaran hallussapitoon. Kahdeksan ilmoitusta on käsitelty kurinpitomenettelyssä.”⁹⁹ Ilmoitukset ovat voineet koskea näiden esimerkkien lisäksi aineiston perusteella muun muassa poistumislualta myöhästymistä, matkapuhelimen luvatonta käyttöä, toisen vangin kanssa tappelua tai luvatonta kaupankäyntiä vankien välillä.

Positiivisesti tai negatiivisesti vapauttamisharkintaan vaikuttavat myös vangin sijoittuminen avo- tai suljettuun vankilaan, sillä vankeuslain säännökset on muotoiltu niin että, täytäntöönpanon tavoitteena on muun muassa hallittu, suunnitelmallinen ja asteittain vapaampiin täytäntöönpanon muotoihin siirtyminen.¹⁰⁰ Vapauttamista erityisesti puoltavaksi seikaksi on useissa tapauksissa katsottu onnistunut pitkäaikainen sijoittuminen avovankilaan, sillä onnistunut avovankilaan sijoittuminen edistää ja on samalla osoitus vangin kyvystä sopeutua takaisin yhteiskuntaan. Helsingin hovioikeus on todennut tästä esimerkiksi: ”Vielä vapauttamista puoltaa se, että [X] on ollut avovankilassa useiden vuosien ajan eikä hän ole syyllistynyt uusiin rikoksiin vankilassa ollessaan”¹⁰¹ ja “[X:n] vapauttamista puoltaa se, että hän on ollut sijoitettuna avovankilaan merkittävän osan vankilassaoloajastaan – –”.¹⁰² Vapauttamista vastaan puhuu puolestaan se, jos vanki on viettänyt koko vankeusaikansa tai suurimman osan siitä vankilan suljetuilla osastoilla esimerkiksi siksi, että hän on turvallisuusriski. Tällaisessa tapauksessa hovioikeus on todennut esimerkiksi, että: ”Vapauttamista vastaan puhuu – – sekä se, että [X] on suorittanut rangaistustaan pelkästään suljetuissa olosuhteissa.”¹⁰³ Erityisesti suljetussa laitoksessa vietetyn rangaistusajan vaikutus vapauttamisharkintaan ilmenee Helsingin hovioikeuden johtopäätöksistä tapauksessa 16/2, jossa se on todennut, että: “[X] on suorittanut rangaistustaan pelkästään suljetuissa laitoksissa.” ”Kun otetaan huomioon pitkä suljetuissa laitoksissa vietetty vankila-aika, noin kahden vuoden aikana

---

⁹⁸ Tapaus 18/1.

⁹⁹ Tapaus 17/1.

¹⁰⁰ Hartoneva ym. 2015, s. 104.

¹⁰¹ Tapaus 18/12.

¹⁰² Tapaus 18/10.

¹⁰³ Tapaus 19/10.

tapahtuneita myönteisiä muutoksia ja vapautumiseen tähtäävää toimintaa ei voida pitää niin vahvoina osoituksina [X:n] edellytyksistä sitoutua rikoksettomaan elämään pitkällä aikavälillä, että ne olisivat ratkaisevalla sijalla vapauttamisharkinnassa." Suljettuun laitokseen sijoittumisen vaikutus ilmenee myös Helsingin hovioikeuden lausunnosta, jonka mukaan: "Suljetussa laitoksessa [X] ei ole juurikaan osallistunut vankilan toimintoihin eikä hän ole osoittanut kiinnostusta suuntautua työelämään tai koulutukseen. Nämä seikat puolestaan heikentävät hänen mahdollisuuksiaan selviytyä vankilan ulkopuolella, ja puhuvat siten osaltaan hänen vapauttamistaan vastaan."¹⁰⁴ Avolaitokseen sijoittamisen merkityksen Helsingin hovioikeus onkin kiteyttänyt hyvin tapauksen 19/16 johtopäätöksissä: "[X:n] vankila-aikaisen käyttäytymisen arviointiin vaikuttaa myös avolaitosajan lyhyt kesto suhteessa suoritettuun vankila-aikaan nähden. [X:n] edellytyksiä rikoksettomaan elämään ei ole lyhyen avovankilajakson johdosta riittävästi vapauttamista tukevaa näyttöä."¹⁰⁵

Lähes kaikissa aineiston päätöksissä on viitattu elinkautisvangeille myönnettyihin poistumislupiin ja niiden onnistumiseen tai epäonnistumiseen. Poistumislupien vaikutus vapauttamisharkintaan voidaan jakaa ensinnäkin siihen, onko niitä ylipäätään ollut vai ei ja toiseksi siihen ovatko toteutuneet poistumisluvat sujuneet hyvin vai ei. Lähtökohtaisesti valtaosassa aineiston tapauksissa poistumislupia on myönnetty, mutta niiden määrissä on ollut suurta vaihtelua. Kaikissa tapauksissa poistumislupia ei ole avattu suoraan, mutta muualta tapauksesta voidaan päätellä, että niitä on ollut esimerkiksi siksi, että tapauksesta käy ilmi vangin opiskelleen tai työskennelleen siviilityöluvalla vankilan ulkopuolella. Kun poistumisluvat ovat sujuneet hyvin ja ilman ongelmia, Helsingin hovioikeus on useimmiten todennut vain "Kaikki poistumisluvat ovat sujuneet lupaehtoja noudattaen."¹⁰⁶ Näiden hyvin sujuneiden poistumislupien on Helsingin hovioikeudessa katsottu puoltavan vapauttamista, minkä hovioikeus on todennut esimerkiksi seuraavasti: "[X:n] vapauttamista puoltaa se, että [X:n] vankeusaika on sujunut hyvin, hän on ollut sijoitettuna avolaitokseen ja saattamattomilla poistumisluvilla käyminen on toteutunut lupaehtoja noudattaen."¹⁰⁷, "Lisäksi vapauttamista puoltaa [X:n] poistumisluvilla ilman saattajaa toteutuneet säännölliset käynnit, jotka ovat sujuneet lupaehtoja noudattaen."¹⁰⁸ ja "Lisäksi vapauttamista puoltaa se, että [X] on käynyt poistumisluvilla lupaehtoja noudattaen jo useiden vuosien ajan."¹⁰⁹ Poistumislupien

---

¹⁰⁴ Tapaus 15/11.

¹⁰⁵ Tapaus 19/16.

¹⁰⁶ Tapaus 15/8.

¹⁰⁷ Tapaus 15/14.

¹⁰⁸ Tapaus 18/12.

¹⁰⁹ Tapaus 18/14.

epäonnistumisen taikka niiden vähäisen määrän on puolestaan Helsingin hovioikeudessa katsottu puhuvan vapauttamista vastaan muun muassa seuraavasti: "Toisaalta [X] ei ole käynyt kuin saatetuilla poistumisluvilla muutamia kertoja vuodessa – – lähtien, joten poistumislupien perusteella hänen kykyään selviytyä ilman valvontaa ei voida arvioida."¹¹⁰ ja "[X] on käynyt saattamattomilla poistumisluvilla vuodesta – –. – – Tosin [X] on rikkonut poistumislupaehtoja – –, jolloin hän oli saapunut lomaltaan kaksi tuntia myöhässä ja antanut – – positiivisen tuloksen päihdeseulasta, sekä – –, jolloin hän on saanut positiivisen tuloksen alkoholia mittaavasta päihdetestistä."¹¹¹

Muita vapauttamisharkintaan vaikuttavia tekijöitä, joita on erityisesti mainittu aineiston tapauksissa, ja joille Helsingin hovioikeus on vaikuttanut antavan painoarvoa, ovat olleet esimerkiksi se, että elinkautisvanki on maksanut tai säännöllisesti lyhentää hänelle tuomittuja rikosperusteisia vahingonkorvauksia¹¹² sekä se, jos elinkautisvanki on pyrkinyt aktiivisesti hankkimaan¹¹³, on hankkinut tai hänellä on tiedossa vapautumisen jälkeen vakituinen työpaikka¹¹⁴, muuten turvattu toimeentulo¹¹⁵ taikka vakituinen asunto¹¹⁶. Lisäksi Helsingin hovioikeus on useissa tapauksissa nostanut esiin vapauttamista puoltavana sen, jos elinkautisvanki on saanut ylläpidettyä tai rakennettua vankilan ulkopuolelle hyvän tukiverkoston. Helsingin hovioikeus on todennut esimerkiksi, että; "[X:llä] on ammatti, jonka avulla hän varsin suurella todennäköisyydellä pystyy turvaamaan toimeentulonsa, sekä toimivat suhteet lähisukulaisiin, mitkä seikat tukevat selviytymistä vankilan ulkopuolella."¹¹⁷ sekä " – – [X] on saanut rakennettua vankilan ulkopuolelle tukiverkostoa, joka edesauttaa hänen selviämistään siviilielämässä."¹¹⁸ Hyvä tukiverkosto ei kuitenkaan ole välttämätön, vaan elinkautisvangin aktiivisuus ja sitoutuminen voi painaa vaakakupissa enemmän, mikä ilmenee hyvin Helsingin hovioikeuden lausunnosta tapauksessa 16/10, jossa se on todennut: "Vaikka [X:n] tukiverkko vankilan ulkopuolella on vajavainen, hänen päämäärätietoinen opiskelunsa puoltaa hänen vapauttamistaan." Yhtenä vapauttamista puoltavana seikkana Helsingin hovioikeus on nostanut esiin myös elinkautisvangin myönteisen suhtautumisen rikosasian sovitteluun, mistä hovioikeus on todennut: "Vielä hovioikeus näkee myönteisenä [X:n] pyrkimyksen

---

¹¹⁰ Tapaus 15/1.

¹¹¹ Tapaus 17/6.

¹¹² Tapaukset 15/2 ja 19/20.

¹¹³ Tapaus 18/10.

¹¹⁴ Tapaukset 15/3, 16/12 ja 19/20.

¹¹⁵ Tapaukset 16/17, 17/16 ja 18/8.

¹¹⁶ Tapaukset 16/12 ja 18/2.

¹¹⁷ Tapaus 16/17.

¹¹⁸ Tapaus 19/19.

osallistua rikosasian sovitteluun, sillä se ilmentää kykyä ottaa vastuuta elinkautisen vankeuden perusteena olevista teoista."¹¹⁹

2.4.3. Johtopäätöksiä

Ensimmäinen johtopäätös, mikä rangaistusajan suunnitelmaa ja vangin käytöstä koskevasta vapauttamisedellytyksestä on olennaista tehdä, on että kysymyksessä on erittäin moniulotteinen ja laaja-alainen kokonaisuus. Tämän vapauttamisedellytyksen avulla Helsingin hovioikeudella on mahdollisuus arvioida ja tehdä johtopäätöksiä siitä, miten elinkautisvangi on rangaistusaikansa tosiasialla käyttänyt. Onko vanki esimerkiksi pyrkinyt sovittamaan tekonsa ja ymmärtämään syitä ja riskejä, jotka ovat voineet vaikuttaa siihen, miksi hän on päätenyt tekemään erittäin vakavan rikoksen ja ennen kaikkea onko vanki pyrkinyt työstämään ja muuttamaan näitä riskejä ja vaikuttimia. Elinkautisvangin käytöksestä ja toiminnasta on mahdollista pyrkiä päättelemään, millaisia ovat hänen senhetkiset suunnitelmansa ja tavoitteensa, mutta toisaalta myös mahdollisuutensa selviytyä vankilan ulkopuolella. Helsingin hovioikeudella on käytössään useiden vuosien tiedot vangin käytöksestä ja toiminnasta ja niistä voidaan varmasti myös useissa tapauksissa nähdä vangin muuttunut käytös ja ryhdistäytyminen tai vaihtoehtoisesti pysyvät ja jatkuvat sääntöjen rikkomukset ja haluttomuus noudattaa sääntöjä tai osallistua vankilan eri toimintoihin.

Helsingin hovioikeuden päätöksiä analysoimalla ilmenee, että vangin sitoutuminen ja aktiivinen työskentely oman rangaistusajan suunnitelmansa tavoitteiden saavuttamiseksi on erityisen positiivinen seikka vapauttamisharkinnan näkökulmasta, sillä se osoittaa vangissa halua muuttaa käytöstään ja parantaa mahdollisuuksiaan rikoksettomaan elämään vapauduttuaan. Rangaistusajan suunnitelman noudattaminen on tärkeää, sillä siinä on pyritty löytämään yksilöllisesti jokaiselle vangille ne olennaiset tavoitteet, joiden saavuttaminen edesauttaisi hänen mahdollisuuksiaan vapautua ja ennen kaikkea selviytyä vapaudessa lainkuuliaisena yhteisön jäsenenä.

Poistumislupien merkitys on aineiston perusteella tärkeää, sillä niiden onnistuminen kertoo konkreettisesti vangin kyvystä noudattaa lakia ja täytäntöönpanoviranomaisten asettamia muita vaatimuksia. Poistumisluvat myös edesauttavat vangin mahdollisuuksia ylläpitää tai luoda tukiverkosto vankilan ulkopuolelle, joka voi tukea häntä takaisin siviilielämään sopeutumisessa. Toisaalta on aineiston perusteella selvää, että poistumislupien epäonnistuminen vaikuttaa negatiivisesti elinkautisvangin vapautumismahdollisuuksiin, sillä vanki ei

---

¹¹⁹ Tapaus 18/13.

pelkästään ole rikkonut poistumisluvan ehtoja, vaan on mahdollisesti myös syyllistynyt poistumislupiansa aikana uusiin rikoksiin, jotka erityisesti toistuvina tai vakavina voivat suoraan lisätä todennäköisyyttä elinkautisen vankeusrangaistuksen jatkumiseen. Mikäli poistumislupia ei ole lainkaan ollut tai niiden määrä on ollut vähäinen, on Helsingin hovioikeuden puolestaan vaikeampaa arvioida, millaiset mahdollisuudet elinkautisvangilla on selviytyä esimerkiksi koevapauden ehdoista.

Muiden seikkojen osalta on yhteisesti vedettävissä se johtopäätös, että elinkautisvangin tekemä aktiivinen työ rikoksensa sovittamiseksi, kuten rikosperusteisten vahingonkorvausten maksaminen esimerkiksi palkasta tai rikosasian sovitteluun pyrkiminen, katsotaan vapauttamista puoltavaksi seikoiksi vapauttamisharkinnassa. Erityisen positiiviseksi ja vapauttamista puoltaviksi seikoiksi nousevat elinkautisvankien mahdollisimman vakaiden olojen järjestyminen niin sanotusti jo valmiiksi eli jos elinkautisvangilla on tiedossa vakituinen työ tai muu toimeentulo, kuten eläke sekä vakituinen asunto jo ennen kuin hänen ehdonalainen vapauttensa on alkanut. Rikoksetonta elämää tukeva sosiaalinen verkosto on niin ikään vapauttamista puoltava seikka, sillä se on yksi tärkeimmistä väkivaltarikokseen syyllistymiseltä suojaavista tekijöistä.¹²⁰ Hyvä sosiaalinen tukiverkosto on vapauttamista puoltava seikka, mutta sen puuttuminen ei varsinaisesti puhu vapauttamista vastaan. Aineistosta käy ilmi, että esimerkiksi päämäärätietoinen opiskelu tai työpaikan ja asunnon etsiminen osoittavat hovioikeudelle elinkautisvangin sitoutuneisuutta rikoksettomaan elämään vapauduttuaan.

2.5. Lääkehoito, päihteet ja päihdeongelma

2.5.1. Teoreettinen perusta, lainsäädäntö ja justifikaatio

Edellä käsiteltyjen varsinaisten vapauttamisedellytysten lisäksi rikoslain 2 c luvun 10 §:n 2 momentissa on säädetty siitä, kuinka vangin mahdollinen sitoutuminen lääkehoitoon voidaan huomioida vapauttamisharkinnassa: ”Harkinnassa voidaan myös ottaa huomioon vangin sitoutuminen noudattamaan valvotusta koevapaudesta annetun lain (629/2013) 4 §:ssä tarkoitettua lääkehoitoa ja siihen mahdollisesti liitettyä muuta hoitoa ja tukea koskevia ehtoja.” Koevapaudesta annetun lain 4 §:n 1 momentin mukaan:

”Valvotun koevapauden ehdoksi voidaan asettaa, että seksuaalirikoksesta tuomittu vanki sitoutuu noudattamaan Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetussa laissa (1635/2015) tarkoitettua Vankiterveydenhuollon yksikön lääkärin hänelle asettamia seksuaalirikoksen uusimisen

---

¹²⁰ Pohjola 2017, s. 151.

ehkäisemiseksi tarkoitettua lääkehoitoa koskevia määräyksiä ja sitoutuu tällaisen lääkehoidon valvontaan. Lääkehoitoa koskevien määräysten noudattamisen lisäksi ehdoksi voidaan asettaa, että vanki sitoutuu noudattamaan psykososiaalista hoitoa ja tukea koskevia määräyksiä. Tällöin ehdoksi asetetaan myös, että vanki sitoutuu jatkamaan lääkehoitoa sekä siihen mahdollisesti liitettyä muuta hoitoa ja tukea sekä suostuu niitä koskevien määräysten noudattamisen valvontaan myös ehdonalaisessa vapaudessa.”

Lain esitöiden mukaan säädöksessä mainitun seksuaalirikoksen uusimisen ehkäisemiseksi tarkoitettu lääkehoito tarkoittaa yleensä sukupuolihormonien määrää vähentävää lääkitystä, mutta lääkehoitona voitaisiin käyttää myös esimerkiksi alkoholinkäytön estämiseen tarkoitettua antabushoitoa tai pakonomaista käyttäytymistä, mielialanvaihtelua, masennusta, ahdistusta tai psykoottisia sairauksia vastaan käytettävää lääkitystä.¹²¹ Tämä säännös koskee kuitenkin ainoastaan, kuten pykälässä on säädetty, seksuaalirikoksesta tuomittuja vankeja ja sen pyrkimyksenä on asianmukaisella lääkityksellä ja psykososiaalisella hoidolla vähentää seksuaalirikokseen syyllistymisen todennäköisyyttä. Tutkimustulokset, vaikkakin jossain määrin ristiriitaisia, antavat aihetta optimismiin seksuaalirikollisille tarkoitettujen hoito-ohjelmien vaikutuksesta. Tehokkaimmiksi ovat osoittautuneet käyttäytymisterapiat, joilla pyritään kehittämään rikoksentekijän tietoisuutta omasta toiminnastaan ja antamaan hänelle valmiuksia rikoksettomaan elämään. Lääkehoito voi olla koevapauden edellytyksenä liitettyä psykososiaaliseen hoitoon tai ilman sitä, mutta tutkimusten ja kansainvälisten kokemusten mukaan lääkehoito ja käyttäytymisterapia yhdessä estävät seksuaalirikosten uusimisen tehokkaimmin kuin pelkkä lääkehoito ja tavoitteena on, ettei lääkehoitoa käytetä yksinomaisena hoitomuotona.¹²²

Suomessa henkirikokset liittyvät vahvasti alkoholin käyttöön ja alkoholinkäyttötilanteisiin. Vuosien 2010–2018 tilastojen mukaan lähes 70 % henkirikosten epäillyistä tekijöistä oli alkoholin vaikutuksen alaisena rikoksentekohetkellä¹²³ ja päihtymystilalla onkin huomattava merkitys väkivaltaisen käyttäytymisen laukaisijana.¹²⁴ Tutkimusten mukaan suurella osalla rikosseuraamusasiakkaista, mukaan lukien elinkautisvangit on tai on jossakin vaiheessa ollut päihdeongelma.¹²⁵ Elinkautisvankien päihdeongelmaisuus taikka mahdollinen päihdeiden käyttö rangaistusaikana onkin yksi vapauttamisharkintaan vaikuttavista seikoista ja sen arvioiminen tapahtuu ennen kaikkea osana edellä käsiteltyä vangin käytöstä. Päihdeiden käyttö,

¹²¹ HE 140/2012 vp, s. 24.

¹²² Hartoneva ym. 2015, s. 392–394.

¹²³ Lehti 2020, s. 24.

¹²⁴ Hakola ym. 1994, s. 1807–1813.

¹²⁵ Joukamaa 2010, s. 74.

valmistaminen ja hallussapito vankilassa on kiellettyä vankeuslain 9 luvun 1 §:n 2 momentin perusteella: ”Vanki ei saa pitää hallussaan alkoholia, muuta päihdyttävää ainetta, rikoslain 44 luvun 16 §:ssä tarkoitettuja dopingaineita eikä huumausaineiden käyttöön tarkoitettuja esineitä.” ja vankeuslain 16 luvun 6 a §:n perusteella: ”Alkoholin, muun päihdyttävän aineen ja rikoslain 44 luvun 16 §:ssä tarkoitettujen dopingaineiden valmistaminen ja käyttö vankilassa on kiellettyä.” Käyttämällä päihteitä vankilassa tai poistumisluvilla elinkautisvanki rikoo vankilan järjestyssääntöjä tai poistumisluvan ehtoja. Lisäksi monella vangilla päihteettömyys ja päihdetyö on kirjattu osaksi rangaistusajan suunnitelmaa. Päihteettömyyteen ja päihteettömyyden valvontaan sitoutuminen on myös avolaitokseen sijoittamisen edellytys,¹²⁶ mikä puolestaan edesauttaa elinkautisvangin mahdollisuuksiin vapautua ehdonalaiseen vapauteen. Päihteettömyyden edistäminen ja siihen kannustaminen on tärkeää, sillä kuten vankeuslain esitöissä todetaan, on vapaudessa pysymisen todennäköisyys erityisen suuri heidän kohdallansa, jotka pysyttäytyvät irti päihteistä.¹²⁷

2.5.2. Aineiston perusteella

Päihteiden käyttö ja päihdehoidon tarve on hyvin yksilöllistä, mutta elinkautisvankien joukossa hyvin yleistä. Päihteiden käyttö ja toisaalta päihteettömyyteen sitoutuminen on Helsingin hovioikeuden päätelmissä nostettu valtaosassa tapauksista esiin tavalla tai toisella. Päihteiden käyttö rangaistusaikana on johdonmukaisesti katsottu vapauttamista vastaan puhuvaksi seikaksi ja vaikka se sisältyykin vangin käytöksen arviointiin, on hovioikeus useimmiten nostanut sen erikseen esiin vapauttamisharkintaan vaikuttavana osana, koska päihteiden käyttö on vankiloissa kiellettyä. Tämän tarkoituksena voidaan tulkita ainakin osittain olevan elinkautisvankien kannustaminen työstämään mahdollisia päihdeongelmiaan ja yleisesti ymmärtämään yhteyttä päihteidenkäytön ja uusimisriskin välillä. Positiivisena löydöksenä voidaan pitää sitä, kuinka monessa tapauksessa vangin oman lausunnon ja muun aineiston perusteella voidaan katsoa näytetyksi, että vanki on tosiaan sitoutunut päihteettömyyteen. Tällaisissa tapauksissa Helsingin hovioikeus on voinut todeta esimerkiksi, että: ”Rikosseuraamuslaitoksen lausunnon mukaan [X] on osoittanut kykenevänsä päihteettömyyteen.”¹²⁸, ”Positiivisia seikkoja vapauttamisharkinnassa ovat lisäksi – – sekä negatiiviset testitulokset säännöllisesti tehdyissä päihdetesteissä.”¹²⁹ ja ”[X:n] vapauttamista puoltaa se, että hän on ilmoittanut asennoituvansa myönteisesti päihteettömyyteen ja esittänyt konkreettisia

¹²⁶ Hartoneva ym. 2015, s. 143.

¹²⁷ HE 263/2004 vp, s. 17.

¹²⁸ Tapaus 15/1.

¹²⁹ Tapaus 16/3.

toimenpiteitä päihteettömyytensä tukemiseksi."¹³⁰ Tapauksen 15/11 johtopäätöksissä Helsingin hovioikeus on kiteyttänyt ytimekkäästi päihteettömyystavoitteen ytimen: "[X:n] päihdeettömyyden eteen tekemä työ ja päätös päihdeettömyydestä parantavat hänen edellytyksiinsä selviytyä ehdonalaisessa vapaudessa."¹³¹

Päihneiden käytöstä ja näin ollen vankilan sääntöjen taikka poistumislupaehtojes rikkomisesta Helsingin hovioikeus on todennut muun muassa seuraavaa: ” [X:n] vapauttamista vastaan puhuu hänen suhtautumisensa alkoholinkäyttöön. [X:llä] on todettu vakava alkoholiongelma ja hän on tehnyt rikoksensa nimenomaan alkoholin vaikutuksen alaisena.”¹³², ”Vaikka [X:n] vankeusaika on sujunut kokonaisuutena arvioiden hyvin, puhuvat melko hiljattain tapahtuneet päihderikkomukset myös vapauttamista vastaan.”¹³³ sekä ”Vapauttamista vastaan puhuvat myös [X:n] päihdeongelma, – –”¹³⁴. Se kuinka suuren painoarvon Helsingin hovioikeus antaa päihneiden käytölle on selkeästi nähtävissä tapauksessa 18/14, jossa hovioikeus toteaa: ”Ottaen erityisesti huomioon, että päihneiden käyttäminen kasvattaa [X:n] riskiä syyllistyä uuteen toisen henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen, hovioikeus katsoo, että [X:n] päihdeongelma ja siihen liittyvä hoitokielteisyys puhuvat voimakkaasti [X:n] vapauttamista vastaan.”

2.5.3. Johtopäätöksiä

Vangin mahdollinen sitoutuminen lääkehoitoon koevapauden ehtona ei noussut aineistossa esiin lähes ollenkaan, eikä sen tämän tutkimuksen perusteella voida katsoa olevan merkittävässä osassa elinkautisvankien vapauttamisharkintaa. Tämän voidaan olettaa johtuvan lääkehoitoehdon rajauksesta ainoastaan seksuaalirikoksiin syyllistyneisiin rikoksentekijöihin, joita ei elinkautisvankien joukossa vaikuta juuri olevan. Se tulisiko elinkautisvankien kohdalla ottaa laajemmin ja johdonmukaisemmin huomioon vapauttamisharkinnassa elinkautisvangin suhtautuminen esimerkiksi hänelle määrättyyn tai tarjottuun lääke- tai muuhun hoitoon, jonka on arvioitu laskevan hänen uusimisriskiään ja parantavan hänen mahdollisuuksiaan rikoksettomaan elämään vankilan ulkopuolella, näyttää kaipaavan lisää tutkimusta.

Laajojen tutkimusten ja tilastojen valossa voidaan todeta, että päihdeettömyyden edistäminen ja tavoittelu vankilassa on erittäin tärkeää, sillä rikokset, ja erityisesti elinkautisvankien kanalta olennaiset henkirikokset, ovat Suomessa hyvin vahvasti yhteydessä alkoholin ja

---

¹³⁰ Tapaus 16/6.

¹³¹ Tapaus 15/11.

¹³² Tapaus 16/1.

¹³³ Tapaus 18/7.

¹³⁴ Tapaus 19/18.

muiden päihdeiden käyttämiseen. On myös tilastojen valossa selvää, että päihdetyön tarve vankiloissa on suurta ja siihen on tarpeen panostaa. Toisaalta aineiston perusteella positiivisena löydöksenä voidaan nähdä se, että kohtuullisen suuri joukko elinkautisvangeista on sitoutunut päihdeettömyyteen ja tekee työtä sen eteen ja ylläpitämiseksi. Tosiasia kuitenkin on, etteivät vankilat ole päihdeistä vapaita alueita ja vangin omalla halulla ja toiminnalla on vaikutusta siihen, pysyykö hän vankilassa ollessaan sitoutuneena päihdeettömyyteen. Erityisen tärkeäksi päihdeettömyyden tavoittelu voidaan nähdä elinkautisvankien joukolle, sillä heidän väkivaltaisen käyttäytymisensä riskinsä on useimmiten jo korkealla historiallisten ja staattisten riskitekijöiden vuoksi. Elinkautisvankien onkin tehtävä työtä uusimisriskinsä laske-
miseksi, jotta heidän vapautumismahdollisuutensa ei entisestään vaikeutuisi korkeaksi arvioidun riskin ja mahdollisen päihdeongelman ja siitä mahdollisesti johtuneiden rikkomusten yhteisvaikutuksen vuoksi.

2.6. Kokonaisarviointi

Vaikkei laissa ole nimenomaisesti asiaa mainittu on selvää, että elinkautisvangin vapautus-
sedellytysten arvioiminen ja päätös siitä vapautetaanko elinkautisvanki ehdonalaiseen vapauteen, tapahtuu kokonaisarvioinnin perusteella. Tämä ilmenee selkeästi esimerkiksi Helsingin hovioikeuden tapauksessa 19/17 tekemästä suorasta lausunnosta: "Asian käsittelyssä on tullut esiin sekä [X:n] vapauttamista puoltavia että sitä vastaan puhuvia seikkoja, joita tulee arvioida kokonaisuutena."

Helsingin hovioikeus on päättänyt lähes jokaisen päätöksensä johtopäätöksissä jonkinlaiseen kokoavaan lausuntoon, kuten esimerkiksi: "Kaikkia vapauttamisharkinnassa vaikuttavia seikkoja kokonaisuutena punnitessaan hovioikeus katsoo, että [X] voidaan jäljempänä lausuttuna ajankohtana päästää ehdonalaiseen vapauteen."¹³⁵ tai "Kaikkia vapauttamisharkinnassa vaikuttavia seikkoja kokonaisuutena punnitessaan hovioikeus katsoo, ettei vielä tässä vaiheessa ole edellytyksiä [X:n] päästämiseen ehdonalaiseen vapauteen."¹³⁶ taikka laajemmin tai erityisiä seikkoja korostaen esimerkiksi: "Näillä perusteilla hovioikeus katsoo, että vaikka [X:n] vapauttamista puoltavat useat edellä mainitut seikat, edellytyksiä päästää häntä ehdonalaiseen vapauteen ei vielä tässä vaiheessa ole huomioon ottaen erityisesti rikosten laatu, vankeusrangaistuksesta suoritetun ajan lyhyys ja korkea väkivaltarikosten uusimisriski sekä hänen vähäinen osallistumisensa vankeusaikana kuntouttavaan toimintaan."¹³⁷ ja

---

¹³⁵ Tapaus 15/3.

¹³⁶ Tapaus 15/8.

¹³⁷ Tapaus 16/4.

"Kokonaisharkinnassa [X:n] muuttunut elämänsenne ja vapauttamista puoltavat seikat ovat niin painavia, että hakemus on hyväksyttävä."¹³⁸

Vapauttamisharkinta perustuu siis selkeästi kokonaisharkinnalle, jossa arvioidaan vapauttamisedellytyksiä puolesta ja vastaan ja muodostetaan niistä kokonaisuus. Tämä on tietysti johdonmukaista, sillä vapauttamisharkinta on hyvin moniulotteista ja vaativaa, koska jokaisen vangin olosuhteet, riskit, taidot, historia ja kehitys ovat täysin yksilöllisiä ja tapauskohtaisia. Toisen vangin edistymistä ei ole suoraan mahdollista verrata toiseen vankiin, sillä on hyvin mahdollista, että heidän lähtötasonsa tai henkilökohtaiset ominaisuutensa ovat täysin erilaiset.

---

¹³⁸ Tapaus 19/5.

3. VÄKIVALTARISKIARVION ASEMA JA VAIKUTUS VAPAUTTAMISMETTELTYSSÄ

3.1. Rikoksenteikijän vaarallisuus, väkivaltariskiarvio ja asema seuraamusjärjestelmässä yleisesti

Rikoksenteikijän vaarallisuus, korkea väkivaltariski vai korkea vakavan rikoksen uusimisriski? Kun puhutaan vaarallisuudesta, ensimmäinen ongelma on sen määrittäminen. *Annakaisa Pohjola* on tutkinut rikoksenteikijän vaarallisuutta vuonna 2017 julkaistussa väitöskirjassaan ja tuonut siinä muun muassa ilmi, kuinka suomalaisessa rikosoikeustieteessä ei ole juuri keskusteltu siitä, mitä rikoksenteikijän vaarallisuudella tarkoitetaan tai mitkä ovat sen lainsäädännölliset lähtökohdat ja rajoitteet. Pohjola tuo esiin myös sen, kuinka kansainvälisesti rikoksenteikijän vaarallisuus on määritelty useilla eri tavoilla eri vuosikymmenien aikana ja kuinka käsitys siitä on usein jäänyt epätarkaksi ja joustavaksi. Pohjola painottaakin rikoksenteikijän vaarallisuuden sisällön yksityiskohtaisen määrittelyn tärkeyttä, sillä rikoksenteikijän arvioiminen vaaralliseksi voi vaikuttaa merkittävästi hänen asemaansa vankeinhoidossa sekä hänelle mahdollisesti tuomittavaan rangaistukseen ja rangaistuksen täytäntöönpanoon.¹³⁹ Rikosoikeudellisesti vaaralliseksi arvioidulla rikoksenteikijällä tarkoitetaan sitä, että rikoksenteikijällä on korkea riski syyllistyä uudelleen törkeään väkivaltarikokseen. Olennaisinta on siis uusimisriski, eikä rikoksenteikijän katsota olevan oikeudellisessa mielessä vaarallinen, vaikka hän olisi syyllistynyt törkeään väkivaltarikokseen, ellei hänellä ole korkea riski syyllistyä sellaiseen uudelleen. Tällä hetkellä rikoksenteikijän vaarallisuus on rajoitettu koskemaan ainoastaan tekijöitä, jotka syyllistyvät väkivaltarikoksiin, joihin luetaan tässä yhteydessä myös seksuaalirikokset.¹⁴⁰ Kansallisessa rikoslainsäädännössämme vaarallisuutta on käsitelty esimerkiksi yhdistelmä-rangaistuksen kohdalla, jonka yhtenä edellytyksenä rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä on säädetty että ”rikoksenteikijää on rikoksista ilmenneiden seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaisen selvityksen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.”

Vaarallisuusarviointi on prosessi, jossa arvioitavasta henkilöstä, hänen läheisyydestään ja ympäristöstään kerätään monipuolisesti tietoja, tunnistetaan henkilön staattisia ja dynaamisia vaarallisuuden riskitekijöitä sekä vaarallisuudelta suojaavia tekijöitä ja arvioidaan niitä ja niiden mahdollisesti synnyttämän, ylläpitämän tai lisäämän väkivaltakäyttäytymisen vakavuutta tai todennäköisyyttä kliinisesti psykiatrisin ja psykologisin menetelmin tiettyä

¹³⁹ Pohjola 2017, s. 135.

¹⁴⁰ Pohjola 2017, s. 138.

laissa määrättyä päätöksentekoa varten. Tässä prosessissa muodostetaan arvio rikoksenteikijän törkeiden väkivaltarikosten uusimisalttiudesta punnitsemalla väkivaltariskiin vaikuttavia tekijöitä puolesta ja vastaan.¹⁴¹ Euroopan neuvoston ministerikomitea on vaarallisia rikoksenteikijöitä koskevassa suosituksessaan määritellyt vaarallisuusarvioinnin prosessiksi, jossa tutkitaan rikoksenteikijän väkivaltariskiä ja joka kattaa rikoksenteikijän rikosten luonteen, vakavuuden ja menettelytapojen tutkimisen sekä rikoksenteikijän niiden piirteiden ja olosuhteiden selvittämisen, jotka vaikuttivat rikoksen tekemiseen ja lisäksi tekijän väkivaltariskin vähentämistä edistävien toimenpiteiden selvittämisen ja kuvauksen.¹⁴²

Suomessa vaarallisuuden arvioinnissa käytetään eniten kahta tähän tarkoitukseen kehitettyä strukturoitua arviointityökalua, jotka ovat HCR-20V3 ja PCL-R. Lisäksi arvioinnissa voidaan käyttää erityisesti väkivaltakäyttäytymiseltä suojaavien tekijöiden arviointiin kehitettyä SAPROF työkalua.¹⁴³ The Historical Clinical Risk Management-20, Version 3 (HCR-20V3) on väkivaltariskin arvioinnin työkalu, jossa empiirisesti todettuja historiallisia, kliinisiä ja tulevaisuutta koskevia riskitekijöitä arvioidaan ja yhdistellään kliinisen arvioinnin perusteella. Historiallisia riskitekijöitä on muistilistassa kymmenen (esim. aikaisempi väkivaltainen käyttäytyminen, psykopatia ja päihteiden käyttö), kliinisiä tekijöitä on viisi (esim. puutteellinen sairautentunto ja impulsiivisuus) ja tulevaisuutta arvioivia riskitekijöitä on niin ikään viisi (esim. epärealistiset tulevaisuudensuunnitelmat ja puutteellinen sosiaalinen tuki). Jokainen osio pisteytetään ja sen lisäksi arvioidaan joukko väkivaltakäyttäytymiseltä suojaavia tekijöitä ja näiden perusteella henkilö sijoitetaan joko matalan, keskitason tai korkean riskin ryhmään.¹⁴⁴ Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R) -arviointityökalu on Robert Haren alun perin vuonna 1991, kehittämä psykopatian persoonallisuuspiirteitä mittaava muistilistamenetelmä. Siinä mitataan psykopatian perinteisen määritelmän mukaisia persoonallisuuden ja käyttäytymisen piirteitä, kuten esimerkiksi empatian, katumuksen ja syyllisyydentunteiden puuttumista, impulsiivisuutta ja itsekeskeisyyttä, patologista valehtelua ja manipulatiivista käyttäytymistä sekä aikaisempaa monimuotoista rikollisuutta. PCL-R-arviointi tehdään haastattelun ja asiakirjatietojen perusteella ja sen jokainen kohta arvioidaan kolmen pisteen asteikolla 0–2, riippuen siitä kuinka hyvin arvioitavan henkilön persoonallisuus tai käyttäytyminen vastaa käsikirjassa esitettyä kuvausta.¹⁴⁵ Vaikka PCL-R-työkalua ei alun perin ole kehitetty mittaamaan tutkittavan vaarallisuutta, on asteikkoa tutkittu laajasti

¹⁴¹ Pohjola 2017, s. 210-211.

¹⁴² Rec(2014)3 2014, kohta 1d, ks. Pohjola 2017, s. 211.

¹⁴³ Pohjola 2017, s. 244.

¹⁴⁴ Haapasalo 2017, s. 230–231.

¹⁴⁵ Auvinen-Lintunen – Häkkänen-Nyholm 2009, s. 44–46.

ja tulokset ovat osoittaneet, että korkeat PCL-R pisteet ovat yhteydessä rikollisuuteen ja erityisesti väkivaltaiseen käyttäytymiseen.¹⁴⁶ PCL-R-menetelmä on osoitettu muita paremmaksi menetelmäksi ennustaa sekä väkivalta- että seksuaaliväkivaltatekijöiden rikollisuutta, mutta sitä on myös kritisoitu sekä teoreettisista että empiirisistä syistä, koska siinä painotetaan tutkittavan sosiaalisesti poikkeavaa ja antisosiaalista käyttäytymistä.¹⁴⁷

3.2. Väkivaltariskiarvion asema elinkautisvankien vapauttamismenettelyssä

Vuonna 2011 voimaan tulleessa lakimuutoksessa elinkautisvangista tehtävästä väkivaltariskiarviosta tuli pakollinen osa aineistoa, joka on toimitettava Helsingin hovioikeudelle elinkautisvangin vapauttamisharkintaa varten. Tämä muutos oli osa merkittäviä rikosentekijän vaarallisuutta koskevia lainsäädäntötoimia, joiden taustalla oli osaltaan Porvoossa McDonald'sin autokaistalla vuonna 2010 tapahtunut kolmoissurma, johon syyllistyi vasta elinkautisesta vankeudesta vapautunut mies.¹⁴⁸ Vaatimus toimittaa Helsingin hovioikeudelle elinkautisvangista tehty väkivaltariskiarvio lisättiin elinkautisvankien vapauttamismenettelyä säädetyn lain 1 §:n 2 momenttiin. Lain esitöissä muutosta perusteltiin sillä, että vapauttamisen tulisi perustua aikaisempaa monipuolisempaan selvitykseen ja väkivaltariskin arviointimenetelmät ovat kehittyneet ja mahdollistava aikaisempaa huomattavasti luotettavamman arvioinnin. Lisäksi muutosta perusteltiin sillä, että lakiin otettuna maininta riskin arvioinnista yhtenäistäisi vapauttamismenettelyä ja täydentäisi Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintayksikön lausuntoa uudella asiantuntija-arviolla. Lain esitöissä todettiin kuitenkin nimenomaisesti, ettei riskiarvion liittäminen hovioikeudelle annettavaan lausuntoon muuta lakiin sisältyviä vapauttamisharkinnan perusteita, vaan ainoastaan antaa hovioikeudelle lisää tietoa vapauttamisharkinnan tueksi ja on osa normaalia vapauttamisasian valmistelua.¹⁴⁹

Vuosittain Helsingin hovioikeudessa ratkaistaan keskimäärin reilu 40 elinkautisvankien vapauttamishakemusta.¹⁵⁰ Korkeimpaan oikeuteen kyseisiä päätöksiä ei juuri ole edennyt. Korkeimman oikeuden ratkaisuja, joissa elinkautisvankien vapauttamisedellytyksiä on varsinaisesti käsitelty löytyi ainoastaan kaksi. Ensimmäinen näistä KKO 2008:110, käsitteli ehdonalaisen vapauden uudelleen arviointia A:n syyllistyttyä uusiin rikoksiin elinkautisen

---

¹⁴⁶ Weizmann-Henelius 2008, s. 342.

¹⁴⁷ Weizmann-Henelius 2008, s. 363.

¹⁴⁸ Pohjola 2017, s. 78.

¹⁴⁹ HE 279/2010 vp, 7 ja 15–16.

¹⁵⁰ Vuonna 2019 ratkaistujen hakemusten määrä oli kuitenkin yli 70.

vankeusrangaistuksensa valvotussa koevapaudessa. Sen sijaan toisessa varsin tuoreessa ratkaisussaan KKO 2019:89, korkein oikeus pohti suoraan elinkautisen vankeuden vapauttamisedellytyksiä ja sitä tuleeko elinkautisvanki vapauttaa ehdonalaiseen vapauteen. Tapauksessa korkein oikeus käsitteli elinkautisvangista tehtyä väkivaltariskiä osana rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentissa tarkoitettua ilmeistä riskiä syllistyä väkivaltarikokseen. Aluksi korkein oikeus toi tapauksessa esiin sen, kuinka A:n väkivaltarikoksen uusimiskorkeus oli hänestä tehdyssä ensimmäisessä arvioissa arvioitu korkeaksi, mutta A:n hakemuksen johdosta tehtyyn riskiarvioon liitetyn psykologin lausunnon mukaan sitä olisi kuitenkin enää pidettävä keskitasoisena. Tapauksessa korkein oikeus kuvaili myös A:n riskitasoa laskevia ja nostavia seikkoja. Korkein oikeus totesi kuitenkin selkeästi, ettei tapauksessa ollut esitetty selvitystä siitä, että A:n esittämien uhkausten tai muunkaan käyttäytymisen perusteella voitaisiin päätellä, että olisi olemassa ilmeinen vaara, että hän vapauduttuaan syllistyisi toisen henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen. Näin ollen tapauksessa ei korkeimman oikeuden mukaan täytynyt lainkohdassa asetettu edellytys ehdonalaisen vapauden lykkäämiselle. Korkeimman oikeuden perusteluista voidaankin vetää varovainen johtopäätös, että sen näkemyksen mukaan väkivaltariskiä antaa lähinnä lisätietoja, joiden avulla tuomioistuin voi arvioida rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentin mukaista ilmeistä vaaraa, mutta riskiarviolle ei tule antaa itsenäistä painoarvoa suoraan vapauttamisharkintaan.

3.3. Aineiston perusteella

3.3.1. Väkivaltariskiä koskevan lainsäädännöllinen asema Helsingin hovioikeuden vapauttamisharkinnassa

Oikeusministeriön vuonna 2019 julkaisemassa arviomuistiossa, joka koskee elinkautisvankeja koskevaa lainsäädäntöä ja vapauttamismenettelyn kehittämistarpeita on todettu, että elinkautisvankien vapauttamisharkinta perustuu rikoslaisissa säädettyihin perusteisiin ja kokonaisuutena väkivaltariskiä koskevan tausta-aineiston asemassa. Arviomuistiossa on kuitenkin todettu, että Helsingin hovioikeuden ratkaisukäytännöstä voidaan päätellä, että ainakin korkeaksi arvioidulla väkivaltariskillä on vaikutusta vapauttamisharkintaan.¹⁵¹ Tässä tutkimuksessa on tultu täysin samaan johtopäätökseen ja jossain määrin arvioitu riskiarvion vaikutuksen olevan ehkä vielä arvioitua suurempi. Aineistoanalyysin perusteella voidaan katsoa selvitettyksi, että elinkautisvangin väkivaltariskiä saa Helsingin hovioikeuden vapauttamisharkinnassa merkittävää painoarvoa ja on jopa verrattavissa rikoslaisissa

¹⁵¹ Arviomuistio VN/1 3339/201 9-VNK, s. 9.

säädettyihin varsinaisiin vapauttamisedellytyksiin, kuten esimerkiksi vangin käytös taikka tämän rangaistusajan suunnitelman toteutuminen. Kuten aiemmin rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentin ilmeistä vaaraa koskevaa edellytystä käsitellessä todettiin, aineiston perusteella on tehtävissä se johtopäätös, että elinkautisvangin väkivaltariskiarvion voidaan katsoa saavan Helsingin hovioikeuden vapauttamisharkinnassa itsenäistä ja rikoslaissa säädetyistä ilmeisestä vaarasta erillistä painoarvoa. Ensinnäkin tämä näkemys perustuu siihen, että lähes jokaisessa aineiston päätöksessä väkivaltariskiarvio on nostettu esiin ja suurimmassa osassa tapauksista elinkautisvangin korkean, keskitason tai matalan riskin on katsottu olevan joko vapauttamista puoltava tai sitä vastaan puhuva seikka. Toiseksi näkemystä perustellaan sillä, että vaikka vaarallisuusarviota on käsitelty lähes jokaisessa aineiston päätöksessä, huomattavan suuressa osassa näistä päätöksistä ei ole käsitelty suoraan rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentin ilmeistä vaaraa tai niissä tapauksissa, joissa kyseistä edellytystä on käsitelty, sen osalta on todettu lähinnä, ettei elinkautisvangin käyttäytymisestä ole tiedossa sellaisia seikkoja, jonka perusteella olisi aihetta epäillä, että elinkautisvanki olisi laissa säädetyllä tavalla vaarallinen vapauduttuaan. Lisää väkivaltariskin painoarvosta kertoo myös se, kuinka paljon sitä on käsitelty tapauksessa suhteessa muihin rikoslaissa säädettyihin varsinaisiin vapauttamisedellytyksiin nähden. Aineistoa laajasti arvioituna voidaan katsoa, että väkivaltariskiä on käsitelty suurimmaksi osaksi vähintään yhtä paljon kuin muita varsinaisia vapauttamisedellytyksiä.

Ennen kaikkea Helsingin hovioikeuden väkivaltariskiarviolle antama itsenäinen ja edellä käsitellystä ilmeisestä vaarasta erillinen vaikutus vapauttamisharkintaan on nähtävillä tapauksesta 16/2, jossa Helsingin hovioikeus on ensinnäkin käsitellyt rikoslain 2c luvun 9 §:n 2 momentin mukaista ilmeistä vaarallisuutta ja todennut siitä, että: "Asiassa ei ole tullut ilmi seikkoja, joiden nojalla olisi aihetta epäillä, että [X] olisi vapautuessaan rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla vaarallinen." Samassa tapauksessa on kuitenkin käsitelty myös elinkautisvangista tehtyä väkivaltariskiarviota ja siitä Helsingin hovioikeus on puolestaan todennut, että: "Hänen riskinsä syyllistyä uudelleen väkivaltarikokseen on oikeuspsykiatrisessa arvioissa kuitenkin katsottu elinkautisvankien joukossa korkeaksi, mikä puhuu hänen vapauttamistaan vastaan." Toisin sanoen Helsingin hovioikeus on tapauksessa katsonut, ettei käsillä ole rikoslain 9 §:n 2 momentissa tarkoitettu ilmeinen vaara, että elinkautisvanki vapauduttuaan syyllistyisi vakavaan väkivaltarikokseen, tästä huolimatta hovioikeus on nostanut esiin, että kyseisen elinkautisvangin uusimiskatse eli riski syyllistyä vapauduttuaan vakavaan väkivaltarikokseen on väkivaltariskiarvion perusteella arvioitu

korkeaksi ja tämä puolestaan puhuu hänen ehdonalaiseensa vapauteen päästämistään vastaan. Tästä ei voi vetää muuta johtopäätöstä kuin, että Helsingin hovioikeus on erottanut väkivaltariskiärvion rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentin mukaisesta ilmeisestä vaarasta ja toisin kuin korkein oikeus katsonut, että väkivaltariskiärvion perusteella korkeaksi arvioidulla uusimisriskillä on vaikutusta vapauttamisharkinnan lopputulokseen. Edellä käsitelty korkeimman oikeuden ennakkoratkaisu on kuitenkin hyvin tuore, joten sen vaikutusta Helsingin hovioikeuden tulevaan vapauttamiskäytäntöön ei vielä ole mahdollista arvioida.

3.3.2. Väkivaltariskiärvion lopputuloksen vaikutus vapauttamisharkintaan

Uusimisriski on tässä tutkimuksessa jaettu ensinnäkin sen perusteella, mihin riskikategoriaan vanki sijoittuu eli onko hänen uusimisriskinsä arvioitu olevan matalaa, keskitasoa vai korkeaa. Tämän lisäksi uusimisriskiärvion lopputulokset on jaettu vielä sen mukaan puoltavatko ne vai puhuvatko ne elinkautisvangin vapauttamista vastaan. Helsingin hovioikeus on aineiston perusteella lähtenyt siitä, että ainoastaan matalan uusimisriskin kategoriaan sijoittuminen puoltaa elinkautisvangin vapauttamista. Mikäli elinkautisvangin uusimisriskin on oikeuspsykiatrisessa kokonaisarviointissa arvioitu olevan keskitasoa tai korkeaa puhuvat nämä vapauttamista vastaan.

Taulukko 2: Elinkautisvankien väkivaltariskiärvioiden tulokset aineiston perusteella

Väkivaltariskiärvion lopputulos	Prosenttiosuus hyväksytyistä hakemuksista	Prosenttiosuus hylätyistä hakemuksista	Prosenttiosuus kaikista hakemuksista
Matala	22 %	8 %	16 %
Keskitaso	54 %	38 %	47 %
Korkea	24 %	54 %	37 %

Huom. Prosenttisuudet on pyöristetty, joten pientä epätarkkuutta voi esiintyä

Aineiston perusteella huomattavan suuri osa, yli 80 % elinkautisvangeista sijoittuu tässä jaottelussa keskitason tai korkean riskin kategorioihin¹⁵² ja näin ollen oikeuspsykiatrisen kokonaisarvioinnin perusteella alle 20 %:lla elinkautisvangeista arvioidaan olevan matala väkivallan uusimisriski. Keskitason ja korkean riskin osuudet tapauksista jakautuvat suhteellisen tasaisesti; keskitaso 47 % ja korkea 37 %. Lopputulos ei ole varsin yllättävä, kun palataan siihen mitkä seikat vaikuttavat väkivallan uusimisriskin arviointiin. Historialliset tekijät ovat tärkeässä asemassa uusimisriskin arvioinnissa ja esimerkiksi HCR-20V3-arviointityökalun

¹⁵² Tässä taulukossa tapaukset on jaettu taulukkoon ns. pääkategorian mukaan eli jos riskin on arvioitu olevan esimerkiksi keskitasoa, mutta lähellä matalaa, se on sijoitettu keskitason kategoriaan.

20 osion muistilistasta 10 tekijää koskee henkilön menneisyyttä ja ovat suhteellisen stabiileja. Toisaalta kyseisten tulosten perusteella vaarallisuusarvion ennustettavuus elinkautisvankien suhteen vaikuttaa kaipaavan lisää tutkimusta, sillä vaikka aineiston perusteella noin 80 %:ssa tapauksista elinkautisvankin uusimisriskin arvioitiin olevan vähintään keskitasoa ja jopa lähes 40 %:lla kaikista elinkautisvangeista riskin arvioitiin olevan korkea, on Rikosseuraamuslaitoksen vuonna 2010 julkaiseman selvityksen mukaan elinkautisvankien uusimisprosentti vain noin 20 % (tai noin 25 %, jos huomioon otetaan myös yhdyskuntapalveluksi muunnetut ehdottomat vankeudet) kun tutkimuksen kohteena ovat olleet vuosien 1980–2013 elinkautisvankien uusimistilastot.¹⁵³ Vaikkei kyseinen selvitys ole tuore, eikä siitä voida suoraan päätellä elinkautisvankien tämänhetkistä uusimistodennäköisyyttä, voidaan sitä vertaamalla kuitenkin tehdä johtopäätös, että elinkautisvankien uusimistodennäköisyys on ainakin ollut huomattavasti alhaisempi kuin vankilapopulaation yleensä. Vankien uusintarikollisuudesta 2000–2012 tehdyn selvityksen perusteella kaikista vapautuneista vangeista 79 % tuomittiin uusista rikoksista viiden seurantavuoden aikana¹⁵⁴ ja tuoreen arvion perusteella vuonna 2015 vapautuneista vankeusvangeista noin 58 % on syyllistynyt viiden seurantavuoden aikana vähintään yhteen rikokseen, josta on tuomittu uusi ehdoton vankeusrangaistus tai yhdyskuntapalvelua.¹⁵⁵ Näiden lukujen valossa väkivaltariskiä ennustettavuus elinkautisvankien kohdalla vaikuttaa ainakin laskennallisesti olevan kyseenalainen, sillä jos yli 80 %:lla elinkautisvangeista arvioidaan olevan vähintään keskitason riski syyllistyä uudelleen vakavaan väkivaltarikokseen, mutta ainoastaan 25 % elinkautisvangista on aikaisempien tutkimusten valossa todella syyllistynyt uuteen rikokseen, on laskennallinen ero huomattava. Huomioon on otettava kuitenkin myös se, että vaikka elinkautisvankien uusimisluvut vaikuttavat olevan selvästi alempia kuin vangeilla yleensä, elinkautisvankien uusintarikollisuus on ollut vakavaa ja useissa tapauksissa kysymys on ollut jopa uudesta toisen henkeen tai terveyteen kohdistuvasta rikoksesta.¹⁵⁶

Aineiston perusteella Helsingin hovioikeus on lähtökohtaisesti katsonut, että ainoastaan matalaksi arvioitu uusimisriski on vapauttamista puoltava seikka ja vain noin 20 %:lla elinkautisvangeista väkivallan uusimisriskin on arvioitu olevan matala. Näissä tapauksissa Helsingin hovioikeus on yleensä nimenomaisesti nostanut päätöksensä johtopäätöksissä esiin matalaksi arvioidun riskin ja todennut esimerkiksi: "[X:n] riski syyllistyä uudelleen

---

¹⁵³ Kajjalainen 2014, s. 40.

¹⁵⁴ Tyni 2020, s. 58.

¹⁵⁵ Rikosseuraamuslaitos 2020, s. 19.

¹⁵⁶ Vakavan väkivallan vähentäminen 2012, s. 28.

väkivaltarikokseen on arvioitu oikeuspsykiatrisessa kokonaisarvioinnissa matalaksi, mikä puhuu hänen vapauttamisensa puolesta."¹⁵⁷, tai jopa "[X:n] riski syyllistyä uudelleen väkivaltarikokseen on arvioitu oikeuspsykiatrisessa kokonaisarvioinnissa matalaksi, mikä on merkittävä hänen vapauttamistaan puoltava seikka."¹⁵⁸ Lisäksi tekijän elämässä poikkeukselliseksi arvioidun teon merkitys on voinut tulla välillisesti esiin myös riskiarviossa, kuten esimerkiksi tapauksessa 19/7, jossa hovioikeus on todennut: "[X:n] vapauttamista puoltaa se, että hänen riskinsä syyllistyä uudelleen väkivaltarikokseen on arvioitu matalaksi perustuen paljolti siihen, että hänen rikostensa on arvioitu olleen luonteeltaan harvinaisia ja muodostaneen [X:n] elämänkaareissa ainutkertaisen ja olosuhdesidonnaisen tapahtuman." Vaikka varsinainen asteikko on ainoastaan kolmiportainen, on uusimisriskistä muutamissa tapauksissa todettu sen olevan matalaa tai korkeaa keskitasoa taikka lähellä keskitasoa oleva matala riski. Tällaisesta keskitason riskistä, jonka on oikeuspsykiatrisessa kokonaisarvioinnissa arvioitu olevan kuitenkin lähempänä matalaa kuin korkeaa riskiä, hovioikeus on katsonut, että: "[X:n] riski syyllistyä uudelleen väkivaltarikokseen on arvioitu oikeuspsykiatrisessa kokonaisarvioinnissa keskitasoiseksi. Sen on katsottu kuitenkin olevan lähempänä matalaa kuin korkeaa riskitasoa, mikä sinänsä puoltaa vapauttamista."¹⁵⁹ taikka "[X:n] riskin syyllistyä uudelleen väkivaltarikokseen on arvioitu oikeuspsykiatrisessa kokonaisarvioinnissa olevan matalaa keskitasoa, minkä ei voida katsoa sen paremmin puoltavan vapauttamista kuin puhuvan sitä vastaan.""¹⁶⁰

Varsinaisen keskitason tai korkean riskin Helsingin hovioikeus on puolestaan aineiston perusteella lähtökohtaisesti aina katsonut olevan vapauttamista vastaan puhuva seikka. Keskitason riskistä hovioikeus on useimmiten todennut, että: "[X:n] riski syyllistyä uudelleen väkivaltarikokseen on arvioitu oikeuspsykiatrisessa kokonaisarvioinnissa keskitasoiseksi, mikä puhuu hänen vapauttamistaan vastaan."¹⁶¹ tai "[X:n] riski syyllistyä uudelleen väkivaltarikokseen on keskitasoinen, mikä puhuu hänen vapauttamistaan vastaan."¹⁶² Korkean riskin hovioikeus on puolestaan todennut useammassa tapauksessa selkeästi tai jopa merkittävästi vapauttamista vastaan puhuvaksi seikaksi. Tapauksissa, joissa elinkautisvangin uusimisriskin on arvioitu olevan korkea hovioikeus on todennut muun muassa yksinkertaisesti: "[X:n] riski syyllistyä uudelleen väkivaltarikokseen on arvioitu oikeuspsykiatrisessa

---

¹⁵⁷ Tapaus 15/7.

¹⁵⁸ Tapaus 16/3.

¹⁵⁹ Tapaus 15/8.

¹⁶⁰ Tapaus 19/11.

¹⁶¹ Tapaus 19/9.

¹⁶² Tapaus 18/1.

kokonaisarvioinnissa korkeaksi, mikä puhuu hänen vapauttamistaan vastaan.”¹⁶³ Merkittävämpään painoarvoon korkean uusimisriskin osalta viitataan kuitenkin esimerkiksi seuraavasti: ” [X:n] vapauttamista vastaan puhuu lisäksi erityisesti oikeuspsykiatrisessa kokonaisarvioinnissa korkeaksi todettu riski syyllistyä uudelleen väkivaltarikokseen.”¹⁶⁴

3.4. Väkivaltariskiarvion nykyasemasta esitettyä kritiikkiä

Väkivaltariskin tai vaarallisuuden arvioiminen on arviointimenetelmien kehittymisestä huolimatta edelleen ongelmallista. Euroopan neuvosto, jonka jäsen myös Suomi on, on antanut useita suosituksia, jotka käsittelevät vankiloita, rikoksentekejiä ja rikosprosesseja. Yksi näistä suosituksista keskittyy vaarallisiin rikoksentekejiin ja heidän käsittelyynsä oikeusprosessin ja rangaistuksen täytäntöönpanossa. Kyseisessä suosituksessa vaarallinen rikoksentekejiä on määritelty henkilöksi, joka on tuomittu vakavasta seksuaali- tai väkivaltarikoksesta ja jolla on suuri riski syyllistyä uudelleen tällaiseen vakavaan seksuaali- tai väkivaltarikokseen.¹⁶⁵ Vaarallisia rikoksentekejiä koskevan suosituksen luonnoksen kommentaarissa on todettu, että suosituksessa otetaan huomioon se ettei vaarallisuus ole yksiselitteinen selkeä oikeudellinen käsite. Sen mukaan vaarallisuus tieteellisenä terminä ei myöskään ole selkeä, sillä ei ole näyttöä siitä, että vaarallisuusarviointi ja yksilöllinen uusimisriski pitkällä aikavälillä varmasti antavat luotettavan arvion vaarallisuudesta. Vahvistaakseen vaarallisuuden käsitettä suosituksen kontekstissa, suositus on erityisesti korostanut riskiarvioinnin ja riskinhallinnan merkitystä, jotta riskiä voitaisiin vähentää ja ylläpitää kohtuullisen mittaisia vankeusrangaistuksia.¹⁶⁶

Myös kotimaisessa kirjallisuudessa on useaan otteeseen todettu, että vaarallisuuden arvioiminen on hyvin vaikeaa ja esimerkiksi *Haapasalo* on nostanut esiin käsityksen siitä, että vaikka ryhmätasolla tietyt riskitekijät ovat tutkimuksissa ennakoineet väkivaltaista käyttäytymistä, yksittäisten ihmisten kohdalla arvion tekeminen on huomattavasti epävarmempaa.¹⁶⁷ *Pohjola* on väitöskirjatutkimuksessaan tutkinut laajasti rikoksentekejiä vaarallisuutta suomalaisessa rikosoikeudessa ja todennut että myös hänen tutkimuksensa perusteella on selvää, että rikoksentekejiä vaarallisuuden arviointi on monessa suhteessa ongelmallista ja ”rikoksentekejiä tulevaa väkivaltakäyttäytymistä on vaikea arvioida täysin luotettavasti

¹⁶³ Tapaus 15/9.

¹⁶⁴ Tapaus 16/15.

¹⁶⁵ Rec(2014)3 2014, kohta 1 a.

¹⁶⁶ Draft Recommendation CM/Rec(2014) 2014, kohdat 7–8.

¹⁶⁷ Haapasalo 2017, s. 220.

johtuen sen tilannekohtaisesta luonteesta ja rikoksenteijään liittyvistä erilaisista riski- ja suojaavista tekijöistä”, jotka kaikki vaikuttavat vaihtelevasti väkivaltariskiin.¹⁶⁸ On esitetty myös näkemys, että nykyiset käytettävissä olevat menetelmät vaarallisuuden arviointiin ovat epätarkkoja pitkän aikavälin ennustamisessa, minkä vuoksi ne ovat tuomioistuimen tarpeisiin epätarkoituksenmukaisia.¹⁶⁹

Voidaan siis todeta, että väkivaltariskiarvion luotettavuus on edelleen jossain määrin kyseenalainen. Miksi siis rikoksenteijän vaarallisuuden arviointi tai uusimisriskiarvio on otettu osaksi elinkautisvankien vapauttamismenettelyä? Kun väkivaltariskiarvio lisättiin elinkautisvankien vapautusmenettelyä säädettyyn lakiin, sen esitöissä on tuotu yksiselitteisesti esiin, ettei lakimuutoksen tarkoituksena ole ollut muuttaa rikoslaissa säädettyjä vapauttamisedellytyksiä vaan ainoastaan tuoda lisää tietoa hovioikeudelle vapauttamisharkinnan tueksi.¹⁷⁰ Lakivaliokunnan mietinnössä, joka käsittelee kyseistä lakimuutosesitystä, on todettu että elinkautisvankien väkivaltariskiarvio on yksi toimenpiteistä, joilla vapauttamismenettelyä kehitetään. Lakivaliokunnan näkemyksen mukaan väkivaltariskiarvion käyttöönotaminen jo käsittelyssä olevan esityksen yhteydessä on ensiarvoisen tärkeää, vaikka uusimisriskiä vähentäviä toimenpiteitä olisikin tarkoitus selvittää jatkossa vielä laajemmin. Lakivaliokunta on perustellut näkemystään olla sisällyttämättä säännökseen viittausta rikoslakiin, sillä ettei selvityksen mukaan riskiarvioinnin perusteella välttämättä ole mahdollista arvioida millaiseen väkivaltarikokseen vanki mahdollisesti syyllistyy, vaan siinä voidaan arvioida väkivaltaisen käyttäytymisen riskiä yleensä.¹⁷¹ Pohjola mukaan muutos on osoitus lainsäätäjän kielteisemmästä suhtautumisesta törkeään väkivaltaan ja nykyisen seuraamusjärjestelmän merkittävänä tavoitteena voidaan hänen mukaansa nähdä olevan korkean väkivaltariskin omaavien henkilöiden identifiointi ja tunnistaminen laajasta rikollispopulaatiosta.¹⁷²

Väkivaltariskiarvion nykyinen lainsäädännöllinen asema on herättänyt kritiikkiä myös useissa sidosryhmissä ja riskiarvion asemaa on aloitettu kartoittamaan myös ylemmillä tahoilla. Oikeusministeriön vuonna 2019 julkaisemassa arviomuistiossa on todettu, että riskiarvion nykyinen asema on jonkin verran epäselvä. Muistiossa on kuitenkin tuotu esiin, että Helsingin hovioikeuden ratkaisukäytännöstä voidaan päätellä, että arviossa korkeaksi

---

¹⁶⁸ Pohjola 2017, s. 400.

¹⁶⁹ Ahlgrén-Rimpiläinen ym. 2020, s. 19.

¹⁷⁰ HE 279/2010 vp, s. 17.

¹⁷¹ LaVM 35/2010 vp, s. 2–3.

¹⁷² Pohjola 2017, s. 80.

todetulla väkivaltariskillä on vapauttamisharkinnassa vaikutusta ja korkean uusimisriskin elinkautisvangit ovat vankilassa selvästi pidempään kuin vangit, joiden riskitaso on arvioitu matalaksi. Muistiossa todetaan myös, että riskiarvion lisääminen lainsäädäntöön vapauttamisharkinnassa huomioon otettavaksi tekijäksi poistaisi mainitun epäkohdan, mutta ennen kuin tästä päätetään, on tiedostettava arviointimenetelmien hyödyt ja heikkoudet.¹⁷³ Kyseisen arviomuistion lausuntotiivistelmässä on koottu laajasti eri tahojen näkemyksiä kyseisestä lainsäädännöstä ja sen kehittämistarpeista. Kaikki lausunnonantajat ovat katsoneet, että väkivaltariskiarvion asemaa lainsäädännössä tulisi selkeyttää. Sisäministeriö, Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö sekä Syyttäjälaitos ja Helsingin hovioikeus ovat katsoneet, että väkivaltariskiarvio tulisi lisätä rikoslain 2 c luvun 10 §:n 2 momenttiin.¹⁷⁴ Lausuntotiivistelmässä esitettiin kuitenkin myös jossain määrin kriittisiä näkemyksiä riskiarvion luotettavuudesta ja muun muassa eduskunnan oikeusasiamiehen näkemyksen mukaan tieteellinen näyttö numeerisiin tai kliinisiin arviointeihin perustuvista arviointimenetelmistä on vaatimatonta ja lähinnä väestötasolla toimivaa ja totesi että näiden menetelmien luotettavuutta on syytä selvittää ennen kuin pohditaan niiden merkitystä vapauttamisharkinnassa. Asianajajaliitto nosti niin ikään esiin sen, että vaikka käytetyt arviointimenetelmät ovat parantuneet, ovat ne edelleen epätarkkoja, eikä päätöksenteko siis voi perustua pelkästään väkivaltariskiarvioon. Asianajajaliiton näkemys oli, että riskiarvion lisääminen lakiin oli kannatettavaa, mutta sen painoarvon lisäämiseen tulee suhtautua erittäin kriittisesti.¹⁷⁵

3.5. Johtopäätöksiä

Aineiston analysoinnin perusteella voidaan katsoa, että Helsingin hovioikeus on vapauttamisharkinnassaan alkanut tutkia säännönmukaisesti elinkautisvangeista tehtyjä väkivaltariskiarvioita ja myös alkanut antamaan niille suurempaa painoarvoa vapauttamisharkinnassa. Onko mahdollista, että Helsingin hovioikeus vienyt väkivaltariskiarvion vaikutuksen vapauttamisharkinnassaan pidemmälle kuin lainsäätäjät on tarkoittanut tai minkä voidaan tulkita olevan korkeimman oikeuden tuore näkemys asiasta. On kuitenkin muistettava, että Helsingin hovioikeus tekee ratkaisunsa lopulta kokonaisarviointin perusteella ja lainsäätäjät on säätänyt, että väkivaltariskiarvio on osa Helsingin hovioikeudelle toimitettavaa materiaalia. Toisaalta lainsäätäjät on nimenomaisesti jättänyt väkivaltariskiarvion rikoslainsäädetyjen varsinaisten vapauttamisedellytysten ulkopuolelle ja lain esitöissä vielä todennut, ettei

¹⁷³ Arviomuistio VN/1 3339/201 9-VNK, s. 9.

¹⁷⁴ Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 1/2020, s. 10, 13–16.

¹⁷⁵ Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 1/2020, s. 12 ja 24.

muutoksella ole tarkoitus muuttaa olemassa olevia vapauttamisedellytyksiä. Tulisiko tällöin tulkita, että lainsäätäjät on nimenomaisesti asettanut ne rajat, joiden sisällä väkivaltariskiarviointia tulisi vapauttamisharkinnassa arvioida?

Tässä tutkimuksessa esiin tuotu elinkautisvankien väkivaltariskiarviota koskeva kritiikki ei kohdistu niinkään varsinaiseen väkivaltariskiarvioon ja sen hyötyihin, kun sitä käytetään välineenä, jonka avulla rikoksenteekijöiden riskejä pyritään ymmärtämään paremmin ja jonka avulla voidaan parantaa keinoja vankien riskien hallintaan sekä vankilassa, ehdonalaisessa vapaudessa että myöhemmin vangin suoritetun rangaistuksensa kokonaisuudessaan. Mahdollinen ongelma tai riski piilee ennen kaikkea siinä, jos ja kun väkivaltariskiarviointia käytetään välineenä, jonka avulla päätetään, tuleeko vankia päästää lainkaan ehdonalaiseseen vapauteen. Kysymys on lopulta aina riskiarvioinnista, jonka ennustuskyvyn yksilön kohdalla on useampi eri taho kyseenalaistanut. Kukaan ei voi täysin varmasti tai edes suurella varmuudella sanoa mitä toinen ihminen tekee tulevaisuudessa, ei edes tuo ihminen itse, joten mihin vedetään raja, kuinka kauan ketään voidaan pitää vangittuna pelkän mahdollisen riskin perusteella. Tällä hetkellä tämä ongelma ei varsinaisesti konkretisoidu Suomessa, sillä kuten tämän tutkimuksen aineistosta ja muista julkaisuista on käynyt ilmi, Suomessa elinkautisen vankeuden maksimiksi on alkanut muodostua noin 20 vuoden rangaistusaika. Tämä tarkoittaa, että Helsingin hovioikeus on useassa tapauksessa katsonut, että huomattavasti keskimääräistä pidempi vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoaika on merkittävä elinkautisvangin vapauttamista puoltava seikka ja vapauttanut vangin huolimatta siitä, että tämän väkivaltarikoksen uusimisriskin on edelleen arvioitu olevan korkealla tasolla.

Oikeusministeriön elinkautista vankeutta ja sen vapauttamismenettelyä koskevassa arviomuistiossa on nostettu esiin myös Norjassa ja Tanskassa käytössä oleva niin sanottu varmuusvankeus, joka tarkoittaa nimenomaisesti ennalta määräämättömän pituista vankeusrangaistusta, joka voidaan tuomita, jos henkilö on syyllistynyt vakavaan rikokseen ja tuomioistuin arvioi rikoksen uusimisen olevan todennäköistä.¹⁷⁶ Varmuusvankeus tarkoittaa, että tuomittu voidaan pitää vankeudessa loppuelämänsä. Arviomuistion lausuntotiivistelmästä käy ilmi, että lausunnonantajien näkemykset ns. varmuusvankeudesta ovat ristiriitaisia, mutta osa lausunnonantajista pitää sen mahdollisuutta selvittämisenarvoisena. Toisaalta yhtä suurin osan lausunnonantajista kerrotaan suhtautuvan kielteisesti ja varovasti tämänkaltaiseen yhteiskunnan turvallisuutta korostavaan ja Suomessa tuntemattomaan ratkaisuun.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Arviomuistio VN/1 3339/201 9-VNK, s. 13–14.

¹⁷⁷ Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 1/2020, s. 11.

Varmuusvankeudessa edellä esiin tuodut uusimisriskin arviointiin liittyvät mahdolliset riskitekijät kuitenkin korostuvat huomattavasti ja erityisesti väkivaltariskiarvion luotettavuus yksilötasolla vaatisi huomattavasti enemmän selvitystä. Toiseksi voidaan todeta, että mahdollinen varmuusvankeus olisi luonteeltaan jossain määrin ristiriitainen Suomen seuraamusjärjestelmän luonteen kanssa. Vaatisi erittäin pitäviä perusteluja että joku, jonka voidaan katsoa jo sovittaneen tekonsa, voitaisiin pitää edelleen vangittuna pitkiä aikoja, jopa koko loppuelämänsä sen perusteella, että hänet on arvioitu vaaralliseksi eli hänen uusimisriskinsä on arvioitu olevan korkea.

4. EMPIIRINEN TUTKIMUS ELINKAUTISVANKIEN VAPAUTTAMISMENETTELystä HELSINGIN HOVIOIKEUDESSA

4.1. Vapauttamismenettelyn kesto aineiston ja oikeuskäytännön perusteella

Tutkimuksen aineisto koostui 88 Helsingin hovioikeuden elinkautisvankien vapauttamista koskevasta päätöksestä. Näistä päätöksistä 38 hylättiin ja 50 hyväksyttiin. Aineistossa on mahdollisesti useampia samaa elinkautisvankia koskevia päätöksiä, koska aineisto kattaa viiden vuoden ajanjakson, jonka aikana elinkautisvanki on voinut hakea uudelleen pääsyä ehdonalaiseen vapauteen aikaisemman hylkäävän päätöksen jälkeen.

Aineiston analysoinnin perusteella elinkautisvankien vapauttamismenettely kestää kokonaisuudessaan keskimäärin 1 v 6 kk 22 pv. Noin 47 %:ssa tapauksista päätös on annettu 1 v–1 v 6 kk sisällä siitä, kun asia on tullut vireille Helsingin hovioikeuteen ja noin 43 %:ssa tapauksista päätös on annettu 1 v 6 kk–2 v sisällä hakemuksen vireille tulosta. Vajaassa 10 %:ssa tapauksista vapauttamismenettely on kestänyt yli 2 vuotta. Huomioitava on kuitenkin, että kysymyksessä on vapauttamismenettelyn kokonaiskesto, joka alkaa vangin hakemuksesta, mutta jatkuu tämän jälkeen vangista tehtävällä väkivaltariski-arvioinnilla ja Rikosseuraamuslaitoksen lausunnolla, joiden jälkeen asia vasta tulee ratkaistavaksi Helsingin hovioikeuteen. Kun menettelyn kestoä tutkitaan tarkemmin, käy ilmi, että lähes 70 %:ssa tapauksista rikosseuraamuslaitoksella on kestänyt 1 v–1 v 6 kk tehdä ja toimittaa lausuntonsa Helsingin hovioikeudelle ja noin 16 %:ssa tapauksista tähän on mennyt yli 1 v 6 kk.

Taulukko 3: Elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kesto aineiston perusteella

Rikosseuraamuslaitoksen selvityksen kesto	Prosenttiosuus kaikista päätöksistä
Alle 1 v	16 %
1 v – 1 v 6 kk	68 %
Yli 1 v 6 kk	16 %
Vapauttamismenettelyn kokonaiskesto	Prosenttiosuus kaikista päätöksistä
Alle 1 v	1 %
1 v – 1 v 6 kk	47 %
1 v 6 kk – 2 v	43 %
Yli 2 v	9 %

Elinkautisvankien vapauttamismenettelyn pitkästä kestoista on kanneltu useamman kerran eduskunnan oikeusasiamiehelle, joka on antanut Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle kaksi huomautusta menettelyn pitkästä kestoista ja suosittanut Psykiatrisen vankisairaalan Turun yksikköä ja Vankiterveydenhuollon yksikköä kiinnittämään huomiota riskiarviointien kokonaiskeston yksikoissaan. Ensimmäisessä kantelussa AOA 22.3.2017 dnro 1300/2016 kantelija arvosteli Rikosseuraamuslaitoksen käsittelyaikojen pituutta. Kantelija kertoi omalta osaltaan ensimmäisen käsittelyn kokonaiskeston olleen noin 1 v 10 kk ja jonka lopputuloksena hakemus hylättiin. Toinen käsittely oli kantelun tekoajaksi kestänyt 1 v 2 kk eikä Rikosseuraamuslaitos ollut vielä siihen mennessä toimittanut lausuntoaan. Kantelija kritisoi erityisesti sitä, ettei hänellä käsittelyn pituudesta johtuen ollut käytännössä mahdollisuutta vapautua anottuna ajankohtana eli 12 vuoden vankeuden jälkeen. Hän nosti esiin, että mikäli vapauttamisen valmisteleminen vaaditaan 6 kuukautta valmistelua vielä ennen 6 kuukauden koevapautusaikaa tulisi Rikosseuraamuslaitoksen päätöksen valmistua viimeistään vuotta ennen anottua ajankohtaa.

Tapauksessa Rikosseuraamuslaitoksen toimittaman selvityksen mukaan heidän keskimääräisen käsittelyaikansa arvioitiin olevan noin vuosi ja kuusi kuukautta ja kantelijan lausunto oli valmistunut ja hänen asiansa käsittelyyn oli tuolloin kulunut noin vuosi ja kolme kuukautta. Rikosseuraamuslaitos totesi, ettei yhdenkään elinkautisvangin hakemuksen käsittelyn yhteydessä ole tullut ilmi, että vapauttaminen olisi ”viivästynyt” hakemuksen käsittelyn kestoista johtuvista syistä ja päinvastoin se toi esiin, että usein kulunut aika on edesauttanut sitä, että Rikosseuraamuslaitos on voinut puoltaa hakemusta ja näin on ollut myös kantelijan kohdalla. Oikeusasiamies katsoi kannanotossaan Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön menetelleen lainvastaisesti kantelijaa koskevien lausuntojen antamisen keston suhteen ja yleisemminkin, kun kysymyksessä olevien lausuntojen keskimääräinen käsittelyaika on ollut noin puolitoista vuotta. Oikeusasiamiehen mukaan asioita ei ole käsitelty ilman aiheetonta viivytystä. Oikeusasiamies perusteli päätöstään muun muassa sillä, että laillisuusvalvontakäytännössä on vakiintuneesti katsottu, ettei voimavarojen riittämättömyys ole hyväksyttävä peruste lainvastaiselle menettelylle ja viranomaisen vastuulla on järjestää toimintansa niin, että sille käsiteltäväksi kuuluvat asiat tulevat hallintolain edellyttämällä tavoin käsitellyksi ilman aiheetonta viivytystä. Oikeusasiamies viittasi myös lakivaliokunnan näkemykseen, jonka se katsoo olleen, että hovioikeuskäsittelyn tulee kokonaisuudessaan kestämään vähemmän kuin vuoden, koska muutoin valiokunta ei olisi esittänyt ehdotetun kahden vuoden väliajan lyhentämistä vuoteen. Oikeusasiamies totesi lopuksi, ettei

viranomainen saa omalla toiminnallaan, käsittelyaikojen vuoksi tehdä tyhjäksi lainsäätäjän tarkoitusta siitä, että elinkautisvankeuteen tuomitulla on mahdollisuus päästä ehdonalaiseen vapauteen laissa säädetyn aikaisimman vapauttamisajankohdan puitteissa.

Toisessa kantelussa AOA 5.10.2018 dnro 4325/2017, kantelija pyysi tutkimaan Rikosseuraamuslaitoksen menettelyä, sillä kantelijan mukaan asian käsittely Rikosseuraamuslaitoksessa oli kestänyt liian kauan. Saadun selvityksen perusteella menettelyn kokonaiskesto oli kantelijan tapauksessa ollut noin 1 vuosi 4 kuukautta, josta Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön selvitykseen oli mennyt noin 11,5 kuukautta. Saadusta selvityksestä on lisäksi käynyt ilmi, että keskushallintoyksiköllä oli kestänyt lausunnon laatimiseen tarvittavan aineiston saapumisen jälkeen vielä yli viisi kuukautta saada se valmiiksi ja toimitetuksi Helsingin hovioikeuteen. Rikosseuraamuslaitoksen toimittaman lausunnon saapumisen jälkeen hovioikeudella on kestänyt noin 4 kuukautta antaa asiassa ratkaisu. Rikosseuraamuslaitos on selvityksessään tuonut esiin muun muassa, että Psykiatrinen vankisairaala jakaa aikoja arviointeihin kerran puolesta vuodesta ja arviointiajankohdan selvittyä keskushallintoyksikkö pyytää edelleen vankilan ja arviointikeskuksen lausunnot, joille annetaan määräajaksi neljä viikkoa riskiarvioinnin alkamisesta, jotta ne sisältäisivät mahdollisimman ajankohtaista tietoa. Edelleen Rikosseuraamuslaitos on todennut, että keskushallintoyksikön lausunnot laaditaan hakemusten saapumisjärjestyksessä. Keskushallintoyksikkö on perustellut asian viipymistä kantelijalle muun muassa, sillä että lausunnon valmisteluun osallistuu yksiköstä useampia henkilöitä, joilla on lukuisia muita erilaisia työtehtäviä. Oikeusasiamies on katsonut Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön menetelleen lainvastaisesti kantelijaa koskevan lausunnon antamisessa, kun lausunnon toimittaminen hovioikeudelle on kestänyt yli viisi kuukautta, sen jälkeen, kun keskushallintoyksiköllä on ollut hallussaan siihen tarvittava aineisto. Kannanottonsa perusteluissa oikeusasiamies on jälleen viitannut siihen, että laillisuusvalvontakäytännössä on vakiintuneesti katsottu, ettei voimavarojen riittämättömyys ole hyväksyttävä peruste lainvastaiselle menettelylle ja on viranomaisen vastuulla järjestää toimintansa niin, että sen käsiteltäväksi kuuluvat asiat tulevat hallintolain edellyttämällä tavoin käsitellyksi ilman aiheetonta viivytystä.

Aineiston ja oikeusasiamiehen antamien huomautusten perusteella vaikuttaa selvältä, että elinkautisvankien vapauttamismenettely kestää tällä hetkellä pidempään, kuin lain mukaan on tarkoituksenmukaista ja mahdollisesti jopa sallittua. Lakia säädettäessä hylkäävän päätöksen ja vapauttamisasian uudelleen käsittelyn välistä aikaa nimenomaisesti lyhennettiin ehdotetusta kahdesta vuodesta yhteen vuoteen muun muassa sillä perusteella, että

kysymyksessä ovat jo varsin pitkään rangaistustaan suorittaneet vangit. Tämän lisäksi vaikuttaa ainakin teoriassa täysin mahdolliselta, että elinkautisvangin vapautuminen voisi viivästyä tai ainakin vapautuminen pian vähimmäisajan jälkeen vaarantua siksi, että asian käsittelyssä kestää liian kauan. Lähes kaikissa aineiston tapauksissa Rikosseuraamuslaitos on vaatinut elinkautisvangin asettamista valvottuun koevapauteen, joka voi kestää jopa kuusi kuukautta ja tämän lisäksi useimmissa tapauksissa vapauttamisen valmisteluun on ilmoitettu tarvittavan useita kuukausi aikaa. Elinkautisen vankeuden pituuden määrittelemättömyys on jo itsessään erittäin suuri epävarmuustekijä elinkautisvangeille ja kun siihen lisätään vapauttamismenettelyjen pitkä kesto, voi hallitun ja asteittaisen vapauttamisen tavoite entisestään vaarantua.

4.2. Elinkautisen vankeuden todellinen kesto aineiston perusteella

Tutkimuksen kohteena oleva aineisto koostuu siis 88 elinkautisvankien vapauttamispäätöksestä, mutta tässä aineistossa on mahdollisesti useampia samaa elinkautisvankia koskevia päätöksiä, kyseistä seikkaa ei ole kuitenkaan tässä tutkimuksessa huomioitu, koska Helsingin hovioikeus käsittelee jokaisen hakemuksen samoin perustein riippumatta siitä, onko vanki hakenut ehdonalaiseen vapauteen aikaisemmin. Aineiston perusteella elinkautisen vankeuden todellinen kesto on hyvin vaihteleva, eikä mikään tietty rangaistusaika vaikuta muita todennäköiseltä.

Taulukko 4: Elinkautisen vankeusrangaistuksen todellinen kesto aineiston perusteella

Vankeusrangaistuksen todellinen kesto	Hylätyt hakemukset	Hyväksytyt hakemukset¹⁷⁸
Alle 12 v	41 %	0 %
12 v – 13 v	21 %	22 %
13 v – 14 v	15 %	24 %
14 v – 15 v	21 %	11 %
15 v – 16 v	0 %	20 %
16 v – 17 v	0 %	7 %
17 v – 18 v	0 %	7 %
Yli 18 v	3 %	11 %

¹⁷⁸ Hyväksytyistä hakemuksista on poistettu nuorten eli alle 21-vuotiaina tehdystä teosta elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomittujen henkilöiden tapaukset, joissa vapautumisaika voisi olla jo 10 vuoden jälkeen.

Se kuinka pitkään elinkautisvangit ovat suorittaneet rangaistustaan siinä vaiheessa, kun hovioikeus on hylännyt hakemuksen, jakautuu aineiston perusteella kohtuullisen ennustettavasti, sillä valtaosa hylätyistä päätöksistä on tehty lähellä elinkautisen vankeusrangaistuksen vähimmäisaikaa. Myöskään hyväksytyjen hakemusten ratkaisun antopäivään mennessä suoritetuissa vankeusrangaistusten todellisissa kestoissa ei voida nähdä mitään säännönmukaista vapauttamisaikaa, vaan hakemuksia on hyväksytty kohtuullisen tasaisesti vankeusrangaistuksen kaikissa vaiheissa. Aineiston elinkautisvangeista reilu puolet on vapautettu 12 v – 15 v vankeusrangaistuksen suorittamisen jälkeen, mutta lähes puolet elinkautisvangeista on suorittanut vankeusrangaistustaan yli 15 vuotta ja jopa yli 10 % on suorittanut rangaistustaan yli 18 vuotta.

4.3. Helsingin hovioikeuden päätösten ja Rikosseuraamuslaitoksen lausuntojen vertailu aineiston perusteella

Tutkimuksen kannalta on mielenkiintoista myös arvioida, minkälainen vaikutus Rikosseuraamuslaitoksen lausunnolla voidaan tilastollisesti katsoa olevan Helsingin hovioikeuden lopputulokseen eli kuinka usein hovioikeuden päätös vastaa tai poikkeaa Rikosseuraamuslaitoksen näkemyksestä.

Taulukko 5: Rikosseuraamuslaitoksen lausuntojen ja Helsingin hovioikeuden päätösten vertailu aineiston perusteella

Rikosseuraamuslaitoksen lausunto*	Helsingin hovioikeuden päätös	Päätösten osuus kokonaismäärästä
Puoltaa	Hyväksyy	46 %
Puoltaa	Hylkää	1 %
Vastustaa	Hyväksyy	11 %
Vastustaa	Hylkää	41 %

* Puolloissa ei ole huomioitu sitä, onko Rikosseuraamuslaitos ehdottanut aikaisinta mahdollista vapauttamisaikaa.

Kuten yllä olevasta taulukosta voidaan nähdä, on Helsingin hovioikeus päätenyt lähes 90 % tapauksista samaan lopputulokseen kuin Rikosseuraamuslaitos. Huomionarvoisena voidaan kuitenkin pitää myös sitä, että noin 10 %:ssa tapauksista Rikosseuraamuslaitos on vastustanut elinkautisvangin vapauttamista ehdonalaiseen vapauteen, mutta Helsingin hovioikeus on päätenyt vapauttavaan lopputulokseen. Kun näitä tapauksia tutkitaan tarkemmin, merkittäviksi vapauttamiseen vaikuttaviksi seikoiksi nousevat usein keskimääräistä huomattavasti

pidempi suoritettu rangaistusaika esimerkiksi yli 19 vuotta¹⁷⁹, tai erittäin hyvin ja moitteetomasti suoritettu rangaistusaika¹⁸⁰ taikka erittäin aktiivinen osallistuminen työhön ja muihin toimintoihin¹⁸¹. Voidaan siis kohtuudella vetää se johtopäätös, että Rikosseuraamuslaitoksen lausunnolla on suuri merkitys tai ainakin se vahvasti ennakoi Helsingin hovioikeuden päätöstä vapauttamisharkinnassa. Ei kuitenkaan tule unohtaa, että edelleen on myös tapauksia, joissa Helsingin hovioikeus on päättänyt arvioimaan tosiseikkoja toisin kuin Rikosseuraamuslaitos. Erittäin harvinainen tilanne vaikuttaa olevan ainoastaan se, jos Helsingin hovioikeus päätyy hylkäämään elinkautisvangin hakemuksen silloin, kun Rikosseuraamuslaitos on puoltanut vangin vapauttamista. Voidaankin todeta, että Rikosseuraamuslaitoksen puoltava lausunto on erittäin hyvä ennuste elinkautisvangin pääsulle ehdonalaiseen vapauteen.

Helsingin hovioikeuden tekemää vapauttamispäätöstä on sellaisenaan, ilman muuttuneita olosuhteita, arvioitu korkeimmassa oikeudessa ainoastaan yhden kerran. Kysymyksessä oli nimenomaan tapaus, jossa Rikosseuraamuslaitos ei ollut puoltanut A:n päästämistä ehdonalaiseen vapauteen, mutta Helsingin hovioikeus oli hyväksynyt A:n hakemuksen ja määrännyt tämän päästettäväksi ehdonalaiseen vapauteen. Korkein oikeus päätyi kyseisessä KKO 2019:89 ratkaisussaan kumoamaan hovioikeuden päätöksen ja hylkäsi A:n hakemuksen. Korkeimman oikeuden näkemyksen mukaan hovioikeus ei vapauttamisharkinnassaan huomionnut A:lle tuomittuja muita rangaistuksia. Korkein oikeus katsoi että, kun otetaan huomioon muiden vankeusrangaistusten pituus ja niiden suorittamatta oleva osa elinkautisen vankeuden vankilassaoloajan alkaessa, puoltavat nämä muut elinkautiseen vankeuteen sisältyvät rangaistukset ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämistä myöhemmäksi ajankohdaksi. Toisena ehdonalaista vapauttamista vastaan puhuvana seikkana korkein oikeus nosti esiin merkittävät puutteet A:n rangaistusajan suunnitelman toteutumisessa.

---

¹⁷⁹ Esimerkiksi tapaukset 15/9, 16/5 ja 19/8.

¹⁸⁰ Esimerkiksi tapaus 18/12.

¹⁸¹ Esimerkiksi tapaus 19/17.

5. LOPUKSI

5.1. Rikoslaisissa säädetyistä vapauttamisedellytyksistä tehdyt keskeiset johtopäätökset

Yksi keskeisimmistä tämän tutkimuksen johtopäätöksistä on ollut ensimmäisen vapauttamisedellytyksen eli elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen teon tai tekojen merkittävä painoarvo elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa. Tämä painoarvo on johdettavissa sekä lainvalmisteluasiakirjoista, korkeimman oikeuden ennakkoratkaisusta, yleisestä rikosioikeuskirjallisuudesta että tämän tutkimuksen aineistoa analysoimalla ja se toteuttaa teko-rikosoikeuden periaatetta ja rangaistusteorioiden avulla hahmotettavia rangaistuksen tavoitteita. On selvää, että elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen varsinaisen teon tai tekojen tulee muodostaa lähtökohta vapauttamisharkinnalle. Voidaan mennä jopa niin pitkälle, että katsotaan, että sen perusteella jokaiselle elinkautisvangille voidaan teoreettisessa mielessä antaa niin sanottu oma vankeusrangaistuksen vähimmäisaikansa, johon tuomittu voi sen jälkeen vaikuttaa muiden vapauttamisedellytysten avulla joko positiivisesti tai negatiivisesti. Tämä näkemys korostuu erityisesti erittäin vakavien ja esimerkiksi useampia uhreja vaatineiden rikosten arvioinnissa, sillä on selvää, ettei yleisen oikeustajun kannalta ole hyväksyttävää, että useampiin uhreihin kohdistuneiden rikosten tekijä voisi vapautua heti elinkautisen vankeusrangaistuksen vähimmäisajan jälkeen, kun hänen tekonsa ovat olleet sellaisia, että niiden voidaan katsoa sisältävän useita itsenäisillä elinkautisilla vankeusrangaistuksilla tuomittavia tekoja. Aineistoanalyysin perusteella voidaan vetää myös se johtopäätös, että Helsingin hovioikeudessa tämän ensimmäisen vapauttamisedellytyksen arviointi vastaa hyvin lainsäätäjän tarkoitusta ja yleistä oikeustajua.

Toisen vapauttamisedellytyksen osalta keskeisimpänä johtopäätöksenä voidaan pitää sitä, että myös muilla kuin varsinaisella teolla tai teoilla on vaikutusta elinkautisvankien vapauttamisharkintaan. Rikokset eivät jää rankaisematta, vaikka ensinäkemältä voikin tuntua, että elinkautiseen vankeuteen tuomitun rikoksentekijän muut rikokset jäävät huomioimatta, koska hänelle joka tapauksessa voidaan tuomita ”ainoastaan” elinkautinen vankeusrangaistus. Helsingin hovioikeus kuitenkin arvioi muiden tuomioiden ja myöhemmän rikollisuuden vaikutusta elinkautisvankin hakiessa vapauttamista ehdonalaiseen vapauteen. Tämän tutkimuksen aineistoa analysoimalla voidaan todeta, että Helsingin hovioikeus antaa painoarvoa näille muille tuomioille ja myöhemmälle rikollisuudelle, ja niiden vaikutus voi olla jopa huomattava, jos kysymyksessä on esimerkiksi aikaisempi erittäin pitkä tuomio, jonka täytäntöönpanoajasta suurin osa on vielä ollut suorittamatta, kun elinkautinen

vankeusrangaistus alkaa. Kuten jo aikaisemmin on todettu, on muiden rangaistusten ja mahdollisen myöhemmän rikollisuuden huomioiminen tärkeää jo yleisen oikeustajun kannalta ja päätöksistä on nähtävissä ero sellaisen ensimmäistä kertaa vankilaan joutuneen ja sen jälkeen rikoksettomana pysyneen elinkautisvangin ja pitkän ja vakavan rikohistorian omaavan ja vielä vankilassa ollessaan uusiin rikoksiin syyllistyneen elinkautisvangin vapauttamispäätösten välillä.

Kolmannen rikoslain vapauttamisedellytyksen eli rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentissa säädetyn ilmeisen vaaran osalta keskeiseksi tutkimustulokseksi on tässä tutkimuksessa muodostunut sen lähes olemattomaksi jäänyt soveltaminen elinkautisvankien osalta. Yhdessäkään aineiston tapauksesta kyseinen pykälä ei ole vaikuttanut vapauttamisharkintaan ja valtaosassa tapauksista sen pohjalta tehtyä harkintaa ei päätöksiin ole lainkaan avattu. Tämä vapauttamisedellytys on tässä tutkimuksessa noussut kuitenkin erityiseksi mielenkiinnon kohteeksi siksi, että Helsingin hovioikeuden ja korkeimman oikeuden välillä vaikuttaa oleva erilainen näkemys sen ja elinkautisvangeille tehtävän väkivaltariskiarvion yhteydestä. Tuoreen korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2019:89 perusteella korkeimman oikeuden näkemys vaikuttaa olevan se, että elinkautisvangista tehtävä väkivaltariskiarvio tuo ainoastaan lisätietoa tämän rikoslain vapauttamisedellytyksen harkintaan, eikä riskiarviolla ole lainkaan itsenäistä vaikutusta vapauttamisharkinnassa. Helsingin hovioikeuden päätöksiä analysoitaessa vaikuttaa kuitenkin varsin selvältä, että Helsingin hovioikeus on antanut väkivaltariskiarviolle itsenäistä painoarvoa ja arvioinut sitä ainakin osittain erikseen rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentin ilmeisestä vaarasta. Edellä mainittu korkeimman oikeuden ennakkopäätös on kuitenkin hyvin tuore, eikä sen vaikutusta Helsingin hovioikeuden ratkaisukäytäntöön tulevaisuudessa voida vielä arvioida. Se seikka, ettei ilmeistä vaaraa koskeva edellytys ole konkretisoitunut yhdessäkään aineiston tapauksessa, antaa myös aihetta pohtia, onko sen soveltamisen mahdollisuus muodostunut oikeuskäytännössä jo liiankin vaikeaksi, vai onko sen tarkoitus alun perinkin ollut soveltua vain niihin harvinaisiin tilanteisiin, joissa elinkautisvanki suoraan tai ainakin melkein suoraan kertoo aikeistaan tehdä uusi vakava rikos heti vapauduttuaan. Toisaalta voi myös olla mahdollista, että kyseinen pykälä edesauttaa sitä, etteivät elinkautisvangit ääneen toisten vankien kuullen tai yhdessä keskustellen pohdi uuden rikoksen tekemisen mahdollisuutta vapautumisensa jälkeen.

Elinkautisvangin rangaistusajan suunnitelmaa ja vankila-aikaista käyttäytymistä koskevan vapauttamisedellytyksen osalta olennaista on ensin hahmottaa sen laaja-alaisuus ja monipuolisuus. Kuten sitä koskevassa luvussa on tullut ilmi, tämä vapauttamisedellytys sisältää

vangin varsinaisen käytöksen vankilan henkilökuntaa ja muita vankeja kohtaan, hänen poistumislupansa ja niiden sujumisen, hänelle tehtävän rangaistusajan suunnitelman ja sen tavoitteiden toteutumisen, sijoittumisen avolaitokseen tai suljettuun vankilaan sekä hänen osallistumisensa ja aktiivisuutensa vankilan eri toimintojen ja työmahdollisuuksien osalta. Lisäksi Helsingin hovioikeus voi tämän edellytyksen nojalla arvioida useita muita yksittäisiä seikkoja, jotka eivät tule jokaisen elinkautisvangin kohdalla harkittavaksi, kuten rikosperusteisten vahingonkorvausten maksamisen taikka rikoksetonta elämäntapaa tukevien sosiaalisten verkostojen luomisen ja/tai ylläpitämisen vankeusrangaistuksen aikana. Aineiston perusteella vaikuttaa selvältä, että rangaistusajan suunnitelmien laaja alainen toteutuminen ja eteneminen valtaosalla elinkautisvangeista kertoo järjestelmän onnistumisesta. Rangaistusajan suunnitelman on tarkoitus olla yksilöllinen, joten sen etenemisen tulee olla todennäköistä suurella osalla vangeista, koska sen tarkoituksena on keskittyä juuri heille sopiviin ja tarpeellisiin tavoitteisiin. Rangaistusajan suunnitelman hyvä toteutumisprosentti kertoo täytäntöönpanon onnistumisesta muutoinkin, sillä se on keskeinen täytäntöönpanoa ohjaava työkalu. Keskeisenä johtopäätöksenä vangin käytöksen osalta voidaan puolestaan nähdä se, että Helsingin hovioikeus käyttää hyväkseen sille toimitettua materiaalia ja arvioi sen perusteella elinkautisvankien käytöstä ja kehittymistä useiden vuosien ajalta. Yleisesti tapauksista on nähtävillä, että Helsingin hovioikeus nostaa ennen kaikkea esiin elinkautisvankien erityisen kehuttavan tai jopa moitteettoman, pitkäkestoisen käytöksen. Toisaalta taas on ymmärrettävää, että pitkään vankeusrangaistukseen mahtuu hetkiä, jolloin elinkautisvanki on turhautunut tai muusta syystä päätenyt rikkomaan sääntöjä, eikä tällaista vähäistä tai kauan sitten tapahtunutta huonoa käytöstä voida loputtomiin pitää vapauttamisen esteenä. Jos kysymys on kuitenkin vakavasta tai jatkuvasta huonosta käytöksestä, eikä nähtävissä ole edes vähäistä pyrkimystä ryhdistäytyä, ottaa Helsingin hovioikeus tämän selvästi huomioon vapauttamisharkinnassaan. Keskeisenä voidaan vapauttamisharkinnan näkökulmasta nähdä myös poistumislupien onnistuminen, sillä Helsingin hovioikeus on todennut niiden kertovan elinkautisvangin kyvystä sopeutua elämään vankilan ulkopuolella yhteiskunnan sääntöjä noudattaen.

Lääkehoitoa koskevan mahdollisuuden huomioiminen elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa ei aineiston perusteella juuri realisoidu. Kuten edellä on tuotu ilmi, tämä voi johtua lääkehoitovaatimuksen rajaamisesta ainoastaan seksuaalirikoksiin syyllistyneisiin rikosten tekijöihin, joita ei elinkautisvankien joukossa vaikuta juuri olevan. Elinkautisvangeilla on kuitenkin niin ikään erilaisia lääkehoitoa vaativia mielenterveyden ongelmia, joten vaikuttaa

selvittämisen arvoiselta, miten lääkehoitoon sitoutuminen toteutuu elinkautisvankeilla tällä hetkellä tai tulisiko sen huomioon ottamista laajemmin vapauttamisharkinnassa selvittää. Päihdetyön ja päihhteettömyyteen sitoutumisen osalta erittäin keskeistä on tutkimusten valossa merkittäväksi todettu yhteys päihhteiden käytön ja uusimisriskin välillä ja kuten todettu valtaosassa Suomessa tapahtuvissa henkirikoksissa rikoksenteijä on teon tehdessään ollut päihhteiden vaikutuksen alaisena. Päihdetyö niin vankilassa kuin sen ulkopuolella on erittäin tärkeässä osassa rikollisuuden ja rikoksenteijöiden uusimisriskin vähentämiseksi, eikä sen merkitystä voi korostaa liikaa. Aineiston tapauksissa on kuitenkin myös positiivisen suuri joukko elinkautisvankeja, jotka ovat sitoutuneet päihhteettömyyteen niin, että se on todennettavissa esimerkiksi säännöllisesti jopa vuosikymmenen aikana saaduista negatiivisista päihdetestituloksista.

Keskeisenä aineistosta tehtävänä johtopäätöksenä voidaan nähdä vielä kokonaisuuden tärkeys. Helsingin hovioikeus on toistanut useissa tapauksissa sitä, kuinka vapauttamisedellytyksiä kokonaisuutena arvioiden tiettyyn lopputulokseen on päästy. Vasta kokonaisuuden harkinnassa voidaan kuitenkin lopulta tehdä päätös siitä, painavatko vapauttamista puoltavat vai sitä vastaan puhuvat seikat vaakakupissa enemmän ja onko aika päästää elinkautisvanki ehdonalaiseen vapauteen. Vaikka tietyillä vapauttamisedellytyksillä voidaan katsoa olevan enemmän painoarvoa kuin toisilla, tärkeintä vapauttamisharkinnassa on kuitenkin vapauttamisedellytyksistä muodostuva kokonaiskuva, joka voi joko hyvin selvästi osoittaa tiettyyn suuntaan tai siinä voi tulla ilmi, että vapauttamista puoltavia ja sitä vastaan puhuvia seikkoja on lähes yhtä paljon, jolloin jonkin tietyn vapauttamisedellytyksen merkitys voi korostua. Vapauttamisedellytyksien arvioimisesta vapauttamisharkinnassa on mahdotonta luoda yksiselitteistä taulukkoa tai ohjekirjaa, sillä vaikka tämän tutkimuksen avulla vapauttamisharkintaa ja -edellytyksiä on pyritty jäsentelemään yksityiskohtaisempaan ja ymmärrettävämpään muotoon, vapauttamisharkinnassa lopputulos riippuu kuitenkin kokonaisuudesta ja jokaisessa päätöksessä arvioitavat seikat ovat hyvin yksilöllisiä ja tapauskohtaisia.

5.2. Elinkautisvankien väkivaltariskiarvioinnista tehdyt keskeiset johtopäätökset

Väkivaltariskiarvio on ollut Suomessa osa elinkautisen vankeusrangaistuksen vapauttamismenettelyä jo lähes 10 vuotta. Sen asema ja vaikutus vapauttamisharkintaan on kuitenkin jäänyt hämärän peittoon. Arvion nykyinen lainsäädännöllinen asema vapauttamismenettelyn prosessilaissa ja ainoastaan niin sanottuna tausta-aineistona, ei näytä vastaavan oikeuskäytäntöä. Korkeimman oikeuden näkemys tuoreen ennakkoratkaisun KKO 2019:89 perusteella

ja Helsingin hovioikeuden aikaisempi ratkaisukäytäntö vaikuttava myös poikkeavan toisistaan, joten on johdonmukaista todeta, että elinkautisvangin väkivaltariskiarvion asemaa tulisi ehdottomasti selkeyttää. Tämän tutkimuksen perusteella voidaan katsoa, että lakimuutoksen taustalla ollut tarkoitus yhdenmukaistaa menettelyä on sinänsä toteutunut, sillä aineistoanalyysin perusteella vaikuttaa, että Helsingin hovioikeus on ottanut elinkautisvangeista tehtävän väkivaltariskiarvion johdonmukaisesti huomioon vapauttamisharkinnassaan. Selkeyttä kaipaava kuitenkin lainsäädännön, Helsingin hovioikeuden ja korkeimman oikeuden tulkinnosta johdettavissa oleva ristiriita tai epäselvyys. Elinkautisvangin tai kenen tahansa muun vangin arvioimisella vaaralliseksi voi potentiaalisesti olla huomattavia seuraamuksia kyseiselle vangille, joten lainsäädännön ja oikeuskäytännön välinen ristiriita ja epäselvyys on huolestuttavaa.

Vaarallisten rikosentekijöiden tunnistaminen ja vakavan väkivallan uusimisriskin vähentäminen on tärkeää yhteiskunnan turvallisuuden kannalta. Se voidaan väkivaltariskiarviota kuitenkin käyttää ja missä määrin elinkautisvankien vankeusrangaistusten jatkamisen perusteena varsinkaan sen jälkeen, kun heidän on muutoin katsottu suorittaneen rangaistuksensa, vaatii lisää selvitystä. Tämän tutkimuksen keskeinen johtopäätös on, että Helsingin hovioikeus on antanut itsenäistä ja jopa merkittävää painoarvoa elinkautisvangeista tehtävälle väkivaltariskiarvioinnille. Edellä käsitellyn korkeimman oikeuden ennakkopäätöksen vaikutusta Helsingin hovioikeuden tulkintakäytäntöön ei voida vielä kuitenkaan arvioida. Aineiston perusteella vaikuttaa myös selvältä, että nykyisillä arviointimenetelmillä arviointuna huomattavan suuri osa eli lähes 80 % elinkautisvangeista sijoittuu keskitason tai korkean riskin kategorioihin. Tämä tutkimustuloksen ja aikaisemman elinkautisvankien uusimisrikollisuus-selvityksen perusteella nykyinen elinkautisvankien uusimisriskien ennustuskky vaikuttaa kyseenalaiselta, sillä aikaisemman tutkimuksen perusteella elinkautisvankien uusimisprosentti on ollut vain noin 20–25 %:n luokkaa. Näin ollen voidaan todeta, että lisää selvitystä kaivataan lainsäädännöllisen aseman lisäksi myös elinkautisvankien väkivaltarisikien tutkimusmenetelmistä ja niiden luotettavuudesta.

5.3. Elinkautisvankien vapauttamismenettelystä tehdyt keskeiset johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa olennaisin elinkautisvankien vapauttamismenettelystä prosessina esiin tullut seikka on prosessin pitkä kesto. Kuten muidenkin oikeusprosessien osalta Suomessa suurimmaksi ongelmakohtaksi on noussut niiden pitkä kesto, joka voi pahimmilla muodostua täysin kohtuuttomaksi asianosaisten kannalta. Tämä niin sanottu perusongelma on myös

elinkautisvankien vapauttamismenettelyssä, johon liittyen myös eduskunnan oikeusasiamies on antanut Rikosseuraamuslaitokselle ja muille tahoille huomautuksia lainvastaisesta menettelystä. Aineiston ja muiden lähteiden perusteella on selvää, ettei elinkautisvankien vapauttamismenettelyn pituus tällä hetkellä pysy sille laissa asetetuissa rajoissa. Lakivaliokunnan suosituksesta lakiin päädyttiin jopa lyhentämään ehdotettua uuden hakemuksen toimitamisaikaa kahdesta vuodesta yhteen, joten lainsäätäjän tarkoituksena voidaan selvästi nähdä olleen, ettei elinkautisvankien vapauttamismenettely tulisi kestä tätä pidempään. Aineistanalyysin perusteella ainoastaan yhdessä prosentissa tapauksista elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kokonaiskesto on jäänyt alle yhden vuoden. Tapauksista käy myös ilmi, että suurimman osan vapauttamismenettelyn kehosta vie Rikosseuraamuslaitoksen lausunnon laatiminen, mukaan lukien siihen sisältyvän väkivaltariskiärvion tekeminen.

Elinkautisen vankeusrangaistuksen todellisen keston osalta tämän tutkimuksen keskeisenä johtopäätöksenä on ensinnäkin se, että elinkautisen vankeusrangaistuksen kesto on todella ennalta määrittelemätön, eikä tilastoissa ole nähtävillä mitään selkeää aikaa, jonka jälkeen suurin osa elinkautisvangeista vapautettaisiin. Elinkautisvankeja vapautetaan tasaisesti sekä pian vähimmäisajan jälkeen, elinkautisen vankeusrangaistuksen tämänhetkisen keskiarvon eli noin 14,5–15 vuoden tienoilla, että vielä reilusti yli 15 vuoden vankeuden jälkeen. Kysymys on siis selkeästi tapauskohtaisesta harkinnasta, jonka perusteella Helsingin hovioikeus arvioi jokaisen elinkautisvangin kohdalla erikseen tämän vapauttamisedellytysten kokonaisuutta. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintayksikön lausunnon ja Helsingin hovioikeuden päätösten välinen yhtäläisyys on ollut yksi mielenkiintoisimmista esiin nousseista seikoista. Se kuinka suurella todennäköisyydellä Helsingin hovioikeus on päätenyt samaan lopputulokseen kuin Rikosseuraamuslaitos oli melko yllättävää, sillä lähes 90 % todennäköisyyttä voidaan pitää jo hyvin merkittävänä. Vielä suuremmalla todennäköisyydellä Helsingin hovioikeus päättyy hyväksymään sellaisen elinkautisvangin hakemuksen, jonka vapauttamista Rikosseuraamuslaitos on puoltanut. Kun tutkitaan tämän tutkimuksen tilastoja on kuitenkin muistettava, että tutkittava aineisto on vain noin 30 % kaikista kyseisen ajanjakson päätöksistä, joten tässä tutkimuksessa tehdyt johtopäätökset ovat ainoastaan suuntaa-antavia. Aineistanalyysistä esiin tullut 90 % todennäköisyys samaan lopputulokseen on kuitenkin niin suuri, että sen voidaan selkeästi viittaavan merkittävään yhteyteen Rikosseuraamuslaitoksen lausunnon ja Helsingin hovioikeuden päätöksen välillä.

5.4. Tutkimuksen tavoitteiden toteutuminen

Elinkautinen vankeus on tämän tutkimuksen perusteella todella ennalta määräämättömän pituinen, sillä kuten edellä todettiin, elinkautisen vankeuden tosiasiallinen kesto aineiston perusteella vaihtelee ja Helsingin hovioikeus vapauttaa elinkautisvankeja suhteellisen tasaisesti eripituisten rangaistusajojen jälkeen. Yhtenä tämän tutkimuksen tärkeimmistä tavoitteista olikin pyrkiä löytämään ja jäsentelemään tapauksista sellaisia yhdistäviä piirteitä, joiden avulla tästä määrittelemättömän pituisesta vankeusrangaistuksesta saataisiin ennustettavampi. Parempi ennustettavuus on sekä elinkautisvankien ja täytäntöönpanoviranomaisten että yhteiskunnan kannalta tärkeää, sillä se mahdollistaa rangaistusajan ja asteittaisen vapauttamisen paremman suunnittelun, mikä lopulta lisää myös yhteiskunnan turvallisuutta. On selvää, että jokainen tapaus on erilainen ja vaatii tapauskohtaista harkintaa, mutta tässä tutkimuksessa aineistosta onnistuttiin löytämään useita yhdistäviä ja erottavia seikkoja, joiden avulla elinkautisen vankeuden pituutta voi lähteä paremmin ennustamaan. Tärkeimpänä vapauttamisedellytyksenä ja elinkautisen vankeusrangaistuksen pituuteen vaikuttavana seikkana todettiin olevan elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtanut teko tai teot, jonka perusteella elinkautisen vankeusrangaistuksen pituuden lähtötaso voi pyrkiä arvioimaan. Muiden vapauttamisseikkojen merkitys korostuu lähinnä sen jälkeen, kun varsinaisen teon perusteella on arvioitu ns. lähtötaso. Elinkautisvanki voi vaikuttaa muiden vapauttamisedellytysten kautta siihen, mihin suuntaan hänen elinkautisen vankeusrangaistuksensa pituus lähtee kehittymään. Merkittävänä elinkautisvankeuden päättymistä ennustavana tekijänä voidaan tämän tutkimuksen perusteella katsoa olevan myös Rikosseuraamuslaitoksen lausunto, jonka voidaan tilastojen valossa katsoa ennustava erittäin todennäköisesti Helsingin hovioikeuden päätöstä. Kyseinen lausunto tehdään kuitenkin vasta, kun elinkautisvanki hakee pääsyä ehdonalaiseen vapauteen eli hän on jo rangaistuksensa loppupäässä. Näin ollen Rikosseuraamuslaitoksen lausunnon ennustettavuus ei juuri edesauta elinkautisen vankeusrangaistuksen keston ennustamista sen ollessa vielä kesken.

Toisena tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää elinkautisvankien vapauttamismenettelyyn lisätyn väkivaltariskiärvion vaikutusta ja asemaa vapauttamisharkinnassa. Kuten edellä on todettu, väkivaltariskiärvon lainsäädännöllinen asema kaipaa selkeyttämistä, mutta tämän tutkimuksen perusteella väkivaltariskiärvosta vaikuttaa tulleen olennainen osa vapauttamisharkintaa. Korkeimman oikeuden tuoreen ennakkopäätöksen vaikutusta Helsingin hovioikeuden ratkaisukäytäntöön ei kuitenkaan tässä tutkimuksessa ole voitu arvioida, joten on mahdollista, että elinkautisvankien väkivaltarikosten uusimisriskiärvion asema, siten kuin se

tämän tutkimuksen perusteella on esitetty, on jo muuttunut tai tulee hyvin pian muuttumaan jo ennen kuin lainsäätäjät ehtii korjaamaan siihen liittyviä epäselvyyksiä.

Kaiken kaikkiaan tutkimuksen tavoitteena oli tehdä elinkautisvankien vapauttamismenettelyä ja Helsingin hovioikeuden vapauttamisharkinnasta avoimempaa ja ennustettavampaa, minkä voidaan katsoa tässä tutkimuksessa toteutuneen. Tutkimuksessa on pystytty avaamaan ja jäsentämään Helsingin hovioikeuden tekemää vapauttamisharkintaa tavalla, jonka avulla kuka tahansa voi paremmin ymmärtää ja arvioida, millä perusteilla ja minkälaisen prosessin kautta elinkautisvankeja Suomessa vapautetaan. Tässä tutkimuksessa aloitetun vapauttamisedellytysten jäsentelyn ja tutkimisen jatkaminen sekä niiden soveltaminen suurempaan joukkoon elinkautisvankien vapauttamispäätöksiä olisi mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe, joka tuottaisi tärkeää tutkimustietoa edelleen hyvin niukasti tutkitusta aihealueesta.